Heinrich

Böll

Ne samo za Božić

Heinrich Böll
NE SAMO ZA BOŽIĆ

Zagrebačka naklada
ZAGREB, listopad 2012.

SADRŽAJ:

NE SAMO ZA BOŽIĆ

I.

U našoj obitelji primjetni su znaci propasti koje smo neko vrijeme prešutno nastojali zanemariti, no sada smo odlučni s njima se suočiti. Još se ne usuđujem upotrijebiti riječ slom, ali uznemirujuće činjenice toliko se množe da predstavljaju opasnost i prisiljavaju me pripovijedati o stvarima koje će doduše ušima suvremenika zvučati začudno, no čiju stvarnost nitko ne može osporiti. Pljesnive gljivice rasapa zalegle su se ispod jednako debele i tvrde kore pristojnosti, kolonije smrtonosnih nametnika koji navješćuju kraj ugleda jednoga cijelog roda. Danas nam je žao što smo prečuli glas bratića Franza koji je zarana upozoravao na strašne posljedice koje će imati jedan „sam po sebi“ bezazlen događaj. Taj događaj bio je toliko neznatan da smo sada užasnuti razmjerima njegovih posljedica. Franz je na vrijeme opominjao. Nažalost, uživao je premalo ugleda. Odabrao je zanimanje kakvoga u cijeloj našoj obitelji do sada nije bilo i kakvoga nije ni smjelo biti: postao je boksač. Već u mladosti melankoličan i obilježen pobožnošću koju smo nazivali „pasioniranim prenemaganjem“, rano je pošao putovima koji su mome tetku Franzu - tome predobrome čovjeku - samo stvarali brige. Toliko je volio izbjegavati školske obveze da se to ne može nazvati normalnim. Sa sumnjivim prijateljima sastajao se u zabačenim parkovima i gustoj šikari tipičnoj za predgrađa. Ondje su uvježbavali gruba pravila šakanja ne pokazujući da ih zabrinjava što zapostavljaju humanističku baštinu. Ti momci već zarana su nosili poroke svoje generacije za koju se u međuvremenu ispostavilo da ne vrijedi ni pišljiva boba. Uzbudljive intelektualne raspre prijašnjih stoljeća nisu ih zanimale, odveć su ih zaokupljali dvojbeni ushiti njihova vlastita stoljeća. Isprva mi se činilo da je Franzova pobožnost u suprotnosti s redovitim vježbanjem pasivne i aktivne brutalnosti, no danas počinjem štošta naslućivati. Morat ću se na to još osvrnuti.

Dakle, Franz je bio taj koji je već zarana upozoravao, koji je izbjegavao sudjelovanje u pojedinim proslavama, koji je sve to nazivao prenemaganjem i cirkusom i koji je napose kasnije odbijao sudjelovati u postupcima koji su se pokazali nužnima za očuvanje

onoga što je on nazivao cirkusom. No - kao što rekosmo - imao je premalo ugleda da bi ga u obitelji itko slušao.

Sada su pak stvari otišle tako daleko da bespomoćno stojimo ne znajući kako ih zaustaviti.

Franz je odavno postao slavan boksač, ali pohvalu koju mu uputi obitelj otklanja s istom onom ravnodušnošću s kojom je svojedobno odbijao svaku kritiku.

No njegov brat - moj bratić Johannes - čovjek za kojega bih u uvijek stavio ruku u vatru, taj uspješni odvjetnik, sin miljenik mojega tetka - navodno se približio komunističkoj stranci, a ja se tvrdokorno opirem povjerovati tim glasinama. Moja sestrična Lucie, donedavno normalna žena, navodno se noću u besprizornim gostionicama, a sve u pratnji svoga bespomoćnog muža, odaje plesovima za koje ne mogu naći drugoga pridjeva osim egzistencijalistički. Sam tetak Franz, taj predobri čovjek, navodno je izjavio da je umoran od života, on koji je u cijeloj obitelji slovio kao obrazac vitalnosti i uzor onoga što su nas učili nazivati kršćanskim trgovcem.

Gomilaju se liječnički računi, sazivaju se psihijatri, promatrači duša. Samo je moja teta Milla, a nju moramo nazvati uzrokom svih ovih pojava, zdrava kao dren, smješka se, čila je i vesela kakva je gotovo uvijek bila. Njezina svježina i vedrina sada nas već pomalo uzrujavaju nakon što smo se dugo brinuli za njezino zdravlje. Naime, u njezinu životu postojala je kriza koja je zaprijetila ozbiljnim posljedicama. Upravo o tome moram pobliže izvijestiti.

II.

Uopće nije teško retroaktivno utvrditi žarište nekoga uznemirujućeg događaja - a čudno je, kada trijezno promatram, da mi se tek sada neobičnima čine stvari koje se u našoj obitelji događaju gotovo već dvije godine.

Mogli smo ranije shvatiti da nešto nije u redu. Doista, nešto nije u redu, a ako je uopće ikada išta bilo u redu - u što sumnjam - ovdje se zbivaju stvari koje me ispunjavaju jezom. Teta Milla oduvijek je u cijeloj obitelji bila poznata po sklonosti kićenju bora, što je bezazlena iako vrlo posebna i u našoj domovini prilično rasprostranjena slabost. Njezinoj slabosti svi su se smješkali, a otpor koji je Franz od najranije

mladosti pokazivao spram te ,,gungule“ uvijek je bio predmetom najvećega zgražanja, pogotovo jer je Franz sam po sebi bio uznemirujuća pojava. Odbijao je sudjelovati u kićenju bora. Sve je to do određenoga trenutka teklo normalno. Moja se teta naviknula da Franz tokom Došašća izbjegava pripreme pa čak i samu proslavu i da se pojavljuje tek u vrijeme objeda. O tome se čak više nije ni razgovaralo.

Izlažući se riziku da zbog ovoga postanem omražen, moram ovdje spomenuti činjenicu u obranu koje mogu samo reći da ona to doista jest. Od godine 1939. pa do 1945. imali smo rat. U ratu se pjeva, puca, govori, bori, gladuje i umire - i bacaju se bombe - sve same nevesele stvari spominjanjem kojih nipošto ne želim dosađivati svojim suvremenicima. Moram ih spomenuti samo zato što je rat utjecao na priču koju želim ispričati. Moja teta Milla primijetila je rat tek kao neku silu koja joj je još za Božić 1939. godine počela ugrožavati bor. Naime, njezin je bor bio osobito nježan.

Glavna atrakcija na boru tete Mille bili su stakleni patuljci koji su u visoko uzdignutim rukama držali plutene čekiće, a pod nogama su im visjeli zvonoliki nakovnji. Ispod stopala bile su im pričvršćene svijeće i kada bi se postigla određena temperatura, pokrenuo bi se skriveni mehanizam, ruke patuljaka obuzeo bi užurbani nemir i oni bi kao pomahnitali plutenim čekićima stali udarati po zvonolikim nakovnjima stvarajući, njih dvanaestak na broju, koncertantnu, vilinski nježnu zvonjavu malenih zvončića. A na vršku bora visio je u srebrnu ruhu anđeo rumenih obraza koji je u određenim razmacima širio usnice i šaputao „mir... mir“. Mehanička tajna tog anđela, dosljedno čuvana, tek mi se kasnije razjasnila, premda sam mu se tada imao priliku diviti gotovo svakoga tjedna. Osim toga, na boru moje tete bilo je, naravno, i slatkih pereca, peciva, anđeoske kose, figurica od marcipana i - da se ne zaboravi - lameta, a još se sjećam da nas je stručno postavljanje raznovrsnih ukrasa stajalo silnoga truda, iziskivalo sudjelovanje sviju i da cijela obitelj na Badnjak od nervoze nije imala teka te da je ugođaj tada - kako se to kaže - bio jednostavno grozan osim u moga bratića Franza koji u tim pripremama, dakako, nije sudjelovao i koji je jedini uživao u pečenu mesu i šparogama, šlagu i sladoledu. Ako bismo drugoga dana Božića došli u posjet i drznuli se izraziti pretpostavku da se tajna šaputavoga anđela zasniva na istome

mehanizmu koji neke lutke tjera da izgovore „mama" ili ,,tata“, zaslužili bismo tek podrugljiv smijeh. Sada možemo zamisliti da su bombe koji se padale u blizini vrlo ozbiljno ugrožavale tako nježno drvce. Strašne su bile scene kada bi patuljci popadali s bora, a jednom se strmoglavio i sam anđeo. Teta je bila neutješna. Nakon svakoga zračnog napada beskrajno se trudila iznova okititi bor i očuvati ga barem u dane Božića. No već 1940. godine na to se više nije moglo pomišljati. Ponovno se izlažući riziku da postanem strašno omražen, ovdje moram ukratko spomenuti da je broj zračnih napada na naš grad bio doista velik, o silini da i ne govorim. U svakom slučaju, bor moje tete postao je žrtvom - crvena nit ove priče ne dopušta mi spominjati druge žrtve - modernoga ratovanja; strani balističari privremeno su izbrisali njegovu egzistenciju.

Svi smo suosjećali s tetom koja je bila dražesna i mila žena. Bilo nam je žao što je nakon žestokih borbi, beskonačnih raspri, nakon suza i scena morala izraziti spremnost da se za vrijeme rata odrekne bora.

Na sreću - ili bih trebao reći na nesreću? - to je bilo jedino što je osjetila od rata. Bunker koji je moj tetak sagradio bio je otporan na bombe, a povrh toga uvijek je u pripravnosti stajao automobil da tetu Millu odveze u predjele u kojima nije bilo ni traga neposrednim ratnim djelovanjima; sve se poduzimalo da ju se poštedi prizora užasnih razaranja. Oba moja bratića imala su sreću da ratnu vojnu službu ne dožive u njezinu najgrubljem obliku. Johannes se brzo zaposlio u tvrtki mojega tetka koja igra odlučujuću ulogu u opskrbi našega grada povrćem. Osim toga, bolovao je od žuči. Za razliku od njega, Franz je, doduše, postao vojnik, ali je bio zadužen samo za nadzor zarobljenika, a tu je dužnost iskoristio da bi ga i njegovi vojni zapovjednici zamrzili jer se prema Rusima i Poljacima odnosio kao prema ljudima. Moja sestrična Lucie tada još nije bila udana i pomagala je u poslu. Jednom tjedno u popodnevnim satima pomagala je kao ratni dragovoljac u vezionici kukastih križeva. Ali, ovdje ne želim nabrajati političke grijehe svojih rođaka.

Sve u svemu, nije nedostajalo ni novca ni namirnica ni svekolike sigurnosti, a moja teta samo je odricanje od bora osjećala kao gorko iskustvo. Tetak Franz, taj predobri čovjek, gotovo je pedeset godina stjecao velike zasluge kupujući u tropskim i suptropskim zemljama na

veliko naranče i limune te ih potom tržeći uz odgovarajuću proviziju. U ratu je posao proširio i na manje vrijedno voće i povrće. Ali poslije rata, one fine voćke koje su ga najviše zanimale, ponovno su se pojavile kao citrusi i postale predmetom najvećega zanimanja svih slojeva kupaca. Tetku Franzu pošlo je za rukom u tom poslu opet postati vodeći pa je pučanstvu osigurao užitak u vitaminima a sebi užitak u povelikom imetku.

No, bio je gotovo u sedamdesetima, sada je želio otići u mirovinu, a posao prenijeti na zeta. A onda se zbio događaj kojemu smo se tada smješkali, a koji nam se danas čini uzrokom cijeloga ovoga nesretnog slijeda događaja.

Teta Milla ponovno je započela priču o boru. Samo po sebi, to je bilo bezazleno; čak nam je upornost kojom je ustrajala da „sve bude kao nekada“ znala samo izmamiti smiješak. Isprva doista nije bilo razloga shvaćati to odveć ozbiljno. Rat je, doduše, štošta uništio i obnova je zadavala mnogo više brige, ali zašto - govorili smo - jednoj šarmantnoj vremešnoj dami uskratiti tu sitnu radost?

Svatko zna koliko je tada bilo teško nabaviti maslac i slaninu. Čak je i mojemu tetku Franzu, koji je imao najbolje veze, 1945. godine bilo nemoguće nabaviti figure od marcipana, čokoladno pecivo i svijeće. Tek se 1946. godine sve moglo pripremiti. Na sreću, bila je sačuvana još jedna cijela garnitura patuljaka i nakovanja te jedan anđeo.

Dobro se sjećam dana kada smo bili pozvani. Bilo je to u siječnju 1947. godine. Vani je vladala hladnoća, no u kući mojega tetka bilo je toplo i nije nedostajalo namirnica. A kada su se svjetiljke ugasile i upalile svijeće, kada su patuljci stali udarati po nakovnjima, kada je anđeo prošaputao ,,mir... mir“, obuzeo me živ osjećaj da sam se vratio u neko vrijeme za koje sam mislio da ga više nema.

Pa ipak, taj doživljaj, premda neočekivan, nije bio tako neobičan. Neobično je bilo ono što ću doživjeti tri mjeseca poslije. Bilo je to sredinom ožujka, majka me poslala da izvidim ima li kod tetka Franza „što za napraviti“. Zaželjela se voća. Pješice sam otišao do susjedne četvrti - zrak je bio blag, padala je večer. Ništa ne sluteći, hodao sam pokraj obraslih hrpa ruševina i zapuštenih parkova, no kada sam otvorio vrata tetkova vrta, stadoh osupnut. U tišini večeri jasno se čulo da u tetkovu dnevnom boravku netko pjeva. Pjevanje je dobra njemačka navada i ima pregršt pjesama o proljeću - ali ja sam jasno

čuo:

milo Dijete u jaslama tim...

Moram priznati da sam bio zbunjen. Približio sam se čekajući kraj pjesme. Zastori su bili navučeni pa sam se sagnuo do ključanice. U tom trenutku do uha mi dopre zvonjava patuljaka i jasno sam čuo šapat anđela. Nisam imao hrabrosti ući nego sam se polako vratio kući. Moje je izvješće u obitelji izazvalo opće veselje. No tek kada se pojavio Franz i o svemu podrobnije izvijestio, saznali smo što se dogodilo:

Negdje oko Svijećnice, dakle u vrijeme kada u ovim našim krajevima ljudi raskite bor i bace ga u smeće odakle ga besposlena djeca pokupe, povlače po pepelu i drugoj prljavštini koristeći ga za svakakve igre, negdje oko Svijećnice dogodit će se taj užas. Kada je navečer na Svijećnicu, pošto je bor posljednji put svijetlio, bratić Johannes krenuo odvajati patuljke od kvačica, moja dotad tako blaga teta počela je užasno vrištati i to tako žestoko i iznenadno da se bratić prestrašio, izgubio nadzor nad borom koji se lagano zanjihao - i tada se dogodilo: zveketalo je i zvonilo, patuljci i zvončići, nakovnji i anđeo s vršike, sve se rušilo, a teta je vrištala.

Vrištala je skoro cijeli tjedan. Neurolozi su telegrafski pozivani, psihijatri su dolazili u taksijima, ali svi, čak i najveći autoriteti, iz kuće su odlazili sliježući ramenima i sami pomalo uplašeni. Nitko nije znao prekinuti taj neugodni kreštavi koncert. Samo su najjača sredstva donosila nekoliko sati mira, ali dnevna doza luminala koja se može dati šezdesetogodišnjakinji, a da joj se ne ugrozi zdravlje, nažalost je premalena. No, muka je u kući imati ženu koja vrišti iz petnih žila: već drugoga dana obitelj je bila u potpunom rasulu. Uzaludan je ostao čak i nagovor svećenika koji je običavao na Badnjak sudjelovati u slavlju: teta je vrištala.

Franz se osobito zamjerio jer je savjetovao da primijenimo pravi egzorcizam. Župnik ga je ukorio, obitelj se zgražala nad njegovim srednjovjekovnim stavovima, a glas o njegovoj brutalnosti na nekoliko je tjedana nadjačao glas o njemu kao boksaču.

U međuvremenu su učinjeni svi pokušaji da se tetu izbavi iz njezina stanja. Odbijala je hranu, nije govorila, nije spavala; pokušalo

se s hladnim kupkama, vrućim kupkama za stopala, naizmjeničnim kupkama, liječnici su proučavali leksikone, tražili naziv toga kompleksa, ali ga nisu našli.

Teta je i dalje vrištala. Vrištala je sve dok tetak Franz - taj doista predobri čovjek - nije došao na ideju da postavi novi bor.

III.

Ideja je bila sjajna, no ispostavilo se da je jedva ostvariva. Bila je gotovo sredina veljače i u to vrijeme razmjerno je teško na tržištu naći pristojan bor. Cijeli poslovni svijet odavno se - i to s radosnom poletnošću - preorijentirao na druge stvari. Stižu maškare: maske i pištolji. Kaubojski šeširi i otkvačena pokrivala za glavu za kneginje čardaša napunili su izloge u kojima se inače moglo diviti anđelima i anđeoskoj kosi, svijećama i jaslicama. Slastičarnice su odavno u skladišta pospremile božićne drangulije pa sada praskavi bomboni krase njihove prozore. U svakom slučaju, u ovo doba na regularnom tržištu nema borova.

Naposljetku su ekspediciju unuka ornih za krađu opskrbili džeparcem i oštrom sjekirom: odvezli su se u državnu šumu da bi se predvečer, vidno raspoloženi, vratili kući sa srebrnom jelom. U međuvremenu je utvrđeno da su četiri patuljka, šest zvonolikih nakovanja i anđeo s vršike potpuno uništeni. Figurice od marcipana i pecivo pali su žrtvom pohlepnih unuka. Ni ta generacija koja sada stasa ne vrijedi ni pišljiva boba, a ako je ijedna generacija ikada išta vrijedila - u što sumnjam - dolazim do uvjerenja da je to bila generacija naših očeva.

Premda nije nedostajalo gotovine pa ni potrebnih veza, ipak su trebala još četiri dana da se oprema kompletira. Za to vrijeme teta je neprekidno vrištala. Eterom su jurili telegrami u njemačke centre za igračke koji su se upravo gradili, vođeni su žurni razgovori, mladi zažagreni poštanski pomoćnici noću su dostavljali ekspresne pakete, s pomoću mita je u kratkom roku dobivena dozvola za uvoz iz Čehoslovačke.

Ti će dani u obiteljskoj kronici moga tetka ostati zabilježeni kao dani s iznimno velikom potrošnjom kave, cigareta i živaca. Teta je u međuvremenu oronula: to oblo lice postalo je grubo i uglato, izraz

blagosti ustuknuo je pred izrazom nepopustljive strogosti, nije jela ni pila, bez prestanka je vrištala, bila je pod nadzorom dviju medicinskih sestara, a doza luminala svakodnevno se morala povećavati.

Franz nam je pripovijedao da je u cijeloj obitelji vladala bolesna napetost kada je napokon 12. veljače oprema za bor ponovno kompletirana. Upalili su svijeće, navukli zavjese, doveli su tetu iz bolesničke sobe, a među okupljenima čulo se samo jecanje i hihotanje. Tetin izraz lica ublažio se već pri samoj svjetlosti svijeća, a kada je njihova toplina dosegnula točan stupanj, kada su stakleni momci kao pomahnitali stali kovati čekićima, kada je napokon i anđeo prošaputao „mir... mir“, njezino lice ozario je predivan smiješak, a ubrzo je i cijela obitelj zapjevala „O, Tannenbaum“. Da bi upotpunili prizor, pozvali su i župnika koji je po običaju Badnjak provodio kod tetka Franza; i on se smješkao, njemu je također laknulo pa je i on zapjevao.

Ono što nije mogao ni jedan test, ni jedna psihoanalitička ekspertiza, nikakvo stručno otkrivanje skrivenih trauma, osjećajno srce moga tetka pogodilo je u srž. Terapija božićnim drvcem toga predobrog čovjeka spasila je stvar.

Moja je teta bila smirena i gotovo - nadali smo se tada - izliječena, a kada su otpjevali nekoliko pjesama, slistili nekoliko zdjela kolačića, ljudi su se umorili i povukli i gle: teta je spavala bez ikakva sredstva za umirenje. Obje su medicinske sestre otpuštene, liječnici su slijegali ramenima i izgledalo je da je sve u redu. Teta je ponovno jela, ponovno pila, ponovno je bila mila i blaga. No, iduće večeri dok je polako padao mrak, a tetak čitajući novine sjedio pokraj svoje žene ispod bora, ona mu najednom nježno dotakne ruku i reče: „No, hoćemo li pozvati djecu na proslavu, mislim da je vrijeme.“ Kasnije nam je tetak priznao da se užasnuo, ali je ustao kako bi u najvećoj žurbi sazvao djecu i unuke i poslao glasnika župniku. Župnik se pojavio pomalo iscrpljen i začuđen, ali svijeće su zapaljene, patuljci su kovali, anđeo je šaputao, pjevalo se, jelo kolačiće - i činilo se da je sve u redu.

IV.

Sva vegetacija podređena je određenim biološkim zakonima, a

poznato je da jele, iščupane iz majčice zemlje, imaju razornu sklonost gubitku iglica, osobito ako stoje u toplim prostorijama, a kod moga tetka bilo je toplo. Životni vijek srebrne jele nešto je duži od obične jele, kao što je dokazao poznati rad „Abies vulgaris i abies nobilis“ dr. Hergenringa. Međutim, ni životni vijek srebrne jele nije neograničen. Već kada su se bližile poklade, ispostavio se da će morati pokušati teti prirediti novu patnju: bor je brzo gubio iglice i za večernjega pjevanja božićnih pjesama svi su primijetili da se teta malo mršti. Po savjetu jednoga doista izvanrednog psihologa pokušali su u ležernom razgovornom tonu natuknuti mogućnost završetka božićnih blagdana, pogotovo jer je drveće već počelo pupati što se općenito smatra znakom dolaska proljeća, dok se na ovim našim prostorima uz riječ Božić uvijek vezuje predodžba zime. Moj vrlo spretni tetak jedne je večeri predložio da zapjevaju „Sve ptičice već su tu“ i „Dođi dragi svibnju", ali već kod prvoga stiha prve pjesme mojoj se teti lice tako smračilo da su istoga trena prestali te zapjevali „O Tannenbaum!“ Tri dana poslije moj bratić Johannes dobio je zadatak da polako počne skidati ukrase s bora, ali čim je ispružio ruke i jednome od patuljaka skinuo pluteni čekić, teta je dignula takvu strašnu dreku da je patuljak smjesta vraćen, svjećice upaljene i pomalo užurbano ali vrlo glasno svi zapjevaše Tihu noć.

Međutim, noći više nisu bile tihe; raspjevane skupine mladih ispičutura šarale su gradom s trubljama i bubnjevima, sve je bilo zasuto raznobojnim papirnatim zmijama i konfetima, preko dana maskirana su djeca zaposjedala ulice, pucala, ciktala, poneka i pjevala, a prema jednoj privatnoj statistici u našemu je gradu bilo najmanje šezdeset tisuća kauboja i četrdeset tisuća kneginja čardaša: ukratko, bio je karneval, svečanost koja se kod nas po običaju slavi s jednako, skoro čak i više žustrine negoli Božić. No, moja se teta doimala slijepom i gluhom: kudila je pokladnu odjeću kakva je u to vrijeme neizbježna u garderobnim ormarima naših domova; tužna glasa jadikovala je zbog propadanja morala jer ljudi čak ni u vrijeme Božića nisu u stanju okaniti se te nemoralne rabote, a kada je u spavaćoj sobi moje sestrične otkrila balon koji je, doduše, bio ispuhan, ali se na njemu još jasno vidio bijelom bojom nacrtani šešir karnevalske lude, teta je briznula u plač moleći tetka da stane na kraj tomu bogohulstvu.

S užasom su morali konstatirati da teta doista živi u mahnitu uvjerenju da je ,,Badnjak“. U svakom slučaju, tetak je sazvao obitelj na okup, zamolio za obzir prema svojoj ženi, za razumijevanje njezina neobična duševnog stanja, a zatim ponovno opremio ekspediciju kako bi osigurao barem mir večernje proslave.

Dok je teta spavala, skinuli su ukrase sa staroga bora i premjestili na novi, a ukrasi su i dalje ostali u dobru stanju.

V.

No, prošle su i poklade, proljeće je doista stiglo, a umjesto „Dođi, dragi svibnju" moglo se već pjevati „Došao si, dragi svibnju". Stigao je i lipanj. Potrošena su već četiri bora, a nijedan od nedavno prizvanih liječnika nije mogao pružiti nadu u oporavak. Teta je ostala nepokolebljiva. Čak se i međunarodni autoritet poput poznatoga dr. Blessa sliježući ramenima morao povući u svoj kabinet nakon što je kao honorar uprihodio iznos od 1365 maraka, čime je još jednom dokazao da ne živi u stvarnosti. Na nekoliko idućih vrlo labavih pokušaja da se prekine ili izostavi proslava teta je odgovorila takvim vrištanjem da su od toga svetogrđa definitivno morali odustati.

Strašno je bilo što je teta inzistirala da moraju biti nazočne sve njoj bliske osobe, a njima su pripadali i župnik i unuci. Čak se i članove obitelji samo krajnjom strogošću moglo privoljeti da dođu na vrijeme, no sa župnikom je bilo teško. Doduše, nekoliko tjedana izdržao je bez gunđanja iz obzira prema svojoj staroj župljanki, no onda je, zbunjeno kašljucajući, mome tetku pokušao objasniti da to tako dalje ne može. Sama svečanost bila je kratka - trajala je otprilike trideset i osam minuta - ali čak i ta kratka ceremonija, ustvrdio je župnik, ne može se dugoročno izdržati. Ima on i drugih obveza, objašnjavao je, večernje susrete sa svećeničkom subraćom, dušobrižničke zadaće, a da i ne spominjemo subotnje ispovijedi. Ipak je pristao na odgodu termina za nekoliko tjedana, no krajem lipnja počeo je energično zahtijevati oslobođenje od te obveze. Franz je bjesnio u obitelji, tražio suučesnike za svoj plan da majku smjeste u bolnicu, ali je svagdje nailazio na protivljenje.

Bilo kako bilo: na pomolu su bili problemi. Jedne večeri izostao je župnik i nisu ga mogli dobiti ni telefonom ni putem glasnika pa je

postalo jasno da se jednostavno izmaknuo. Tetak je užasno psovao i taj događaj iskoristio kao povod da službenike Crkve nazove takvim riječima koje ovdje ne želim ponoviti. U krajnjoj nuždi za pomoć su zamolili jednoga od kapelana, čovjeka skromna podrijetla. On je to i učinio, ali se ponašao tako strašno da je gotovo izazvao katastrofu. Pa ipak, valja imati na umu: bio je lipanj, dakle vrućina, no unatoč tomu zavjese su bile navučene kako bi barem stvorili privid zimskoga mraka, k tomu su gorjele i svijeće. Slavlje je započelo: kapelan je, doduše, već čuo za taj neobični događaj, ali nije o tome imao pravu predodžbu. Teti su sa strahom predstavili kapelana uz napomenu da mijenja župnika. Suprotno očekivanjima prihvatila je izmjenu programa. Dakle: patuljci su kovali, anđeo je šaputao, pjevali su „O Tannenbaum“, zatim su jeli kolače, još jednom su zapjevali kadli je kapelana odjednom spopao grčevit smijeh. Poslije će priznati da stih „...čak i zimi kada sniježi“ jednostavno nije mogao podnijeti, a da se ne nasmije. Klerikalnom infantilnošću prasnuo je u smijeh, izašao iz sobe i više se nije pojavio. Svi su napeto gledali prema teti, no ona je samo rezignirano nešto promrmljala o „neotesancu u svećeničkom habitu“ i strpala u usta komad marcipana. I mi smo tada sa žaljenjem primili vijest o tom incidentu - no danas sam sklon nazvati ga izljevom prirodne vedrine.

Ovdje - istini za volju - moram dodati da je tetak upotrijebio svoje veze u najvišim upravnim tijelima Crkve kako bi se požalio i na župnika i na kapelana. Tom se slučaju pristupilo s najvećom korektnošću, pokrenut je postupak zbog zanemarivanja dušobrižničkih dužnosti koji je u prvome stupnju završio u korist dvojice svećenika. Drugi postupak još se vodi.

Na sreću pronašli su nekoga umirovljenog prelata koji je živio u susjedstvu. Taj simpatični vremešni gospodin ljubazno je i bez zadrške izrazio spremnost staviti se na raspolaganje i svakodnevno upotpunjavati večernju proslavu. Ali, malo sam se zaletio. Tetak Franz koji je bio dovoljno trezven da shvati kako nikakva liječnička intervencija neće pomoći i koji se tvrdokorno protivio pokušaju egzorcizma, bio je dovoljno poslovan čovjek da bi se na dugi rok prilagodio te izračunao ekonomske učinke. Najprije su već sredinom lipnja obustavljene ekspedicije unučadi jer se ispostavilo da su postale preskupe. Moj pronicljivi bratić Johannes koji sa svim krugovima

poslovnoga svijeta njeguje najbolje odnose nanjušio je uslugu isporuke svježih jelki tvrtke Soderbaum, efikasnoga poduzeća koje je unatrag gotovo već dvije godine iznimno zaslužno za spas živaca moje rodbine. Nakon pola godine tvrtka Soderbaum pretvorila je pojedinačnu isporuku jelki u znatno povoljniju pretplatu i izrazila spremnost da svome specijalistu za crnogorično drveće dr. Alfastu povjeri najpreciznije određivanje roka isporuke da bi tri dana prije negoli stara jelka postane nedvojbeno neupotrebljiva stigao nov bor kako bi se u miru mogao kititi. Osim toga, opreza radi u skladištu drže dva tuceta patuljaka, a u pričuvi imaju i tri anđela za vršiku.

Bolna točka do danas su ostali slatkiši. Oni pokazuju razornu sklonost da topeći se kapaju s bora, brže i nepovratnije od rastopljena voska. Osobito ljeti. Do sada je propao svaki pokušaj da im se spretno prikrivenim rashladnim uređajima očuva ona božična čvrstoća kao i niz pokusa započetih s namjerom da se ispita mogućnost preparacije božićnoga drvca. No, obitelj je zahvalna i otvorena za svaki napredan prijedlog kojim bi ova trajna proslava pojeftinila.

VI.

U međuvremenu su večernje proslave u kući mojega tetka poprimile gotovo profesionalnu krutost: obitelj se okuplja ispod ili oko bora. Teta uđe u sobu, upale se svijeće, patuljci počnu kovati, a anđeo šapće „mir... mir“, zatim svi otpjevaju nekoliko pjesama, pojedu kolačiće, malo pročavrljaju i uz čestitku „I vama sretan Božić“ udalje se zijevajući - mladi se prepuste užicima uvjetovanima godišnjim dobom, a moj predobri tetak Franz s tetom Millom pođe na počinak. U prostoriji ostane dim svijeća, nježni miris ugrijanih grančica bora i aroma delikatesnih namirnica. Patuljci, pomalo fosforno svijetleći, ostaju ukočeno stajati u mraku s prijeteći uzdignutim rukama, a anđeo pokazuje svoje srebrnasto, očigledno također fosforno svjetlucavo ruho.

Možda je suvišno spomenuti da je u cijeloj našoj obitelji radost pravoga Božića prilično splasnula: ako želimo, kod tetka se u svako doba možemo diviti klasičnome boru - a često se događa, kada ljeti sjedimo na verandi i nakon naporna dana pijuckamo tetkovu blagu bolu od naranče, da iz kuće dopre nježan zvuk staklenih zvončića, a u

polumraku se vide patuljci kako poput malenih okretnih vražićaka mlataraju čekićima dok anđeo šapuće „mir... mir“. I još uvijek se iznenadimo kada tetak usred ljeta djeci iznenada dovikne: „Molim vas upalite bor, mama uskoro stiže.“ Tada, najčešće na vrijeme, u sobu uđe prelat, blagi stari gospodin kojega smo svi iskreno zavoljeli jer izvrsno igra svoju ulogu, ako uopće zna da igra neku ulogu te koju. Bilo kako bilo: igra ju onakav sjedokos, nasmiješen, a ljubičasti obrub ispod ovratnika njegovoj pojavi daje dašak otmjenosti. Neobičan je doživljaj kada se u blagim ljetnim noćima začuje uzbuđen povik: „Gasilo za svijeće, brzo, gdje je gasilo?“ Već se događalo da se za jakoga nevremena patuljci odjednom osjete ponukanima da bez utjecaja topline dignu ruke i njima bjesomučno lamataju te tako prirede dodatni koncert - činjenica je to koja se prilično nemaštovito pokušavala objasniti suhoparnom riječju elektricitet.

Jedna ne sasvim nevažna strana tog aranžmana jest ona financijska. Premda u našoj obitelji općenito ne vlada oskudica gotova novca, takvi izvanredni troškovi narušavaju cijeli proračun. Unatoč oprezu jasno je da se patuljci, nakovnji i čekići enormno habaju, a osjetljivi mehanizam koji anđela pretvara u šaputava anđela iziskuje stalnu brigu i njegu i s vremena na vrijeme mora se obnoviti. Inače, u međuvremenu sam otkrio tajnu: anđeo je kabelom spojen s mikrofonom u susjednoj sobi, a ispred metalne kruške mikrofona neprestano se vrti gramofonska ploča i sa snimljenim pauzama šapuće ,,mir... mir“. Sve te stvari utoliko su skuplje jer su smišljene za uporabu samo nekoliko dana u godini, a sada se habaju tokom cijele godine. Bio sam začuđen kada mi je tetak jednoga dana priopćio da se patuljci doista moraju obnavljati svaka tri mjeseca i da jedan komplet ne košta manje od 128 maraka. Zamolio sam prijatelja inženjera da ih ojača navlakom od kaučuka, a da pritom ne naruši ljepotu njihova zvuka. Pokušaj je propao. Potrošnja svijeća, spekulas keksa, marcipana, pretplata na jelke, liječnički troškovi i kvartalni znak pažnje koji se mora iskazati prelatu, sve zajedno, rekao je tetak, dnevno stoji u prosjeku jedanaest maraka, a da se i ne spominje trošenje živaca i ostale zdravstvene smetnje koje su se tada počele javljati. No, to je bilo u jesen pa su se smetnje pripisivale izvjesnoj jesenjoj osjetljivosti kakva se općenito opaža.

VII.

Stvarni Božić protekao je posve normalno. U obitelji moga tetka kao da su malo odahnuli jer se i druge obitelji viđalo okupljene ispod bora, i drugi su morali pjevati i jesti spekulase. Ali, olakšanje je trajalo samo koliko su trajali božićni blagdani. Već sredinom siječnja moju sestričnu Lucie napala je neobična bolest: pri pogledu na jelke koje su ležale na ulicama i hrpama ruševina briznula bi u histeričan plač. Zatim je imala pravi napad ludila koji su pokušali zamaskirati kao slom živaca. Nekoj prijateljici kod koje je bila na kavi izbila je iz ruke zdjelu kada ju je ova, blago se smješkajući, ponudila spekulasom. Moja sestrična svakako je ono što se naziva temperamentnom ženom; dakle, prijateljici je iz ruke izbila zdjelu, zatim je prišla boru, iščupala ga iz stalka te stala nogama gnječiti staklene kuglice, umjetne gljive, svijeće i zvjezdice dok joj se iz usta otimala neprestana rika. Okupljene dame razbježale su se zajedno s domaćicom, Lucie su ostavile da mahnita, u predvorju su sačekale liječnika prisiljene slušati kako se unutra lomi porculan. Teško mi je, ali moram ovdje spomenuti da su Lucie odveli u luđačkoj košulji.

Stalni hipnotički tretmani zaustavili su bolest, no pravo izlječenje napredovalo je vrlo sporo. Činilo se da joj osobito godi pošteda od večernje proslave koju je liječnik prisilno ishodio; već nakon nekoliko dana sva je zablistala. Nakon deset dana liječnik je mogao riskirati da s njom barem popriča o spekulasu, ali je tvrdoglavo odbijala kušati ga. Tada je liječnik došao na genijalnu ideju da ju hrani kiselim krastavcima, da joj ponudi salate i krepka mesna jela. To je doista bio spas za jadnu Lucie. Ponovno se smijala, beskrajne terapeutske razgovore koje je liječnik s njom vodio počela je začinjavati ironičnim primjedbama.

Istinabog, praznina koja je nastala njezinim izostankom s večernjih proslava tištala je moju tetu, no to su joj objasnili okolnošću koja svim ženama može biti dovoljno opravdanje - trudnoćom.

Lucie je postigla ono što se naziva presedanom: dokazala je da teta doduše pati kada netko izostane, ali ne počne odmah vrištati, a bratić Johannes i njegov šurjak Karl sada su pokušavali slomiti strogu stegu izgovarajući se na bolest, navodeći poslovnu spriječenost ili druge, vrlo prozirne razloge. No, tetak je ostao neočekivano oštar:

čeličnom strogošću odredio je da se samo u iznimnim slučajevima može donijeti liječnička potvrda i zatražiti vrlo kratak dopust. Teta je primjećivala svaku novu prazninu i briznula bi u tih ali dugotrajan plač, što je davalo povoda za najcrnje slutnje.

Nakon četiri tjedna vratila se i Lucie izrazivši spremnost da ponovno sudjeluje u svakodnevnom obredu, no njezin je liječnik naložio da za nju uvijek bude pripremljena staklenka s krastavcima i tanjur s krepkim sendvičima jer se trauma od spekulasa pokazala neizlječivom. I tako je moj tetak, koji je u ovom slučaju iskazao neočekivanu strogost, na neko vrijeme riješio sve disciplinske probleme.

VIII.

Nedugo nakon prve obljetnice trajne proslave Božića počele su kolati uznemirujuće glasine: moj bratić Johannes navodno je od prijatelja liječnika zatražio i crno na bijelo dobio stručnu procjenu životnoga vijeka moje tete, što je doista žalosna glasina koja baca dvojbeno svjetlo na našu svake večeri tako miroljubivo okupljenu obitelj. Ta stručna procjena za Johannesa je zacijelo bila poražavajuća. Svi organi moje tete koja je tokom cijeloga života bila vrlo krepka, sasvim su nenačeti, životni vijek njezina oca iznosio je sedamdeset i osam, a njezine majke osamdeset i šest godina. Mojoj teti sada su šezdeset i dvije godine i nema razloga predviđati joj skori blaženi kraj, a još manje, smatram, takvo što joj priželjkivati. Kada se sredinom ljeta teta iznenada razboljela - povraćanje i proljev snađoše jadnu ženu - govorkalo se da ju je netko otrovao, no ovdje izričito izjavljujem da je ta glasina puka izmišljotina zlonamjerne rodbine. Nedvosmisleno je dokazano da se radilo o infekciji koju je donio neki od unuka. Analize koje su obavljene na izmetu moje tete nisu potvrdile ni najmanji trag otrova.

Još istoga ljeta kod Johannesa su postali uočljivi prvi pokušaji asocijalna ponašanja: istupio je iz pjevačkog zbora izjavivši, također u pisanome obliku, da više nema namjere sudjelovati u njegovanju njemačkih pjesama. Doduše, ovdje smijem primijetiti da je unatoč postignutome akademskom stupnju uvijek bio neobrazovan. Za ,,Virhymniju“ to je bio velik gubitak jer su se morali odreći njegova

basa.

Moj šurjak Karl počeo je potajice stupati u kontakt s uredima za iseljenike. Zemlja njegovih snova morala je imati posebna svojstva: ondje nisu smjele rasti jele, njihov uvoz morao je biti zabranjen ili onemogućen visokim carinama; osim toga - radi njegove žene - tajna proizvodnje spekulasa ondje je morala biti nepoznata, a pjevanje božićnih pjesama zabranjeno. Karl je izrazio spremnost prihvatiti težak fizički rad.

U međuvremenu je s njegovih pokušaja skinuto prokletstvo tajnosti jer se i moj tetak sasvim iznenadna promijenio. Promjena je bila tako neugodna da smo uistinu imali razloga za strah. Taj čestiti čovjek za kojega mogu reći samo to da je jednako uporan koliko i dobrodušan, primiječen je na stranputicama koje su jednostavno nećudoredne i koje će to i ostati dok je svijeta i vijeka. O njemu su kružile priče - svjedoci su ih potvrdili - uz koje jedino pristaje riječ brakolomstvo. Najstrašnije je što on to više i ne poriče, nego za sebe traži pravo po kojem bi se, s obzirom na prilike i uvjete u kojima živi, opravdanima morali smatrati posebni moralni zakoni. Nažalost, ta iznenadna promjena postala je očita upravo u vrijeme novoga postupka protiv dvojice svećenika iz njegove župe. Tetak Franz kao svjedok, kao skriveni tužitelj zacijelo je ostavio tako jadan dojam da se jedino njemu može pripisati ako je i drugi postupak završio u korist dvojice svećenika. No, sve je to tetku Franzu u međuvremenu postalo nebitno: njegova je propast potpuna i definitivna.

On je također bio prvi koji se dosjetio da bi ga na večernjoj proslavi mogao zamijeniti glumac. Uspio je angažirati nekoga nezaposlenog bonvivana koji ga je četrnaest dana tako izvrsno oponašao da čak ni njegova vlastita žena nije primijetila zamjenu identiteta. Ni njegova djeca nisu je primjećivala. Tek je jedan od unuka za vrijeme kratke stanke u pjevanju iznenada uzviknuo: „Djed ima štrafaste čarape!“ i bonvivanu slavodobitno zadignuo nogavicu. Jadnome umjetniku taj je prizor zacijelo bio užasan, obitelj je također ostala zaprepaštena, a da bi izbjegli strahotu, oni - kao već toliko puta u neugodnim situacijama - brže-bolje zapjevaše pjesmu. Nakon što je teta otišla na počinak, brzo su utvrdili identitet umjetnika. Bio je to signal za gotovo potpun slom.

IX.

Pa ipak: kada čovjek razmisli, godina i pol dana, dugo je to vrijeme i ponovno je bila sredina ljeta, godišnje doba u kojem sudjelovanje u toj igri mojim rođacima najteže pada. Bezvoljno na vrućini grickaju medenjake i paprenjake, ukočeno se smješkaju hruskajući suhe orahe, slušaju patuljke koji neumorno udaraju po nakovnjima i prenu se kada anđeo rumenih obraza povrh njihovih glava prošapće „ mir... mir“, ali ipak izdržavaju dok im se usprkos ljetnoj odjeći niz vrat i obraze cijedi znoj, a košulje se lijepe za tijelo. Štoviše: izdržali su.

Novac zasad još ne igra ulogu - gotovo naprotiv. Počinje se šaputati da je tetak Franz sada i u poslu pribjegao metodama koje još jedva dopuštaju naziv „kršćanski trgovac“. Odlučan je ne dopustiti nikakvo znatnije umanjenje svoga imetka, a to je jamstvo koje nas istodobno umiruje i plaši.

Nakon što su razotkrili bonvivana, dignuli su pravu pobunu koja je urodila kompromisom: tetak Franz izrazio je spremnost preuzeti troškove za omanju kazališnu družinu koja će zamijeniti njega, Johannesa, moga šurjaka Karla i Lucie, a postignut je i sporazum da uvijek jedno od njih četvero mora u originalu sudjelovati u večernjoj proslavi kako bi djeca bila pod nadzorom. Prelat do sada nije primijetio ništa od te prevare kojoj se nipošto neće moći pripisati pobožnost. Osim tete i djece on je u toj igri jedina originalna figura.

Razrađen je točan plan koji se u našoj obitelji zove plan nastupa, a budući da uvijek netko doista sudjeluje, glumcima je također zajamčena povremena zamjena. U međuvremenu smo primijetili da im sudjelovanje u proslavama ne pada teško i da vole dodatnu zaradu, zato im je gaža uspješno snižena jer, na sreću, ne vlada oskudica nezaposlenih glumaca. Karl mi je rekao kako se možemo nadati da će se ta ,,stavka“ još bitno smanjiti pogotovo zato što se glumcima nudi i obrok, a znamo da u potrazi za kruhom umjetnost pojeftinjuje.

X.

Luciein zlosretni razvoj već sam nagovijestio: potuca se gotovo još samo po noćnim klubovima, a osobito onih dana kada, htjela-ne htjela, mora sudjelovati u kućnoj proslavi, kao da pomahnita. Nosi samterice, šarene pulovere, hoda u sandalama, a prekrasnu je kosu skratila kako

bi nosila jednostavnu frizuru na šiške o kojoj sam upravo saznao da je pod imenom poni već nekoliko puta bila u modi. Iako kod nje do sada nisam mogao primijetiti očiglednu nećudorednost nego samo svojevrsnu egzaltaciju koju ona naziva egzistencijalizmom, svejedno nisam siguran da taj razvoj mogu smatrati poželjnim; više volim blage žene koje se čedno njišu u taktu valcera, koje citiraju milozvučne stihove i čija se prehrana ne sastoji isključivo od kiselih krastavaca i paprikom prezačinjenoga gulaša. Izgleda da se ostvaruju iseljenički planovi moga šurjaka Karla: otkrio je zemlju u blizini ekvatora koja obećava da će udovoljiti njegovim uvjetima, a Lucie je oduševljena: u toj zemlji nosi se odjeća donekle slična njezinoj, ondje ljudi vole ljute začine i plešu u ritmovima bez kojih ona navodno više ne može živjeti. Doduše, pomalo je šokantno da njih dvoje ne misle slijediti izreku „Ostaj u zemlji i živi u miru“[1], ali s druge strane razumijem njihov bijeg.

Johannesovo se stanje pogoršalo. Nažalost, obistinila se zla glasina: postao je komunist. Prekinuo je sve veze s obitelji, ni o čem se više ne brine i na večernjim proslavama postoji još samo utjelovljen u svome dvojniku. Oči su mu poprimile fanatičan izraz, poput derviša producira se na javnim priredbama svoje stranke, zanemaruje odvjetničku praksu i u stranačkim glasilima piše gorljive članke. Sada se, začudo, češće sastaje s Franzom te jedan drugoga uzalud pokušavaju preobratiti. Unatoč njihovu duhovnom otuđenju donekle su se osobno zbližili.

Franza već dugo nisam vidio, nego sam o njemu samo čuo. Navodno je zapao u duboku sjetu, obitava u polumračnim crkvama, a meni se čini da se njegova pobožnost mirne duše može nazvati pretjeranom. Nakon što je nesreća snašla njegovu obitelj, počeo je zanemarivati posao, a nedavno sam na zidu jedne razrušene kuće vidio izblijedjeli plakat s natpisom „Posljednja borba našega prekaljenog majstora Lenza protiv Lecoqa. Lenz će boksačke rukavice objesiti o klin.“ Plakat je bio iz ožujka, a sada je već debelo kolovoz. Priča se da je Franz strašno propao. Mislim da se nalazi u stanju kakvo se našoj obitelji do sada nije dogodilo: siromašan je. Na sreću, ostao je neženja pa socijalne posljedice njegove neodgovorne pobožnosti pogađaju samo njega. Iznenađujućom upornošću pokušavao je za Lucienine djecu ishoditi mjere za zaštitu mladeži smatrajući kako ih ugrožavaju večernje proslave. No njegovi napori

nisu urodili plodom; hvala Bogu da socijalne ustanove ne dopiru do djece imućnih roditelja.

Usprkos nekim ružnim osobinama od sve preostale rodbine najmanje se udaljio - tetak Franz. Doduše, on usprkos visokoj životnoj dobi uistinu ima ljubavnicu, a i njegovi poslovni postupci takvi su da im se, istini za volju, divimo, ali ih nipošto ne odobravamo. Nedavno je angažirao nezaposlena ispicijenta da nadgleda večernju proslavu i brine da sve ide kao po loju. I doista, sve ide kao po loju.

XI.

U međuvremenu su protekle gotovo dvije godine: dugo je to vrijeme. Nisam mogao odoljeti da u jednoj od svojih večernjih šetnja ne prođem pored doma mojega tetka u kojemu više nema prirodne gostoljubivosti otkako se ondje svake večeri vrzma osebujna umjetnička čeljad, a članovi obitelji odaju se neobičnim užicima. Bila je topla ljetna večer kada sam ondje prolazio, a tek što sam iza ugla zašao u Aleju kestena, začuh stih:

božično se blista šuma...

Kamion u prolasku zaglušio je ostatak stiha, polako sam se prišuljao kući i kroz procjep u zavjesama zavirio u sobu: sličnost nazočnih imitatora s rođacima koje su predstavljali bila je toliko zastrašujuća da na trenutak nisam mogao raspoznati tko te večeri doista vrši nadzor - tako su to zvali. Patuljke nisam mogao vidjeti, ali sam ih čuo. Njihovo zvrndanje kreće se na valnim dužinama koje prodiru kroza sve zidove. Anđelovo šaputanje bilo je nečujno. Teta se doimala zaista sretnom: čavrljala je s prelatom, a tek kasnije sam svoga šurjaka prepoznao kao jedinu, ako tako smijem reći, stvarnu osobu. Prepoznao sam ga po načinu na koji je gaseći šibicu napućio usne. Izgleda da to daje prepoznatljive crte individualnosti. Pritom sam se sjetio da glumce očigledno časte i cigarama, cigaretama i vinom - osim toga, svake večeri ima i šparoga. Ako su nezajažljivi - a koji umjetnik ne bi to bio? - to mome tetku predstavlja znatan dodatni trošak. Djeca su se u kutu sobe igrala lutkama i drvenim kolicima: izgledala su blijedo i umorno. Doista, možda bi morali i na njih misliti.

Pomislio sam da se možda mogu zamijeniti voštanim lutkama, onakvima kakve se koriste u izlozima drogerija kao reklama za mliječni puder i kremu za kožu. Čini mi se da one ipak djeluju vrlo prirodno.

Doista ću svoju rodbinu jednom zgodom upozoriti na moguće posljedice toga neobičnoga svakodnevnog uzbuđenja na dječju psihu. Iako im izvjesna stega nimalo ne škodi, izgleda da ih se ovdje opterećuje preko svake mjere.

Napustio sam svoje promatračko mjesto kada unutra zapjevaše „Tiha noć". Tu pjesmu zaista nisam mogao podnijeti. Zrak je bio vrlo blag - i na trenutak mi se učinilo da pribivam kakvom avetinjskom skupu. Odjednom me spopadne neutaživa glad za kiselim krastavcima i dade mi naslutiti koliko je sirota Lucie morala patiti.

XII.

U međuvremenu sam ishodio da djecu zamijene voštanim lutkama. Nabavka je bila skupa - tetak Franz dugo je od toga zazirao - no nije se više mogla opravdati činjenica da se djeca svakodnevno hrane marcipanom i da moraju pjevati pjesme koje im mogu trajno psihički naškoditi. Nabavka lutki pokazala se korisnom jer su Karl i Lucie doista iselili iz zemlje, a Johannes je svoju djecu maknuo iz očeva doma. Stojeći između velikih prekomorskih kontejnera oprostio sam se od Karla, Lucie i djece. Djelovali su sretno premda pomalo uznemireno. I Johannes se odselio iz našega grada. Sada je negdje zaokupljen reorganizacijom podružnice svoje stranke.

Tetak Franz umoran je od života. Nedavno mi se požalio kako stalno zaboravljaju brisati prašinu s lutaka. Općenito mu sluge samo stvaraju poteškoće, a čini se da su glumci skloni nedisciplini. Piju više nego im pripada, a neki su uhvaćeni kako u džepove trpaju cigare i cigarete. Savjetovao sam tetku da im posluži obojenu vodu i da nabavi papirnate cigare.

Jedine pouzdane osobe jesu moja teta i prelat. Ugodno čavrljaju o dobrim starim vremenima, hihoću se i doimaju vrlo zadovoljnima, a razgovor prekidaju samo kada se zapjeva.

U svakom slučaju: slavlje se nastavlja.

Bratić Franz krenuo je neobičnim smjerom. Kao laik primljen je u

obližnji samostan. Kada sam ga prvi put vidio u redovničkome habitu, prepao sam se: ta visoka pojava slomljena nosa, debelih usana i sjetna pogleda prije me podsjetila na kažnjenika nego na redovnika. Kao da mi je pročitao misli: „Kažnjeni smo životom", rekao je tiho. Pošao sam za njim u sobu za razgovore. Razgovarali smo usiljeno, a njemu je vidljivo laknulo kada ga je zvono pozvalo u crkvu na molitvu. Otišao je, a ja sam ostao zamišljeno stajati: silno je žurio i činilo se da je njegova žurba iskrena.

MOJ UJAK FRED

Moj ujak Fred jedini je čovjek koji mi uspomene na godine nakon 1945. čini podnošljivima. Jednoga ljetnog poslijepodneva vratio se iz rata skromno odjeven, kao jedinu imovinu noseći na uzici o vratu nekakvu limenu kutijicu i tegleći sa sobom nekoliko opušaka neznatne težine koje je brižljivo čuvao u malenoj limenci. Zagrlio je moju majku, poljubio moju sestru i mene, promrmljao riječi „kruh, san, duhan“ i svalio se na naš obiteljski kauč. Sjećam ga se kao čovjeka koji je bio bitno duži od kauča pa ga je ta okolnost tjerala da noge ili skvrči ili da ih jednostavno pusti da vise preko ruba sofe. Obje mogućnosti davale su mu povoda da nešto ljutito skreše o obiteljskoj lozi naših djedova kojima smo imali zahvaliti na nabavci toga vrijednoga komada namještaja. Taj časni naraštaj on je nazivao mrzovoljnim i zdepastim, prezirao je njihov ukus i izbor one kiselkasto ružičaste boje tkanine kojom je bio presvučen kauč, ali to ga nimalo nije sputavalo da se prepusti okrepljujućem snu.

U to vrijeme ja sam u našoj neporočnoj obitelji obnašao nezahvalnu dužnost: imao sam četrnaest godina i bio sam jedina veza s onom znamenitom institucijom koju smo zvali crno tržište. Otac mi je poginuo u ratu, majka je primala skromnu mirovinu, a moja se zadaća sastojala u tome da gotovo svakodnevno unovčavam djeliće naše spašene imovine ili da ih mijenjam za kruh, ugljen i duhan. Ugljen je tada davao povoda znatnijim povredama pojma vlasništva koje se danas moraju nazivati grubom riječju krađa. Gotovo svakodnevno odlazio sam u krađu ili trgovanje, a majka, premda je shvaćala nužnost tako zloglasne aktivnosti, ujutro je sa suzama u očima samo gledala kako odlazim ususret svojim složenim dužnostima. Primjerice, imao sam zadatak da jastuk pretvorim u kruh, kolekcionarsku šalicu u griz ili tri sveska Gustava Freytaga u pet dekagrama kave, sve su to bili zadaci koje sam, doduše, izvršavao sa sportskim žarom ali ne posve bez ogorčenja i straha. Jer, vrijednosni pojmovi - tako su odrasli to tada zvali - bili su znatno pomaknuti, a katkada se neopravdano javljala sumnja u moju iskrenost jer vrijednost nekoga predmeta koji sam trebao utržiti uopće nije odgovarala vrijednosti koju je moja majka smatrala primjerenom. Bila je to nezahvalna zadaća stajati kao posrednik između dvaju vrijednosnih svjetova koji su se, izgleda, u

međuvremenu izjednačili.

Dolazak ujaka Freda u svima nama probudio je nadu u snažnu mušku pomoć. No, isprva nas je razočarao. Već od prvoga dana njegov me apetit silno zabrinjavao, a kada sam, ni pet ni šest, priopćio majci, zamolila me da ga prvo pustimo „da dođe k sebi". Trajalo je gotovo osam tjedana dok nije došao k sebi. Usprkos svim psovkama na račun lošega kauča, na njemu je sasvim dobro spavao, dan je provodio drijemajući ili nam patničkim glasom objašnjavajući koji mu je nadraži položaj u snu.

Mislim da mu je položaj sprintera prije starta u to vrijeme bio draži od svih ostalih. Obožavao je poslije objeda ležeći na leđima i sa zgrčenim nogama u usta si mrviti povelik komad kruha, potom smotati cigaretu i zaspati dok ne dočeka večeru. Bio je vrlo visok i blijed i na čeljusti je imao ožiljak u obliku vjenčića koji je njegovu licu davao izraz oštećena mramornog spomenika. Iako su me njegov apetit i potreba za snom i dalje uznemiravali, bio mi je vrlo drag. Bio je jedini s kim sam barem mogao teoretizirati o crnome tržištu, a da ne izbije svađa. Očigledno je bio informiran o razdoru između dvaju vrijednosnih svjetova.

Našem nagovaranju da nam priča o ratu nikada nije popustio; tvrdio je da se ne isplati. Ograničio se na to da nam s vremena na vrijeme pripovijeda o svome novačenju koje je očito izgledalo uglavnom tako da neki uniformirani čovjek gromkim glasom naredi ujaku Fredu da se pomokri u epruvetu, a to je bio zahtjev koji ujak Fred nije mogao toga časa ispuniti pa je njegova vojnička karijera unaprijed dobila negativan predznak.

Tvrdio je da ga je živo zanimanje Njemačkoga Reicha za njegov urin ispunilo velikim nepovjerenjem, nepovjerenjem koje se u šest ratnih godina zabrinjavajuće potvrdilo.

Prije je bio knjigovođa, a kada su prošla prva četiri tjedna na našem kauču, moja ga je majka sestrinskom blagošću zamolila da se raspita o svome bivšem poduzeću - on je tu molbu oprezno proslijedio meni, no sve što sam mogao istražiti bila je povelika hrpa ruševina od kojih osam metara visine koju sam nakon jednosatnoga napornog hodočašća pronašao u nekom razorenom dijelu grada. Ujaka Freda veoma je uznemirio ishod moje istrage.

Naslonio se, smotao cigaretu, slavodobitno kimnuo prema mojoj

majci i zamolio ju da donese njegov imetak. U kutu naše spavaće sobe nalazila se brižljivo zakovana škrinja koju smo čekićem i kliještima raskovali trepereći od iščekivanja. Na svjetlo dana izašlo je: dvadeset romana srednje veličine i osrednje kvalitete, zlatan džepni sat, prašnjav ali neoštećen, dva para naramenica, nekoliko bilježnica, diploma trgovačke komore i štedna knjižica s tisuću dvjesto maraka. Štedna knjižica predana mi je radi podizanja novca, a sve ostalo radi prodaje uključujući i diplomu trgovačke komore koja pak nije našla kupca jer je ime ujaka Freda bilo ispisano crnim tušem.

Tako smo četiri tjedna bili lišeni svake brige za kruh, duhan i ugljen, što sam smatrao vrlo olakšavajućom okolnošću, pogotovo jer su škole ponovno gostoljubivo otvorile svoja vrata, a mene su zamolili da dopunim svoje obrazovanje.

Još i danas, kada je moje obrazovanje odavno završeno, u nježnoj uspomeni ostale su mi juhe koje smo tada dobivali, prije svega zato što smo gotovo bez borbe došli do toga dodatnog obroka koji je cjelokupnome školskom sustavu davao vedru notu suvremenosti.

No, u to vrijeme pravi događaj bila je činjenica da je ujak Fred - dobrih osam tjedana nakon sretnoga povratka kući - preuzeo inicijativu.

Jednoga jutra u kasno ljeto ustao je sa svoga kauča, tako se pedantno obrijao da smo se uplašili, zatražio čisto rublje, od mene posudio bicikl i nestao.

Njegov kasni povratak kući označila je velika buka i vonj vina; vonj vina širio se iz ujakovih usta, buka je potjecala od pola tuceta cinčanih kanti što ih je bio zavezao dugačkim užetom. Naša se zbunjenost smirila tek kada smo saznali da je odlučio u našem teško razorenom gradu oživiti trgovinu cvijećem. Moja majka, puna nepovjerenja prema novome svijetu vrijednosti, odbacila je plan tvrdeći da za cvijećem nema potrebe. Ali, prevarila se.

Bilo je to značajno jutro kada smo ujaku Fredu pomagali odnijeti svježe napunjene kante na tramvajsku postaju na kojoj je započinjao svoj posao. Još i danas mi je u sjećanju prizor žutih i crvenih tulipana i vlažnih karanfila i nikada neću zaboraviti kako je lijepo izgledao dok je stajao usred ljudskoga sivila i hrpe ruševina i zvonkim glasom izvikivao: „Cvijeće bez[2]!“ O napretku njegova posla ne moram govoriti: bio je strelovit. Već nakon četiri tjedna posjedovao je tridesetak

cinčanih kanti i bio vlasnik dviju podružnica, a mjesec dana poslije postao je porezni obveznik. Činilo mi se kao da se cijeli grad promijenio: na mnogim uglovima nicali su štandovi s cvijećem, potražnja se nije mogla zadovoljiti; nabavljao je sve više cinčanih kanti, podizao sve više drvenih kioska i sklapao sve više kolica.

U svakom slučaju, ne samo da smo trajno bili opskrbljeni svježim cvijećem nego i kruhom i ugljenom pa sam se mogao okaniti svoje posredničke djelatnosti. Ta je činjenica umnogome pridonijela mojoj moralnoj okrepi. Ujak Fred odavno je uspješan čovjek: podružnice mu još uvijek cvatu, ima automobil, a kako je mene predvidio za svoga nasljednika, dobio sam zadatak studirati ekonomiju da bih još prije nego naslijedim tvrtku mogao preuzeti brigu o njezinim porezima.

Kada ga danas gledam onako stasitoga za upravljačem crveno lakiranoga automobila, neobično mi je što je u mome životu doista postojalo vrijeme kada je njegov apetit bio uzrok mojim besanim noćima.

SMIJAČ

Kada me pitaju za zanimanje, obuzme me nelagoda: zacrvenim se, zamuckujem, ja koji sam inače poznat kao samouvjeren. Zavidim ljudima koji mogu reći: ja sam zidar. Frizerima, knjigovođama i piscima zavidim na jednostavnosti njihovih iskaza jer sva ta zanimanja objašnjavaju sama sebe i ne iziskuju duža objašnjenja. No, na takva pitanja prisiljen sam odgovoriti: ja sam smijač. Takav iskaz iziskuje i dodatne izjave jer i na drugo pitanje „Živite li od toga“ istinoljubivo moram odgovoriti s ,,da“. Ja doista živim od svoga smijeha, i to dobro, jer moj smijeh je - trgovački rječnikom - na cijeni. Dobar sam, školovan smijač, nitko se ne smije kao ja, nitko tako ne vlada nijansama moga umijeća. Da bih izbjegao naporna objašnjenja, dugo sam se vremena nazivao glumcem, no moje mimičke i govorničke sposobnosti tako su skromne da mi se taj naziv čini neprimjeren istini: volim istinu, a istina je da sam ja smijač. Nisam ni klaun ni komičar, ne uveseljavam ljude, nego predstavljam vedrinu: smijem se kao rimski imperator ili kao senzibilni maturant, smijeh 17. stoljeća jednako mi je blizak kao i smijeh 19. stoljeća, a ako moram, smijem se kroza sva stoljeća, sve društvene klase, sve dobne skupine: jednostavno, naučio sam to kao što se nauči vezati cipele. Smijeh Amerike obitava u mojim grudima, smijeh Afrike, bijeli, crveni, žuti smijeh - a za odgovarajući honorar prasnut ću u smijeh kako god to zahtijeva režija.

Postao sam nezaobilazan, smijem se na gramofonskim pločama, na magnetofonskoj vrpci, a redatelji radiodrama imaju prema meni obzira. Smijem se sjetno, umjereno, histerično - smijem se kao tramvajski kondukter ili kao šegrt u prehrambenoj industriji: jutarnji smijeh, večernji smijeh, noćni smijeh i smijeh u sumrak, ukratko, gdjegod i kadgod se netko mora smijati, evo me, tu sam.

Vjerovat ćete mi da je takvo zanimanje naporno, pogotovo - to mi je specijalnost - jer vladam i umijećem zaraznoga smijeha; tako sam postao preko potreban i komičarima treće i četvrte kategorije koji s pravom strepe nad svojim poantama pa gotovo svake večeri sjedim po raznim varijeteima kao suptilnija vrsta plaćenoga pljeskača da bih se na slabim dijelovima programa zarazno smijao. To mora biti uradak po mjeri: moj gromki, razuzdani smijeh ne smije početi ni prerano ni prekasno nego u pravome trenutku - prema programu prasnem u

smijeh, svi gledatelji zajedno sa mnom riču od smijeha i poanta je spašena.

Poslije se iscrpljen odšuljam do garderobe, ogrnem kaput sretan što sam napokon slobodan. Kod kuće me najčešće dočekaju telegrami „Hitno trebamo Vaš smijeh. Snimanje u utorak“ i samo nekoliko sati poslije već se truckam u pregrijanome ekspresnome vlaku kukajući nad vlastitom sudbinom.

Svatko će razumjeti da navečer poslije posla ili na godišnjem odmoru rijetko osjetim potrebu za smijehom: mljekar je zadovoljan kada smije zaboraviti kravu, zidar je sretan kada smije zaboraviti žbuku, a stolari kod kuće najčešće imaju vrata koja zapinju ili ladice koje se teško otvaraju. Slastičari vole kisele krastavce a mesari marcipan, pekar radije jede kobasicu nego kruh; toreadori se vole družiti s golubovima, a boksači problijede kada njihovoj djeci prokrvari nos: sve to razumijem jer nakon posla nikada se ne smijem. Ja sam smrtno ozbiljan čovjek i ljudi me - možda s pravom - smatraju pesimistom.

Prvih godina našega braka žena mi je govorila: „Daj, nasmij se!“, no u međuvremenu joj je postalo jasno da joj tu želju ne mogu ispuniti. Sretan sam kada svoje napregnute lične mišiće, kada svoju iznurenu dušu mogu opustiti u potpunoj ozbiljnosti. Da, čak me i tuđi smijeh živcira jer me odveć podsjeća na moje zanimanje. I tako živimo u tihom i mirnom braku jer se i moja žena zaboravila smijati: katkad ju zateknem kako se smješka pa se i ja nasmiješim. Međusobno razgovaramo tiho jer mrzim buku varijetea, mrzim buku tonskih studija. Ljudi koji me ne poznaju misle da sam zatvoren. Možda i jesam jer prečesto moram otvarati usta na smijeh.

Nepomičnim izrazom lica prolazim kroz svoj vlastiti život, kadšto si dopustim blagi smiješak i često razmišljam jesam li se uopće ikada smijao. Mislim da nisam. Moja braća i sestre znaju reći da sam oduvijek bio ozbiljan mladić.

I tako se smijem na najrazličitije načine, ali ne poznajem svoj vlastiti smijeh.

SUDBINA ŠALICE BEZ DRŠKA

Sada stojim vani na prozorskoj klupčici i polako se punim snijegom; slamčica se zamrznula u otopini sapuna, oko mene skakuću vrapci, surove ptice koje se otimaju za mrvice koje su im prosuli ljudi, a ja strepim za svoj život za koji sam već toliko puta morao strepiti; ako me neki od tih tustih vrabaca prevrne, s prozorske klupčice past ću dolje na betonsku stazu - otopina sapuna ostat će na tlu kao smrznuti oval, slamčica će se slomiti - a moje krhotine završit će u kanti za smeće.

Kroz zamagljena prozorska stakla nazirem svjetlucanje božićnoga drvca, čujem kako unutra tiho pjevaju: svađa vrabaca sve zaglušuje.

Naravno da nitko od onih ondje unutra ne zna da sam prije točno dvadeset i pet godina rođen pod borom i da je dvadeset i pet godina života začuđujuće visoka dob za običnu kavenu šalicu: stvorenja naše vrste, koja neupotrebljavana čame u vitrinama, žive mnogo duže od nas običnih šalica. Pa ipak, siguran sam da od moje obitelji nitko više nije živ: moji roditelji, moja braća i sestre, čak su i moja djeca odavno pokojna dok ja moram svoj dvadeset i peti rođendan čekati na prozorskoj klupčici u Hamburgu u društvu svadljivih vrabaca.

Moj otac bio je tanjur za kolače a majka uvažena posuda za maslac; imao sam petero braće i sestara: dvije šalice i tri tanjurića, ali naša obitelj samo je nekoliko tjedana ostala na okupu; šalice većinom umiru mlade i iznenada pa su tako dva moja brata i jedna od mojih dragih sestara već drugoga dana Božića srušeni sa stola. Vrlo brzo morali smo se rastati i od svoga dragoga oca: u društvu svoje tanjurić-sestre Josephine, u pratnji svoje majke, otputovao sam prema jugu; umotan u novinski papir između spavaćice i frotirskoga ručnika putovali smo u Rim da bismo ondje služili sinu našega vlasnika koji se posvetio studiju arheologije.

To životno razdoblje - nazivam ga svojim rimskim godinama - bilo mi je neobično zanimljivo: prvo me Julius - tako se zvao student - svakodnevno vodio u Karakaline terme, ostatke zidina golemoga kupališta; ondje u termama sprijateljio sam se s termosicom koja je mene i moga gazdu pratila na posao. Termosica se zvala Hulda i često smo satima zajedno ležali u travi dok je Julius radio s lopaticom; kasnije sam se s Huldom zaručio, a u svojoj drugoj rimskoj godini

njome i oženio premda me moja majka žesto prekorila smatrajući da je brak s termosicom nedostojan mene. Moja je majka općenito postala čudna: osjećala se poniženom jer su je koristili kao tabakeru kao što je moja draga sestra Josephina smatrala krajnje uvredljivim što je svedena na razinu pepeljare.

S Huldom, svojom ženom, proživio sam sretne mjesece; zajedno smo upoznavali sve što je Julius upoznavao: Augustov grob, Viu Appiu, Forum Romanum - no, ovo posljednje ostalo mi je u tužnoj uspomeni jer je Hulda, moja voljena žena, ondje stradala od kamena koji je bacio neki mladi rimski uličar. Ubio ju je kao šaka velik komad mramora iz statue božice Venere.

Čitatelja koji je sklon i dalje slijediti moje misli i koji ima dovoljno srca da i šalici bez drška prizna mogućnost patnje i životne mudrosti sada mogu izvijestiti da su vrapci već odavno pozobali mrvice pa mi više ne prijeti neposredna pogibelj. U međuvremenu se i na zamagljenu staklu otvorilo prozirno mjesto veličine tanjura i unutra jasno vidim bor, vidim i lice svoga prijatelja Waltera koji pritišće nos na staklo i smješka mi se; Walter je još prije tri sata, prije nego je započelo darivanje, radio mjehure od sapunice, a sada prstom upire u mene dok njegov otac odmahuje glavom i upire prstom u novu novcatu željeznicu koju je Walter dobio, ali Walter odmahuje glavom - i dok se prozorsko staklo iznova zamagljuje, znam da ću se najkasnije za pola sata naći u toploj sobi...

Radost užitka u rimskim godinama nije pomutila samo smrt moje supruge nego još više osebujnost moje majke i nezadovoljstvo moje sestre koje su se navečer, dok bismo zajedno sjedili u ormaru, žustro jadale zbog nerazumijevanja njihove prave namjene. No, i mene su čekala poniženja koja samosvjesna šalica vrlo teško može podnijeti: Julius je iz mene pio rakiju! Reći za neku šalicu: „iz nje se već pila rakija“, znači isto što i reći za nekog čovjeka: „taj je bio u lošem društvu!“ A iz mene se popilo mnogo rakije.

Za mene su to bila ponižavajuća vremena. Trajala su sve dok jedan od mojih bratića, čašica za jaje, nije iz Munchena poslan u Rim u društvu kolača i košulje: od toga dana rakija se pila iz moga bratića, a mene je Julius darovao jednoj dami koja je došla u Rim istim poslom kao i Julius.

Ako sam s prozorske klupčice našega rimskog stana tri godine

mogao gledati Augustov grob, sada sam se preselio i dvije iduće godine iz svoga novog stana gledao sam u crkvu Santa Maria Maggiore: u svojoj novoj životnoj situaciji bio sam, doduše, odvojen od majke, ali sam ponovno služio svojoj pravoj životnoj svrsi: iz mene se pila kava, prali su me dvaput dnevno i stajao sam u lijepom ormariću.

No, ni tu nisam bio pošteđen poniženja: u onome lijepom ormariću društvo mi je pravila Hurzova! Cijele noći i mnoge, mnoge dnevne sate - i to tokom dvije godine - morao sam trpjeti društvo Hurzove. Hurzova je bila iz roda Hurlewangovih, kolijevka joj je stajala u rodnome dvorcu Hurlewangovih u Hurzenichu na rijeci Hurze i bilo joj je devedeset godina. No, u svojih devedeset godina malo što je doživjela.

Na moje pitanje zašto stalno stoji u ormaru, oholo je odgovorila: „Iz Hurzove se ne pije!“ Hurzova je bila lijepa, nježno sivo-bijela i bila je oslikana sićušnim zelenim točkicama, a svaki put kada bih ju šokirao, problijedjela bi tako da su joj se sasvim jasno vidjele zelene točkice. Bez ikakve zle namjere često sam ju šokirao: najprije ženidbenom ponudom. Kada sam ju zaprosio, tako je problijedjela da sam se uplašio za njezin život; trebalo je nekoliko minuta da joj se ponovno malo vrati boja, a zatim je prošaptala: „Molim Vas, nemojte nikada više o tome; moj zaručnik stoji u Erlangenu u vitrini i čeka me.“

„Koliko dugo?“ upitao sam.

„Već dvadeset godina“, rekla je, „zaručili smo se u proljeće 1914. godine - ali su nas naprasno razdvojili. Rat sam preživjela u sefu trezora u Frankfurtu, a on u podrumu naše kuće u Erlangenu.

Poslije rata sam zbog spora oko nasljedstva dospjela u vitrinu u Munchenu, a on, zbog tog istog spora, u vitrinu u Erlangenu. Jedina nam je nada da se Diana“ - tako nam se zvala gazdarica - „uda za Wolfganga, sina one dame u Erlangenu u čijoj vitrini stoji moj zaručnik, tada ćemo ponovno biti zajedno u erlangenskoj vitrini.“

Šutio sam da ju ne bih ponovno povrijedio jer sam, dakako, odavno primijetio da su se Julius i Diana zbližili. Tokom izleta u Pompeje Diana je rekla Juliusu: „Ah, znate, imam ja šalicu, ali takvu iz koje se ne smije piti.“

,,Ah“, rekao je Julius, „mogu li Vam pomoći da prevladate tu nezgodu?"

Poslije, budući da ju više nikada nisam zaprosio, s Hurzovom sam

se sasvim dobro slagao. Kada smo navečer zajedno stajali u ormaru, uvijek je govorila: „Ah, pričajte mi nešto, ali, molim Vas, ne pretjerano neotesano ako je ikako moguće."

Već ju je dovoljno začudilo što se iz mene pila kava, kakao, mlijeko, vino i voda, ali kada sam ispričao kako je Julius iz mene pio rakiju, ponovno ju je obuzela nesvjestica i dopustila si je (po mome skromnome mišljenju) neopravdanu izjavu: „Nadam se da Diana neće pasti na toga neotesanca."

Međutim, svi su izgledi bili da će Diana pasti na toga neotesanca: knjige u Dianinoj sobi skupljale su prašinu, tjednima je u pisaćem stroju stajao jedan jedini list papira na kojem je bila napisana samo polovična rečenica: „Kada je Winckelmann u Rimu.."

Čistili su me još samo na brzinu, a čak je i sanjarska Hurzova naslutila da je njezin ponovni susret sa zaručnikom u Erlangenu sve manje izgledan. Diana je, doduše, primala pisma iz Erlangena, ali na njih nije odgovarala. Postala je čudna: iz mene je - izjavljujem ovo veoma oklijevajući - pila vino. Kada sam navečer ispričao to Hurzovoj, zamalo se prevrnula, a ponovno se pribravši, rekla je: „Ne mogu ostati u posjedu dame koja je u stanju iz šalice piti vino."

Dobra Hurz nije ni znala kako će joj se brzo ispuniti želja: Hurzova je završila kod zalagaoničara, a Diana je list sa započetom rečenicom „Kada je Winckelmann u Rimu..." izvukla iz pisaćega stroja i pisala Wolfgangu.

Poslije je stiglo Wolfgangovo pismo koje je Diana čitala za doručkom pijući iz mene mlijeko i čuo sam ju kako šapuće: „Dakle, nije mu bilo stalo do mene nego samo do glupe Hurzove." Još sam vidio kako je iz knjige „Uvod u arheologiju" izvadila potvrdu o zalogu i stavila je u omotnicu pa se usuđujem pretpostaviti da je dobra Hurzova sada u Erlangenu u vitrini zajedno sa svojim zaručnikom i siguran sam da je Wolfgang našao dostojnu ženu.

Za mene su uslijedile neobične godine: zajedno s Juliusom i Dianom vratio sam se u Njemačku. Oboje nisu imali novca pa sam im bio dragocjen predmet jer se iz mene mogla piti voda, bistra, fina voda kakva se može piti na kolodvorskim česmama. Nismo otputovali ni u Erlangen ni u Frankfurt nego u Hamburg gdje je Julius prihvatio posao u banci.

Diana se bila proljepšala. Julius je bio blijed - a ja sam ponovno bio

zajedno sa svojom majkom i sestrom i obje su - Bogu hvala - bile malo zadovoljnije. Kada bismo navečer stajali na kuhinjskome štednjaku, majka je znala reći: „Pa, ipak je to margarin...“, a sestra mi se čak malo umislila jer je služila kao tanjur za kobasice; no moj bratić, čašica za jaje, ostvario je karijeru kakva je rijetko kada suđena čašici za jaje: služio je kao vaza za cvijeće. Bio dom tratinčicama, žabljacima i sićušnim ivančicama, a kada bi Diana i Julius jeli jaja, ona bi ih odložila uz rub tanjurića.

Julius je postao mirniji, Diana je postala majka - stigao je rat, a ja sam često mislio na Hurzovu koja je sigurno opet stajala u sefu neke banke. Premda me često znala uvrijediti, ipak sam se nadao da je u bankovnome sefu sjedinjena sa svojim mužem. Zajedno s Dianom i najstarijom kćeri Johannom proveo sam rat u Luneburger Heide i često sam imao priliku promatrati Juliusovo zamišljeno lice kada bi došao na odmor i u meni dugo miješao. Diana se često plašila kada bi Julius tako dugo miješao kavu pa bi viknula: „Ta, što ti je? Satima miješaš tu kavu!“

Prilično je neobično da su i Diana i Julius izgleda zaboravili koliko sam već dugo kod njih: dopuštaju da se ovdje vani smrzavam i da me - dok unutra Walter za mnom plače - sada pak ugrožava mačka lutalica. Walter me voli, čak mi je dao i ime, zove me “Cugaj-kao-Rus”- i ne služim mu samo kao posudica za mjehure od sapunice nego i kao hranilica za njegove životinje, kao kada za njegove drvene lutkice, služim mu za miješanje boja, ljepila... Siguran sam da će me pokušati voziti novim vlakićem koji je dobio na dar.

Walter gorko plače, čujem ga i strepim za mir u kući jer sam želio da ove večeri mir bude zajamčen - a ipak me rastužuje spoznaja koliko brzo ljudi stare: zar Julius više ne zna da šalica bez drška može biti važnija i vrednija od nove novcate željeznice? Zaboravio je: uporno ne dopušta Walteru da me unese u sobu - čujem ga kako se ljuti, čujem ne samo Waltera kako plače nego i Dianu, a to što Diana plače, ružno mi je jer volim Dianu.

Doduše, ona mi je odlomila držak. Kada me pakirala za selidbu iz Luneburger Heide u Hamburg, zaboravila me dovoljno dobro umotati pa sam izgubio držak, ali sam zadržao vrijednost: u ono vrijeme čak je i šalica bez drška još imala vrijednost. Neobično je da me Julius, kada su se šalice ponovno mogle kupiti, htio baciti, no Diana je rekla:

“Julius, zaista želiš baciti šalicu - tu šalicu?”

Julius se zacrvenio i rekao “oprosti!” - i tako sam ostao na životu, mnoge mučne godine služio sam kao posuda za brijaću sapunicu, a mi šalice mrzimo skončati kao posuda za brijanje.

Poslije sam se drugi put oženio kutijicom za ukosnice; ta moja druga žena zvala se Gertrud, bila mi je dobra, bila je mudra i pune dvije godine stajali smo jedno pored drugoga na staklenoj polici u kupaonici.

Smračilo se, vrlo naglo; Walter unutra još uvijek plače i čujem kako Julius spominje nezahvalnost - ja samo mogu vrtjeti glavom: kako su samo nerazumni ti ljudi! Ovdje vani mirno je: snijeg pada - mačka se odavno odšuljala, no sada sam se prepao: prozor se naglo otvorio, Julius me zgrabio i po stisku njegovih šaka osjećam koliko je srdit. Hoće li me razbiti?

Moraš biti šalica da bi znao koliko su strašni takvi trenuci kada slutiš da će te netko baciti u zid ili na pod. No, Diana me spasila u posljednji čas, uzela me Juliusu iz ruke, zavrtjela glavom i tiho rekla: “Tu šalicu hoćeš...” Julius se najednom osmjehnuo i rekao: “Oprosti, jako sam uzrujan...”

Walter je odavno prestao plakati, Julius odavno sa svojim novinama sjedi uz peć, a Walter iz Juliusova krila promatra kako se u meni otapa smrznuta sapunica, već je izvukao slamku - i sada stojim, bez drška, zamrljan i star, nasred sobe među tolikim novim novcatim stvarima i ispunjen sam ponosom što sam upravo ja ponovno uspostavio mir premda bih si možda morao predbacivati što sam ga upravo ja bio narušio. No, jesam li ja kriv što me Walter voli više od svoje nove željeznice?

Volio bih da je Gertrud, koja je umrla prije godinu dana, još živa pa da vidi Juliusovo lice: izgleda kao da je nešto shvatio...

BESMRTNA THEODORA

Uvijek kada prolazim Bengelmannovom ulicom, sjetim se Boda Bengelmanna kojemu je Akademija dodijelila status besmrtnika. Čak i kada ne zađem u Bengelmannovu ulicu, često mislim na Boda, pa ipak: ide od broja 1 do 678, vodi iz centra grada, proteže se pored svijetlećih reklama barova sve do seoskoga krajolika u kojemu krave navečer muču čekajući da ih odvedu na pojilo. Ta ulica gradom pronosi Bodovo ime, u njoj se nalazi zalagaonica, u njoj je “Beckerov jeftini dućan”, a ja često odlazim u zalagaonicu, često odlazim u “Beckerov jeftini dućan”, dovoljno često da bih se sjetio Boda.

Kada službeniku zalagaonice preko pulta gurnem svoj sat, a on na oko natuče povećalo, procijeni mu vrijednost pa ga s prijezimim “četiri marke” preko pulta gurne natrag, kada zatim duboko razočaran potpišem papirić i ponovno gurnem sat preko pulta, kada se dogegam do blagajne i ondje čekam da mi cijevnom poštom stigne priznanica, imam dovoljno vremena misliti na Boda Bengelmanna s kojim sam počesto stajao na ovoj istoj blagajni.

Bodo je imao stari pisaći stroj marke Remington na kojemu je pisao čistopise svojih pjesama - uvijek u četiri kopije. Pet puta uzalud smo za taj stroj pokušavali dobiti zajam gradske zalagaonice. Stroj je bio prestar, kloparao je i škripao, a uprava zalagaonica ostala je nepopustljiva, nepopustljiva u skladu s propisima. Bodov djed, trgovac željezom, Bodov otac, porezni savjetnik, Bodo, pjesnik - tri generacije Bengelmannovih prečesto su tipkali na tom stroju, a da bi on bio dostojan gradskoga zajma (2% na mjesec).

Sada pak postoji spomen-dom obitelji Bengelmann u kojemu se čuva crvenkasto, izgrickano nalivpero koje stoji ispod stakla s natpisom: “Pero kojim je pisao Bodo Bengelmann.”

Zapravo je od pet stotina pjesama Bodo samo dvije napisao tim nalivperom koje je ukrao svojoj sestri Lotti. Većinu pjesama napisao je kemijskom olovkom, a neke izravno u pisaći stroj koji smo jednoga krajnje depresivnog dana po cijeni od šest maraka prodali u staro željezo nekom čovjeku koji se zvao Heising i koji nije ni slutio da je iz nje potekla besmrtna poezija. Heising je stanovao u Humboldtovoj ulici i živio od staretinarstva, a Bodo ga ovjekovječio u pjesmi „Sobica smušenog staretinara’.

I tako se u spomen-domu Bengelmannovih ne nalazi Bodov pravi pisaći pribor nego to nalivpero s otiscima zuba Lotte Bengelmann. Sama Lotte odavno je zaboravila da joj je nalivpero pripadalo pa uspijeva plačući pred tim stajati i prolijevati suze nad činjenicom koja to nikada nije bila. Njime je pisala svoje skromne školske sastavke, a Bodo je - dobro se toga sjećam - nakon što je pojeo dva kotleta, hrpu salate, veliki puding od vanilije i dvije kriške sira - tim perom u jednome dahu napisao pjesme: „Jesenje razmagljeno srce' i „Plači, o valu, plači'. Svoje najbolje pjesme napisao je puna želuca, općenito je bio proždrljiv, kao mnogi sjetni ljudi, a sestrino nalivpero koristio je samo osamnaest minuta dok se njegovo ukupno lirsko stvaralaštvo protegnulo na osam godina.

Danas Lotte živi od pjesničke slave svoga brata; doduše, udala se za čovjeka koji se preziva Hosse, no ona se predstavlja samo kao "sestra Bode Bengelmanna". Uvijek je bila zločesta, i kad god bi Bodo pisao pjesme, tužakala ga je jer se pjesništvo u obitelji Bengelmann ubrajalo u poslove koji samo trate vrijeme pa su stoga suvišni.

Bodo je silno patio. Jednostavno, gonilo ga je, bilo je njegovo prokletstvo stvarati čistu poeziju. No, uvijek kada je pisao pjesme, Lotte bi ga otkrila, njezin kreštavi glas odjeknuo bi hodnikom i kuhinjom, pobjedonosno bi utrčala u ured gospodina Bengelmanna vičući: "Bodo opet piše pjesme!", a gospodin Bengelmann - neobično energičan čovjek - povikao bi: "Gdje je taj prasac?" (Rječnik Bengelmannovih bio je pomalo neotesan.) Slijedile su batine. Bodu, osjećajnoga kakvi pjesnici jesu, otac bi zgrabio za kosu, odvukao niz stepenice i istukao metalnim ravnalom kojim je gospodin Bengelmann podvlačio crte ispod izvoda s računa svojih kupaca.

Poslije je Bodo često pisao kod nas kod kuće pa tako posjedujem gotovo sedamdeset neobjavljenih Bengelmanna koje namjeravam sačuvati kao starosnu mirovinu. Jedna od tih pjesama počinje "Lotte, ti lopino latentna..." (Bodo slovi kao obnovitelj aliterirane rime.)

Na mukama, posve neshvaćen, često dobivajući batine, Bodo je navršio sedamnaest godina, okitio se svjedodžbom dvogodišnje srednje škole pa su ga poslali na nauk kod trgovca tapeta. Okolnosti su išle na ruku njegovu lirskome stvaralaštvu: trgovac tapeta najčešće je pijan ležao ispod pulta, a Bodo je pisao na poleđini uzoraka tapeta.

Nov poticaj njegovo je stvaralaštvo dobilo kada se zaljubio u

djevojku koju je opjevao u „Pjesmama Theodori' premda se nije zvala Theodora.

Tako je Bodo navršio devetnaestu i jednoga prvog prosinca svoju cijelu naučničku plaću od 50 njemačkih maraka uložio je u poštarinu te tristo pjesama poslao na adrese tristo različitih uredništava ne priloživši povratnu poštarinu: bila je to odvažnost jedinstvena u cijeloj povijesti književnosti. Četiri mjeseca poslije - nije još navršio ni dvadeset godina - bio je slavan.

Tiskane su mu sto pedeset i dvije pjesme, a poštar je sav znojan sada svakoga jutra silazio s bicikla ispred kuće Bengelmannovih. Sve ostalo samo je zadatak množenja u kojem broj Bodovih pjesama treba pomnožiti s brojem novina, a međurezultat pomnožiti s 40.

Nažalost, u slavi je uživao samo dvije godine. Umro je od grčevita smijeha. Jednoga dana priznao mi je: "Slava je samo pitanje poštarine" - pa nastavio šaptom: "uopće nisam mislio tako ozbiljno", prasnuo je u glasan smijeh, pa sve glasniji i glasniji - i umro. To su bile jedine riječi u valjanoj prozi koje je ikada izrekao: ovime ih predajem potomstvu.

Bodova slava zasniva se uglavnom na njegovim „Pjesmama Theodori', zbirci ljubavne lirike koja obuhvaća dvije stotine pjesama i čijoj strastvenosti nema premca. Različiti kritičari već su se esejistički okušali na temi: „Tko je bila Theodora?', jedan ju je besramno poistovjetio s nekom suvremenom, još živućom pjesnikinjom i to uvjerljivo dokazivao, prilično neugodno za pjesnikinju koju Bodo nikada nije vidio i koja je sada gotovo prisiljena priznati da je ona Theodora. No, ona to nije: u to sam siguran jer poznam Theodoru. Zove se Kate Barutzki, u „Beckerovom jeftinom dućanu' stoji za pultom 6 gdje prodaje pisaći pribor. Sve Bodove pjesme napisane su na papiru iz „Beckerova jeftinog dućana' počesto sam s njim stajao za pultom Kate Barutzki koja je inače dražesna osoba: plavuša je, malo frflja, ne zna ništa o višoj književnosti i navečer u tramvaju čita „Beckerove jeftine knjige' koje se zaposlenicima prodaju po povlaštenoj cijeni.

I Bodo je znao za to štivo, ali to ni najmanje nije umanjilo njegovu ljubav. Često smo stajali ispred dućana, vrebali Kate, pratili ju za ljetnih večeri, u jesenjoj magli šuljali se za njom sve do predgrađa u kojem još i danas živi. Šteta što je Bodo bio suviše plah da bi joj se

ikada obratio. Nikada se nije odvažio premda je u njemu buktio plamen. Čak i kada je postao slavan, a novac neprestano dotjecao, uvijek je kupovao samo u „Beckerovu jeftinom dućanu' da bi što češće viđao tu ljepuškastu djevojku, malenu Kate Barutzki koja se smješkala i frfljala kao božica. Zbog toga se u „Pjesmama Theodori' tako često javlja izraz „čarobni, blagi coktaj..."

Bodo joj je često slao i anonimna pisma s pjesmama, no moram pretpostaviti da je ta lirika završila to jest skončala u peći Barutzkovih ako je meni kao običnome epičaru dopušteno poslužiti se tom običnom slikom.

Navečer još često odlazim u „Beckerov jeftini dućan' i ustanovio sam da po Kate odnedavno dolazi neki mladić koji je očigledno manje plah nego Bodo i koji je - sudeći po odjeći - automehaničar. Mogao bih se upustiti u javnu raspravu o povijesti književnosti, mogao bih dokazivati da je ta Kate istovjetna s Theodorom Boda Bengelmanna. Ali, to ne činim jer strepim za Katino dobro, za automehaničarovu sreću. Samo ponekad svratim k njoj, čeprkam po kolaž-papirima, prekapam po „Beckerovu jeftinom dućanu', biram gumicu za brisanje, gledam Kate i osjećam kako me zapahuje dašak povijesti.

ISPOVIJEST PSETOLOVCA

Nerado priznajem da se bavim poslom od kojega doduše živim, ali i koji me prisiljava na postupke koje ne mogu uvijek obaviti čiste savjesti: zaposlenik sam Ureda za porez na pse i pješice krstarim gradom u potrazi za neprijavljenim psima. Prikriven kao spokojan šetač, nizak i debeljuškast, s cigarom srednje kvalitete u ustima, hodam parkovima i mirnim ulicama, upuštam se u razgovore s ljudima koji šeću pse, pamtim im imena, adrese, tobože ljubazno počešem psa po vratu znajući da će ubrzo u blagajnu donijeti pedeset maraka.

Poznam prijavljene pse, njušim ih takoreći, osjećam kada neko pseto mirne savjesti stane uza stablo i olakša se. S osobitim zanimanjem gledam skotne kuje koje s veseljem čekaju porod budućih poreznih obveznika: promatram ih, bilježim točan dan okota i nadzirem kamo odlaze štenci, puštam ih da, ništa ne sluteći, narastu do onoga stupnja kada ih se više nitko ne usudi utopiti - a onda ih predam zakonu. Možda sam mogao odabrati i neko drugo zanimanje jer zapravo volim pse pa me neprestano muči savjest: dužnost i ljubav sukobljavaju se u mojim grudima i otvoreno priznajem da ljubav katkada pobijedi. Ima pasa koje jednostavno ne mogu prijaviti i kod kojih - kako se kaže - zažmirim na oba oka. Posebna blagost ispunja me sada, osobito zato što nije prijavljen ni moj vlastiti pas: nekakav mješanac kojega moja žena brižljivo hrani, omiljena igračka moje djece koja ni ne slute da svoju ljubav poklanjaju tako nezakonitu stvoru.

Život je uistinu rizičan. Možda bih trebao biti oprezniji; no činjenica da sam u izvjesnoj mjeri čuvar zakona učvršćuje me u uvjerenju da ga neprestano smijem kršiti. Težak je moj posao: satima čučim u trnovitoj šikari u predgrađu čekajući da iz neke kućice odjekne lavež ili bijesno štektanje iz daščare za koju pretpostavljam da skriva sumnjiva psa. Ili čučnem iza ruševina zida i vrebam nekoga foksterijera za kojega znam da nije vlasnik evidencijske kartice, nositelj broja računa. Umoran i prljav vraćam se kući, sjedim uz peć, pušim cigaru i češkam našega Pluta koji maše repom podsjećajući me na paradoks moje egzistencije.

Stoga je jasno da znam cijeniti nedjeljnu šetnju sa ženom i djecom, šetnju u kojoj se za pse moram takoreći zanimati samo platonski jer

nedjeljom su čak i neprijavljeni psi pošteđeni promatranja.

Samo što ću za naše šetnje ubuduće morati odabrati neki drugi put jer već sam dvije nedjelje zaredom sreo svoga šefa koji se svaki put zaustavio, pozdravio moju ženu i djecu, a našega Pluta pomilovao. Ali, začudo: Pluto ga ne voli pa reži, hoće skočiti, mene to strašno uznemiruje i tjera da se svaki put što prije pozdravim i odem, što u mome šefu počinje stvarati sumnju dok mršteći se promatra graške znoja kako mi se nabim na čelu.

Možda sam trebao prijaviti Pluta, ali plaća mi je mala - možda sam trebao odabrati neko drugo zanimanje, ali pedeset mi je godina, a u toj dobi čovjek nevoljko mijenja posao: u svakom slučaju, moj životni rizik je neprestan, a Pluta bih prijavio kada bi još bilo moguće. No, to više nije moguće: u ležernu razgovornom tonu moja je žena ispričala mome šefu da tu životinju imamo već tri godine, da se srodila s obitelji, da se ne odvaja od djece - i slične šale zbog kojih Pluta sada više ne mogu prijaviti.

Uzalud pokušavam prevladati svoju intimnu grižnju savjesti tako što udvostručujem revnost na poslu, ali nikakve koristi od toga: zapleo sam se u situaciju iz koje se nijedan izlaz ne čini mogućim. Doduše, ne zavezuj usta volu koji vrši[3], no ne znam je li moj šef dovoljno fleksibilna duha da uvažava biblijske tekstove. Izgubljen sam, a neki će me smatrati cinikom, no kako to ne bih postao kada neprekidno imam posla sa psima...

SJEĆANJA MLADOGA KRALJA

Kada mi je bilo trinaest godina, proglašen sam kraljem Capote. Sjedio sam u svojoj sobi pokušavajući iz „nedovoljan“ ispod sastavka izbrisati ,,ne“. Moj otac Pig Gi I. von Capota otišao je na četiri tjedna u planine u lov, a ja sam mu po kraljevskome tekliću trebao poslati svoj sastavak. Pouzdao sam se u slabu osvijetljenost lovačkih koliba te sam marljivo brisuckao kada iz palače iznenada začuh graju: „Živio Pig Gi Drugi!“

Ubrzo u sobu bane moj komornik, još s praga padne ničice i odano prošapće: „Vaša Visosti, pokorno molim nemojte mi zamjeriti što sam Vas svojedobno zbog pušenja prijavio gospodinu predsjedniku vlade. “

Komornikova poniznost bila mi je odvratna, izbacio sam ga iz sobe i nastavio brisati. Moj kućni učitelj običavao je ocjenjivati crvenom kemijskom. I upravo kada sam brišući proderao rupu u bilježnici, ponovno me netko prekine: ušao je predsjednik vlade, na vratima kleknuo i povikao: „Živio Pig Gi Drugi, triput živio!“ Dodao je: „Vaša Visosti, narod Vas želi vidjeti“

Bio sam vidno zbunjen, ostavio gumicu za brisanje, s dlanova stresao prljavštinu i upitao: „Zašto me narod želi vidjeti?“

„Zato što ste kralj“

„Otkada?“

„Otprije pola sata. Vašega premilostivoga gospodina oca ustrijelio je u lovu neki Rasac.“ (Rasac je kratica za „Razantni sadisti Capote.“)

,,Oh, ti Rasaci!“ zavapio sam. Zatim sam slijedio predsjednika vlade i s balkona se ukazao narodu. Smješkao sam se, mahao i bio veoma zbunjen.

To spontano okupljanje trajalo je dva sata. Tek pred večer, kada se smračilo, narod se razišao; nekoliko sati poslije u povorci baklji ponovno su prošli pored palače.

Vratio sam se u svoje odaje, poderao zadaćnicu i papiriće razasuo po unutrašnjem dvorištu kraljevske palače. Ondje su ih - kako ću poslije saznati - pokupili skupljači suvenira i prodali u strane zemlje u kojima se danas pod staklom čuvaju dokazi mojih pravopisnih slabosti.

Uslijedili su naporni mjeseci. Rasaci su pokušali državni udar, ali su ih svladali Misaci („Milostivi sadisti Capote“) i vojska. Otac je

pokopan, a ja sam morao sudjelovati u radu parlamenta i potpisivati zakone - no, sve u svemu kraljevanje mi se svidjelo jer sam prema svome kućnome učitelju sada mogao primjenjivati drugačije metode.

Ako bi me na usmenoj nastavi upitao: “Smijem li Vašu Visost ponizno zamoliti da mi nabroji pravila koja se odnose na izračun nepravih razlomaka?“ Ja bih rekao: „Ne, ne smijete“, i ništa mi nije mogao. Ako bi on rekao: „Bi li Vašoj Visosti bilo neprihvatljivo kada bih Vašu Visost zamolio da mi - otprilike na tri stranice - napiše koji su bili Tellovi motivi kada je ubio GeBlera?“ Ja bih rekao: „Da, bilo bi mi neprihvatljivo“ - pa bih od njega zatražio da nabroji Tellove motive.

Tako sam gotovo bez napora stekao izvjesnu naobrazbu, spalio sve udžbenike i bilježnice i posvetio se svojim pravim strastima, loptao sam se, džepnim nožićem gađao vrata, čitao krimiće i s ravnateljem dvorskoga kina održavao duge sastanke. Naložio sam da se nabave svi moji omiljeni filmovi, a u parlamentu sam se zauzeo za reformu školstva.

Bilo je to divno vrijeme premda su me umarale sjednice parlamenta. Polazilo mi je za rukom prema van ostavljati dojam sjetnoga mladog kralja i posve sam se pouzdao u predsjednika vlade Pelzera koji je bio očev prijatelj i bratić moje pokojne majke.

No, nakon tri mjeseca Pelzer je od mene zahtijevao da se oženim. Rekao je: „Visosti, morate biti uzor narodu.“ Nisam se bojao ženidbe, nezgoda je bila samo u tome što mi je Pelzer preporučio svoju jedanaestogodišnju kćer Jadwigu, štrkljastu djevojčicu koju sam često viđao kako se u dvorištu lopta. Slovila je kao priglupa, već je ponavljala peti razred, bila je blijeda i djelovala podmuklo. Zamolio sam Pelzera malo vremena za razmišljanje, sada sam zaista postao sjetan, satima sam ležao u prozoru svoje sobe i promatrao Jadwigu koja se loptala ili igrala školice. Bila je nešto pristojnije odjevena, s vremena na vrijeme dignula bi pogled prema meni i nasmiješila se. No, njezin smiješak činio mi se neprirodnim.

Kada je isteklo vrijeme za razmišljanje, Pelzer je u svečanoj odori stupio preda me: bio je to stasit muškarac žuta lica, crne brade i iskričavih očiju. „Ponizno molim Vašu Visost“, rekao je, „da mi priopći svoju odluku. Je li moje dijete našlo milost u očima Vaše Visosti?“ Kada sam glatko rekao „Ne“, dogodilo se nešto strašno: Pelzer je s ramena strgnuo svoje epolete, s prsa lente, pod noge mi je bacio svoj

portfelj - bio je od skaja - počešao se po bradi i viknuo: „To je, dakle, zahvalnost capotskih kraljeva!“

Našao sam se u neugodnoj situaciji. Bez Pelzera bio sam izgubljen. Brže-bolje rekao sam: „Molim Vas Jadwiginu ruku.“

Pelzer je preda mnom pao ničice svesrdno mi ljubeći vrške stopala te je pokupio svoje epolete, lente i portfelj od skaja.

Vjenčali smo se u katedrali u Huldebachu. Narod je počašćen pivom i kobasicama, dijelilo se deset cigareta po glavi stanovnika, a na moj osobni poticaj i dvije besplatne karte za karusel; osam dana okolo palače razlijegala se graja. Sada sam Jadwigi pomagao oko zadaća, loptali smo se, igrali školice, zajedno smo jahali i do mile volje iz dvorske slastičarnice naručivali marcipan ili smo odlazili u dvorsko kino. Kraljevanje mi se još uvijek sviđalo - ali jedan težak incident okončao je moju karijeru.

Kada sam navršio četrnaestu, imenovan sam generalom i zapovjednikom 8. konjičke pukovnije. Jadwiga je postala bojnica. Povremeno smo morali na konju obilaziti pukovnijsku frontu, provoditi večeri u časničkoj kantini i o svakom važnom blagdanu vješati odličja na prsa zaslužnih vojnika. I sam sam dobio pregršt odličja. No, tada se dogodio slučaj Poskopek.

Poskopek je bio vojnik četvrtoga eskadrona moje pukovnije koji je jedne nedjeljne večeri dezertirao kako bi pošao preko granice za nekom cirkuskom jahačicom. Uhićenje i pritvoren, a prijeki ga je sud osudio na smrt. Kao zapovjednik pukovnije trebao sam potpisati presudu, no ja sam ispod nje jednostavno napisao: pomilovan na četrnaest dana zatvora, Pig Gi II.

Ta zabilješka imala je strahotne posljedice: časnici iz moje pukovnije s ramena su strgali sve svoje epolete, s prsa lente i odličja te poslali nekog mladog poručnika da ih raspe po mojoj sobi. Pobuni se pridružila cjelokupna capotska vojska pa mi je toga dana do večeri soba bila krcata epoletama, lentama i odličjima: izgledalo je zastrašujuće.

Doduše, narod mi je klicao, ali još iste noći Pelzer me izvijestio da je cijela vojska prešla k Rasacima. Pucalo je i praštalo, a bjesomučno štektanje mitraljeza paralo je tišinu oko palače. Misaci su mi doduše poslali tjelesnu stražu, no Pelzer je te noći prešao k Rasacima pa sam bio primoran s Jadwigom se dati u bijeg.

Na brzinu smo skupili odjeću, novčanice i nakit, Misaci su zaplijenili taksi, u zadnji čas domogli smo se graničnoga kolodvora u susjednoj državi, izmoždeni klonuli u kupeu spavaćih kola drugoga razreda te otputovali na zapad.

Preko granice Capote dopirali su pucnji, urlici i svakakvi strašni zvuci pobune.

Putovali smo četiri dana i izašli u gradu koji se zvao Wickelheim: mutna sjećanja iz nastave zemljopisa govorila su mi da je Wickelheim glavni grad susjedne države.

U međuvremenu smo Jadwiga i ja upoznali stvari koje smo počeli cijeniti: miris željeznice, gorak i začinjen, okus hrenovki na posve nepoznatim kolodvorima; smio sam pušiti koliko god sam htio, a Jadwiga se - oslobođena tereta domaćih zadaća - počela proljepšavati.

Drugoga dana našega boravka Wickelheim je bio izlijepljen plakatima koji su nam privukli pozornost: „ Cirkus Hunke - slavna jahačica Hula sa svojim partnerom Jurgenom Poskopekom.“ Jadwiga je bila silno uzbuđena. Rekla je: „Pig Gi, misli na našu egzistenciju, Poskopek će ti pomoći.“

U naš hotel iz sata u sat stizali su telegrami iz Capote najavljujući pobjedu Misaca, Pelzerovo strijeljanje, reorganizaciju vojske.

Novi predsjednik vlade - zvao se Schmidt i bio je vođa Misaca - molio me da se vratim i iz ruku naroda ponovno preuzmem čeličnu krunu kraljeva Capote.

Nekoliko sam dana oklijevao, ali je naposljetku pobijedio Jadwigin strah od domaćih zadaća. Otišao sam u cirkus Hunke i potražio Poskopeka koji me dočekao s oduševljenjem: „Spasitelju moga života“, povikao je stojeći na vratima svoje kamp-kućice, „što mogu za Vas učiniti?“

„Osigurajte mi nekakvu egzistenciju“, rekao sam kratko i jasno.

Ganula me Poskopekova dobrota: zauzeo se za mene kod gospodina Hunkea pa sam u cirkusu Hunke prvo prodavao limunadu, zatim cigarete, a poslije i gulaš. Dobio sam kamp-kućicu i ubrzo sam postao blagajnik. Uzeo sam prezime Tuckes, Wilhelm Tuckes, i od tog trenutka bio sam pošteđen telegrama iz Capote.

Ondje misle da sam mrtav, nestao, dok ja sa sve ljepšom Jadwigom putujem svijetom u kamp-kućici cirkusa Hunke. Mirišem

strane zemlje, gledam ih, radujem se zbog velikoga povjerenja koje mi ukazuje gospodin Hunke. Da me Poskopek s vremena na vrijeme ne posjeti i ne priča o Capoti, da me njegova žena Hula, lijepa jahačica, neprestano ne uvjerava da mi njezin muž može zahvaliti što je živ, više se ne bih ni sjetio da sam nekoć bio kralj.

No, nedavno sam otkrio stvaran dokaz svoga nekadašnjega kraljevskog života.

Gostovali smo u Madridu, ujutro sam s Jadwigom šetao gradom kada mi pozornost privuče velika siva zgrada s natpisom „Nacionalni muzej". „Uđimo", rekla je Jadwiga pa srno ušli u muzej, u jednu od velikih udaljenih dvorana iznad koje je stajao natpis „Grafologija".

Ništa ne sluteći, razgledali smo rukopise raznih predsjednika država i kraljeva sve dok ne stigosmo do staklena ormarića na kojemu je bio zalijepljen uzak bijeli papirić: „Kraljevina Capota, unatrag dvije godine republika." Ugledao sam arukopis svojega djeda Wucka XL., dio slavnoga Capotskoga manifesta koji je on vlastoručno napisao, našao sam bilješku iz lovačkih dnevnika svoga oca - i naposljetku komadić svoje školske bilježnice, umrljan papirić na kojem je pisalo: bog čuva hrabre. Postiđeno sam se okrenuo prema Jadwigi, no samo se nasmiješila i rekla: „To je sada iza tebe, zauvijek. "

Brzo smo izašli iz muzeja jer je već bio jedan sat, u tri je počinjala predstava, a u dva sam morao otvoriti blagajnu.

U ZEMLJI RUJUKA

Velike sposobnosti Jamesa Wodruffa zarana su postale poznate užemu krugu stručnjaka, a osvrnem li se ukratko na te sposobnosti, tomu ću čovjeku vratiti stari dug zahvale jer James Wodruff - iako smo već godinama u zavadi - ipak mi je učitelj: držao je (i još uvijek drži) jedinu katedru na svijetu za proučavanje Rujuka, s pravom slovi kao utemeljitelj znanstvenoga istraživanja Rujuka, a premda je u posljednjih trideset godina imao samo dva učenika, njegove zasluge ne treba podcjenjivati jer upravo je on otkrio to pleme i proučavao njihov jezik, običaje i vjeru, vodio je dvije ekspedicije na negostoljubiv otok južno od Australije pa iako je podlegao nekim zabludama, njegova je zasluga za znanost od neprocjenjive vrijednosti.

Njegov prvi učenik bio je Bili van der Lohe o kojemu se može reći samo to da se u sidnejskoj luci predomislio, postao mjenjač novca, oženio se, izrodio djecu i poslije u unutrašnjosti Australije imao farmu goveda: Bili je za znanost bio izgubljen.

Wodruffov drugi učenik bio sam ja: trinaest godina života posvetio sam izučavaj u jezika, običaja i vjere Rujuka; daljnjih pet godina proveo sam studirajući medicinu kako bih kao liječnik živio s Rujucima, ali sam odustao od polaganja državnoga ispita jer Rujuke - s pravom - ne zanimaju diplome europskih učilišta nego sposobnosti samoga liječnika. Osim toga, nakon osamnaest godina studija moje nestrpljenje da upoznam prave Rujuke zašlo je u krizu i nisam htio više čekati ni jedan tjedan, ni jedan dan da bih napokon vidio živuće primjerke naroda čiji sam jezik tečno govorio.

Spakirao sam naprtnjače, kovčege, priručnu apoteku, kovčežić s instrumentima, provjerio svoju Travellers čekovnu knjižicu, napisao - za svaki slučaj - oporuku jer posjedujem ladanjsku kuću u Eifelu i imam pravo uživanja voćnjaka na Rajni. Zatim sam uzeo taksi do zračne luke, kupio avionsku kartu za Sydney gdje sam se trebao ukrcati na kitolovca.

Pratio me moj učitelj James Wodruff. Bio je odveć krhka zdravlja da bi riskirao odlazak na novu ekspediciju, ali mi je na rastanku još jednom u ruku tutnuo svoj slavni spis „Narod nadomak Arktika[4]“ iako je dobro znao da sam taj spis znao naizust. Prije negoli sam ušao u zrakoplov, Wodruff mi je doviknuo: „Bruwal doidoi duraboi!“, što bi (u

slobodnu prijevodu) značilo: "Neka te čuvaju duhovi zraka!" Doslovno bi značilo otprilike: „Neka vjetar na tebe ne pošalje nepokorne duhove!" jer Rujuci žive od ribolova pa im je naklonost vjetra svetinja.

Vjetar na nas nije poslao nepokorne duhove pa sam živ i zdrav sletio u Sydney, ukrcao se na kitolovca da bih se osam dana poslije iskrcao na malenome otočiću koji su, kako me uvjeravao moj učitelj, trebali nastanjivati P-Rujuci koji se od pravih Rujuka razlikuju po tome što njihova abeceda sadrži i slovo P.

No, ispostavilo se da je otok nenastanjen, u svakom slučaju nenastanjen Rujucima. Cijeli dan bauljao sam između škrtih livada i strmih stijena, doduše našao sam tragove rujučkih nastamba u gradnji koji se umjesto žbuke koristili neku vrstu ribljeg ljepila, no jedini čovjek na kojega sam naišao na otoku bio je lovac na rakune koji je putovao za račun europskih zooloških vrtova. Našao sam ga pijanoga u šatoru, a kada sam ga probudio i uvjerio u svoju bezazlenost, upitao me na prilično priprostom engleskom za izvjesnu Ritu Hayworth. Kako to ime nisam sasvim razumio, napisao ga je na papirić i pohotno prevrnuo očima. Nisam poznavao ženu toga imena i nisam mu mogao dati nikakvu obavijest. Tri dana bio sam prisiljen trpjeti društvo toga primitivca koji je pričao gotovo samo o filmovima. Naposljetku sam za Travellers ček u vrijednosti od 80 dolara od njega kupio gumenjak i riskirajući život za mirnoga mora preveslao sam osam kilometara do udaljenoga otoka koji su trebali nastanjivati pravi Rujuci. Barem se taj podatak pokazao točnim. Još izdaleka vidio sam ljude kako stoje na obali, vidio sam obješene mreže i spremište za čamce pa sam snažno veslajući i mašući rukama prišao obali s usklikom: „Joi wuba, joi wuba, buweida guhal!" (S mora, s mora dolazim u pomoć vama, braćo!)

No, približivši se obali, primijetio sam da je pozornost ljudi koji su ondje stajali usmjerena na drugo plovilo: sa zapada se približavao tandrkav motorni čamac, ljudi su domahivali rupcima, a ja sam se, posve nezamijećen, iskrcao na otoku svoje čežnje jer je motorni čamac doplovio gotovo istodobno kada i ja i svi potrčaše prema molu.

Umoran, izvukao sam svoj čamac na obalu, otvorio bocu konjaka iz priručne apoteke i otpio dobar gutljaj. Da sam pjesnik, rekao bih: Urušio mi se san, mada se snovi ne mogu srušiti.

Pričekao sam da poštanska barka ode, naprtio sam svoje stvari i zaputio se prema zgradi na kojoj je stajao jednostavan natpis „Bar".

Neki bradati Rujuk sjedio je ondje na stolici i čitao razglednicu. Iscrpljen, klonuo sam na drvenu klupu i tiho rekao: „Doidoi kruw mali." (Vjetar mi je isušio ždrijelo.) Starac je spustio razglednicu, začuđeno me pogledao i rekao mješavinom rujučkoga i filmskog engleskoga: „Priđi, mladiću, i reci jasno. Hoćeš li pivo ili viski?"

,,Viski", rekao sam iznemoglo.

Ustao je, pružio mi razglednicu i rekao: „Pročitaj što mi piše unuk."

Na razglednici je bio poštanski žig Hollywooda, a na poleđini je stajala jedna jedina rečenica: Stvoritelju moga tvorca, dođi preko velike vode, ovdje zveckaju dolari.

Ostao sam na otoku do dolaska iduće poštanske barke, navečer sam sjedio u baru i na piće trošio Travellers čekove. Ondje više nitko nije govorio čisti rujučki, samo se često spominjalo ime neke žene za koju sam isprva mislio da je mitski lik, no u međuvremenu mi se razjasnilo njezino podrijetlo: Zarah Leander[5].

Morao sam priznati da sam se i ja okanio proučavanja Rujuka. Doduše, odletio sam natrag k Wodruffu i s njim se upustio u još jednu prepirku o uporabi riječi ,,buhal" ostajući pri tvrdnji da ona označava vodu, dok se Wodruff zainatio da to znači ljubav.

Međutim, ti mi problemi odavno više nisu tako važni. Iznajmio sam svoju ladanjsku kuću, uzgajam voće i još uvijek se nosim mišlju da studij medicine okrunim državnim ispitom, ali navršio sam četrdeset i petu i ono čime sam se nekoć bavio sa znanstvenom ozbiljnošću, sada mi je svojevrsni hobi, što Wodruffa osobito sablažnjava. Dok obrađujem voćke, pjevušim rujučke pjesme, pritom mi je jedna posebno draga:

Woi suhal buwacha
bruwal nui loha
graga bahu, graga wiuwa
moha deiwa buwacha.
(Zašto te zove daljina, sine,
jesu li te napustili svi dobri dusi?
Ondje nema riba, milosti nema,
a majka tvoja oplakuje sina.)

Rujučki jezik pogodan je i za kletve. Kada me veletrgovci žele

prevariti, ja si u bradu promrsim: „Graga weita“ (ne bilo ti od toga blagoslova), ili „Pichal gromchit“ (zapela ti riblja kost u grlu), što je jedna od najgorih rujučkih kletvi.

Ali, tko na svijetu još razumije rujučki osim Wodruffa kojemu s vremena na vrijeme pošaljem kašetu jabuka i razglednicu s riječima: ,,Wahu bahui“ (poštovani majstore, u zabludi si), na što mi on obično odgovori, također na razglednici: ,,Hugai“ (otpadniče), a ja zapalim lulu i pogledam dolje prema Rajni koja ondje već odavno teče.

OVO JE TIBTEN

Bezosjećajni ljudi ne razumiju da se s toliko revnosti i poniznosti posvećujem poslu za koji smatraju da je ispod moga dostojanstva. Taj posao možda ne odgovara mome stupnju obrazovanja niti je bio temom ikoje od brojnih pjesama koje su mi pjevali uz kolijevku, no zabavlja me i od njega živim: govorim ljudima gdje su. Suvremenicima koji navečer na polazišnom kolodvoru ulaze u vlakove koji ih nose u daleke krajeve i koji se zatim noću bude na našem kolodvoru zbunjeno zirkajući u mrak i ne znajući jesu li već prošli odredište ili su još ispred njega ili su možda upravo stigli (naime, naš grad skriva svakojake znamenitosti i privlači mnoge namjernike), svima njima govorim gdje su. Čim vlak uđe u kolodvor, a kotači lokomotive stanu, uključim zvučnik i polako izgovaram u noć: „Ovo je Tibten - vi ste u Tibtenu! Putnici koji žele posjetiti Tiburtiusov grob moraju ovdje izaći!“, a s perona jeka dopire natrag u moju kabinu: taman glas iz tame kao da objavljuje nešto dvojbeno premda govori golu istinu.

Neki tada s kovčezima pohitaju na slabo osvijetljen peron jer im je Tibten odredište i vidim ih kako silaze stubama, ponovno se pojavljuju na peronu 1 i pospanome službeniku na rampi pružaju svoje putne karte. Vrlo rijetko noću dolaze ljudi s poslovnim ambicijama, ljudi koji u tibtanskim rudnicima olova namjeravaju zadovoljiti potrebe svojih tvrtki. Najčešće su to turisti koje privlači grob rimskoga Tiburtiusa, mladića koji je prije 1800 godina zbog neke tibtanske ljepotice izvršio samoubojstvo. „Bio je još dječak“, piše na nadgrobnome spomeniku kojemu se možete diviti u našem zavičajnom muzeju, „ali ga je shrvala ljubav!“ - Stigao je ovamo iz Rima da bi nabavio olovo za svoga oca koji je bio vojni liferant.

Dakako da nisam morao pohađati pet fakulteta i steći dva doktorata da bih iz noći u noć izgovarao u mrak: „Ovo je Tibten! Vi ste u Tibtenu!“ Pa ipak, moje zanimanje ispunja me zadovoljstvom. Svoj slogan izgovaram tako tiho da se usnuli ne probude, da ga budni ne prečuju, a u glas unesem upravo toliko nagovora da se dremljivci prenu i razmisle nije li Tibten njihovo odredište.

Kasno prijepodne, kada se probudim iz sna i pogledam kroz prozor, vidim one putnike koji su noću podlegli zovu moga glasa kako šeću našim gradićem naoružani prospektima koje naš turistički ured

velikodušno odašilje diljem svijeta. Za doručkom su već pročitali da je tokom stoljeća latinski naziv Tiburtinum okljaštren u današnji oblik Tibten pa sada odlaze u zavičajni muzej u kojemu se dive nadgrobnome spomeniku podignutome u čast rimskoga Werthera prije 1800 godina: u crvenkastome pješčenjaku isklesan je profil dječaka koji zalud pruža ruke za djevojkom. „Bio je još dječak, ali ga je shrvala ljubav...“ Na njegovu mladenačku dob upućuju i predmeti nađeni u njegovu grobu: figurice od tkanine boje slonovače; dva slonića, jedan konj i jedna doga koji su - kako tvrdi Brusler u svojoj „Teoriji o Tiburtiusovu grobu’ - služili kao neka vrsta šahovske igre. Ja pak sumnjam u tu teoriju, dapače, siguran sam da se Tiburtius tim stvarčicama jednostavno igrao. Figurice od slonovače izgledaju posve isto kao i one koje dobijemo na dar pri kupnji dvadeset i pet dekagrama margarina i služe posve istoj svrsi: djeca se njima igraju... Možda bih ovdje bio dužan upozoriti na izvrsno djelo našega domaćeg pisca Vokera von Volkersena koji je napisao odličan roman pod naslovom „Tiburtius, rimska sudbina koja se slučila u našemu gradu’. No, smatram da Volkerovo djelo dovodi u zabludu jer je i on pristaša Bruslerove teorije o svrsi onih igračaka.

Ovdje napokon moram nešto priznati: zapravo ja posjedujem originalne figurice koje su se nalazile u Tiburtiusovu grobu; ukrao sam ih iz muzeja i zamijenio onima koje dobijem prilikom kupnje dvadeset i pet dekagrama margarina: dva slonića, jedan konj i jedna doga; bijeli su kao Tiburtiusove životinjice, iste su veličine, iste težine i - što mi se čini najvažnijim - služe istoj svrsi.

I tako dolaze putnici sa svih strana svijeta da bi se divili Tiburtiusovu grobu i njegovim igračkama. Plakati s tekstom „Come to Tibten“ vise u čekaonicama anglosaskoga svijeta, a kada noću izgovaram svoj slogan: „Ovo je Tibten! Vi ste u Tibtenu! Putnici koji žele posjetiti Tiburtiusov grob moraju ovdje izaći...“, iz vlaka mamim one suvremenike koji su u polazišnim kolodvorima podlegli zavodljivosti našega plakata. Dakako, gledaju ploču od pješčenjaka u čiju povijesnu autentičnost ne treba sumnjati. Gledaju dirljiv profil rimskoga mladića kojega je shrvala ljubav i koji se utopio u potopljenome oknu rudnika olova. A onda pogled putnika padne na životinjice: dva slonića, konj i doga - i upravo bi na njima mogli proučavati mudrost ovoga svijeta, no oni to ne čine. Ganuti domaći i

strani turisti ružama obasipaju dječakov grob. Pišu se pjesme; moje životinje, konj i doga (morao sam potrošiti kilogram margarina da bih došao u posjed toga!) također već su bili predmetom lirskih pokušaja. „Poput nas igrao si se s dogom i konjićem...“ glasi stih pjesme ne baš nepoznata lirika. Dakle, tu su: besplatni dodaci tvrtke „KluBhennerov margarin sa žumanjkom“, na crvenu baršunu ispod debela stakla u našem zavičajnom muzeju: svjedoci moje potrošnje margarina. Često, prije nego što poslijepodne odem u smjenu, nakratko svratim u zavičajni muzej i promatram ih: izgledaju autentično, žućkasto obojene i nimalo se ne razlikuju od onih u mojoj ladici jer sam originale pomiješao s onima koje dobijem pri kupnji „KluBhennerova margarina“ i uzalud ih pokušavam ponovno razvrstati.

Potom zamišljeno odem u službu, na vješalicu objesim kapu, skinem sako, stavim sendviče u ladicu, preda se složim cigaretni papir, duhan i novine pa, kada vlak uđe u kolodvor, izgovorim slogan koji moram izgovoriti: „Ovo je Tibten! Vi ste u Tibtenu! Putnici koji žele posjetiti Tiburtiusov grob moraju ovdje izaći...“ Izgovaram to tako tiho da se usnuli ne probude, da ga budni ne prečuju, a u glas unesem upravo toliko nagovora da se dremljivci prenu i razmisle nije li Tibten njihovo odredište.

I ne razumijem zašto ljudi misle da je taj posao ispod moga dostojanstva...

NEURAČUNLJIVI GOSTI

Nemam ništa protiv životinja, dapače: drage su mi i volim navečer milovati našega psa dok mi mačka sjedi u krilu. Veseli me gledati djecu kako u kutu sobe hrane kornjaču. Čak i mali nilski konj kojega držimo u kadi prirastao mi je srcu, a kunići koji trčkaraju po stanu već me odavno ne uzrujavaju. Osim toga, naviknuo sam navečer zateći neočekivane posjetitelje: pile koje pijuče ili pas lutalica kojemu je moja žena pružila utočište. Naime, moja je žena dobra duša i nikoga ne otpravi s kućnoga praga, ni čovjeka ni životinju, a već odavno je večernjoj molitvi naše djece pridodana i fraza: Gospode, šalji nam prosjake i životinje.

Malo nezgodnije je to što se moja žena ne zna oduprijeti ni raznim zastupnicima i pokućarima pa se kod nas gomilaju stvari koje smatram suvišnima: sapun, žileti, četke i vuna za štopanje, a po ladici se povlače dokumenti koji me uznemiravaju: raznovrsni ugovori o osiguranju i kupoprodaji. Moji sinovi imaju osiguranje obrazovanja, moja kći osiguranje miraza, ali ih do vjenčanja ili do položenoga drugoga državnog ispita ne možemo hraniti ni vunom za štopanje ni sapunom, a žileti samo u iznimnim situacijama gode ljudskom tijelu.

Stoga je razumljivo da kadšto imam napade laganog nestrpljenja premda sam općenito na glasu kao miran čovjek. Često se ulovim kako sa zavišću promatram kuniće koji se meškolje ispod stola i spokojno grickaju mrkvice, a blentavi pogled nilskoga konja, koji u našoj kadi pospješuje stvaranje mulja, izaziva me da mu povremeno isplazim jezik. Čak ni kornjača koja stoički proždire listove salate ni izdaleka ne sluti kakve brige more moje srce: žudnja za mirisom svježe kave, za duhanom, kruhom i jajima i ugodnom toplinom koju stvara rakija u ždrijelima ljudi opterećenih brigama. Moja jedina utjeha tada je Bello, naš pas, koji kao i ja zijeva od gladi. Dođu li još i neočekivani gosti - suvremenici koji su neobrijani kao ja, ili majke s dojenčadi koju poje vrućim mlijekom i hrane razmočenim prepečencem, tada moram dobro paziti da sačuvam mirnoću. Ali, uspijevam ju sačuvati jer mi je ona gotovo jedini preostali posjed.

Ima dana kada mi samo pogled na svježe kuhan žut krumpir natjera vodu na usta jer već dugo - ovo priznajem teška srca i crveneći se od stida - već dugo naša kuhinja ne zaslužuje pridjev

građanska. Okruženi životinjama i ljudskim posjetiteljima tek s vremena na vrijeme, s nogu, pojedemo neki improviziran obrok.

Na sreću, mojoj ženi sada je na duže vrijeme onemogućena kupnja beskorisnih stvari jer više nemamo gotovine, moja je plaća na neodređeni rok zaplijenjena, a ja sam prisiljen u večernjim satima, zakrabuljen do neprepoznatljivosti, u dalekim predgrađima debelo ispod cijene prodavati žilete, sapun i dugmad jer nam je situacija postala zabrinjavajuća. Istini za volju, mi posjedujemo nekoliko stotina kilograma sapuna, tisuće žileta, dugmad svakojake vrste pa se oko ponoći vratim kući bauljajući i po džepovima skupljam novac: oko mene stoje moja djeca, moje životinje, moja žena, oči im se krijese jer sam usput u pravilu nešto kupio: kruh, jabuke, kavu i krumpir, obrok za kojim djeca žude jednako koliko i životinje pa se u kasni sat okupimo oko radosna objeda: okružuju me zadovoljne životinje, zadovoljna djeca, žena mi se smješka, a vrata dnevnoga boravka ostavimo otvorena da se nilski konj ne bi osjetio izoliranim pa iz kupaonice do nas dopire njegovo veselo roktanje. Najčešće mi žena tada prizna da u smočnici skriva dodatnoga gosta kojega mi pokažu tek kada mi se živci okrijepe obrokom: tada uplašeni, neobrijani muškarci trljajući ruke sjedaju za stol, žene se stisnu na klupu među našu djecu, a mlijeko se grije za dojenčad koja kmeči. Tako upoznajem i životinje za koje prije nisam znao: galebove, lisice i svinje, samo jednom imali smo i malenu jednogrbu devu.

„Zar nije slatka?“ upitala je moja žena, a ja sam htio-ne htio rekao, da, slatka je i uznemireno promatrao neumorno preživanje te životinje boje šlape kako gleda svojim tamnosivnim očima. Na sreću, jednogrba deva ostala je samo jedan tjedan, pronio se glas o mojim sniženim cijenama pa sam povremeno uspijevao prodati čak i vezice za cipele i četke, robu koja inače nije osobito tražena. Tako smo doživjeli i naizgled izvjestan procvat, a moja žena - posve nesvjesna ekonomskih činjenica - izmislila je frazu koja me uznemirila: „Kola su nam krenula uzbrdo.“ Ja sam pak vidio kako nam se tope zalihe sapuna, stanjuju žileti, a čak ni zalihe četki i vune za štopanje nisu više bile velike.

Upravo tada kada bi mi itekako godila duševna okrepa, jedne večeri dok smo spokojno sjedili na okupu, u kući se osjetilo podrhtavanje intenziteta srednje jakoga potresa: slike su se njihale,

stol se tresao, a par pečenih krvavica otkotrljao mi se iz tanjura. Htio sam skočiti da vidim o čemu je riječ kadli na licima djece primijetih zatomljen smijeh. „Što se ovdje događa?“ povikao sam i prvi put u svome uzbudljivom životu doista sam bio izvan sebe.

„Waltere“, prošaptala je žena odloživši vilicu, „to je samo Wollo“. Zaplakala je, a pred njezinim sam suzama nemoćan; ipak, podarila mi je sedmero djece.

„Tko je Wollo?“ upitao sam umorno, a u tom trenutku kuću ponovno pogodi potres. ,,Wollo“, rekla je najmlađa kći, „to je slon kojega držimo u podrumu.“

Moram priznati da sam bio zbunjen, a moja će zbunjenost svakomu biti razumljiva. Najveća životinja koju smo ikada smjestili bila je jednogrba deva i smatrao sam da je slon za naš stan prevelik jer još nismo postali dionici blagodati socijalne stanogradnje.

Žena i djeca, ni približno toliko zbunjeni kao ja, objasnili su: neki propali cirkuski poduzetnik kod nas je zbrinuo životinju. S pomoću tobogana kojim smo inače ubacivali ugljen bez teškoća se spustila u podnim. „Savio se kao kugla“, rekao je moj najstariji sin, „zaista inteligentna životinja.“

Nisam u to ni sumnjao, nekako sam se pomirio s Wollovom nazočnošću pa su me slavodobitno odveli u podrum. Životinja nije bila pretjerano velika, mahala je ušima i činilo se da joj je kod nas dobro, osobito zato što je na raspolaganju imala balu sijena. „Zar nije sladak?“ upitala je moja žena, ali nisam to htio potvrditi. Činilo mi se da sladak nije prikladna riječ. Obitelj je općenito bila razočarana niskim stupnjem mojega oduševljenja, a kada smo izlazili iz podruma, žena je rekla: „Nisi fer, zar hoćeš da završi na dražbi?“

„Kakve veze s tim ima dražba“, rekao sam, ,,i zašto nisam fer, uostalom kažnjivo je skrivati dijelove stečajne mase.“ „Baš me briga“, rekla je moja žena, „životinji se ne smije ništa dogoditi.“

Usred noći probudio nas je vlasnik cirkusa, neki plah tamnokos čovjek, i upitao imamo li mjesta za još jednu životinju. „To je sva moja imovina, sav moj preostali imetak. Samo na jednu noć. Inače, kako je slon?“

„Dobro“, rekla je moja žena, „jedino me brine njegova probava.“

„Događa se“, rekao je vlasnik cirkusa. „To je zbog promjene. Životinje su jako osjetljive. A kako bi bilo da uzmete još i mačku - na

jednu noć?“ Pogledao me, a moja me žena trkne s boka i reče: „Ne budi tako krut.“

„Krut", rekao sam, „ne, neću biti krut. Što se mene tiče, smjesti mačku u kuhinju."

„Vani mi je u autu", rekao je čovjek.

Smještaj mačke prepustio sam svojoj ženi i uvukao se natrag u krevet. Bila je pomalo blijeda kada se vratila u krevet, a meni se učinilo da drhti. „Je li ti hladno?“ upitao sam.

„Da“, rekla je, „nekako mi je čudno zima.“

„To ti je od umora.“

„Možda“, rekla je, ali me pritom vrlo neobično pogledala. Spokojno smo spavali, jedino sam u snu neprestano vidio onaj ženin neobični pogled prema meni pa sam se pod nekom čudnom prisilom probudio ranije nego inače. Odlučio sam obrijati se.

Ispod kuhinjskoga stola ležao je lav srednje veličine; mirno je spavao, samo mu se rep malo micao stvarajući zvuk kao da se netko igra vrlo laganom loptom.

Oprezno sam se nasapunao pokušavajući ne proizvoditi nikakve zvukove, ali kada sam okrenuo lice udesno da bih obrijao lijevi obraz, vidio sam da je otvorio oči i da me gleda. „Zbilja izgledaju kao mačke“, pomislio sam. Što je lav pomislio, nije mi poznato. Nastavio me promatrati, a ja sam se brijao i nisam se porezao, samo ipak moram napomenuti da je čudan osjećaj brijati se u nazočnosti lava. Moja iskustva u ophođenju sa zvijerima bila su minimalna pa sam se ograničio na to da lava strogo pogledam; obrisao sam lice i vratio se u spavaću sobu. Žena je već bila budna, taman je nešto zaustila, ali sam ju prekinuo i zagalamio: „Čemu uopće trošiti riječi!“ Rasplakala se, a ja sam ju pomilovao po glavi i rekao: „Ali, priznat ćeš da je to ipak neobično.“

„A što nije neobično?“ rekla je moja žena, a na to nisam znao odgovor.

U međuvremenu su se kunići probudili, djeca su bučala u kupaonici, nilski konj - zvao se Gottlieb - već je trubio, Bello se protezao, samo je kornjača još spavala - ona gotovo uvijek spava.

Pustio sam kuniće u kuhinju u kojoj im ispod ormara stoji posuda s hranom: kunići su ponjušili lava, lav njih, a moja djeca - nesputana kakva već jesu i naviknuta na ophođenje sa životinjama - već odavno

su također došla u kuhinju. Gotovo mi se učinilo da se lav smješka; moj treći najmlađi sin odmah mu je nadjenuo ime: Bombilus. Tako je i ostalo.

Nekoliko dana poslije odveli su slona i lava. Moram priznati da sam bez žaljenja gledao slona kako odlazi; bio mi je budalast, dok mi je spokojna i srdačna ozbiljnost lava osvojila srce pa me Bombilusov odlazak rastužio, toliko sam se na njega naviknuo. Zapravo je bio prva životinja koja je uživala moju potpunu naklonost.

NEŠTO ĆE SE DOGODITI

Priča puna radnje

Jedno od vjerojatno najneobičnijih razdoblja u mome životu bilo je ono koje sam proveo kao zaposlenik u tvornici Alfreda Wunsiedela. Po prirodi sam skloniji razmišljanju i dokolici nego radu, no kadšto me vječne financijske nevolje prisile - jer od razmišljanja koristi je koliko i od dokolice - da prihvatim takozvano radno mjesto. Našavši se ponovno na takvome dnu, povjerio sam se Uredu za zapošljavanje koji me zajedno sa sedam drugih supatnika uputio u Wunsiedelovu tvornicu u kojoj smo trebali proći provjeru sposobnosti.

Već pri samome pogledu na tvornicu postao sam nepovjerljiv: cijela tvornica bila je sagrađena od staklenih cigli, a moja odbojnost prema svijetlim građevinama i svijetlim prostorijama snažna je koliko i moja odbojnost prema radu. No, postao sam još nepovjerljiviji kada nam je u svijetloj kantini živih boja odmah poslužen doručak: zgodne konobarice donijele su nam jaja, kavu i tost, u ukusnim vrčevima bilo je narančina soka; zlatne ribice stiskale su blijeda lica uza stjenke svijetlozelenih akvarija. Konobarice su bile tako vesele da je izgledao kao da će se rasprsnuti od veselja. Samo ogroman napor volje - činilo mi se - sprječavao ih je da bez prestanka ne pjevuše. Bile su pune neotpjevanih pjesama kao kokoši nesnesenih jaja.

Odmah sam naslutio ono što moji supatnici, izgleda, nisu slutili: da je i doručak dio provjere pa sam marljivo žvakao kao osviješten čovjek koji točno zna da u organizam unosi hranjive tvari. Činio sam ono na što me inače nijedna sila na ovome svijetu ne bi natjerala: na prazan želudac popio sam narančin sok, ostavio sam netaknutu kavu i jaje i veći dio tosta, ustao sam i kipeći od želje za radom stao gore-dolje šetati po kantini.

Tako su me prvoga uveli u ispitnu prostoriju u kojoj su na ljupkim stolovima već čekali pripremljeni upitnici. Zidovi su bili obojeni u nijansu zelene boje koja bi fanaticima unutrašnjeg uređenja s usana izmamila riječ ,,dražesno“. Unutra nije bilo nikoga, no bio sam prilično siguran da me netko promatra pa sam se ponašao onako kako se ponaša osoba koja kipi od želje za radom kada misli da ju nitko ne gleda: nestrpljivo sam iz džepa izvadio nalivpero, otvorio ga, sjeo za prvi stol na koji sam naišao i zgrabio list s pitanjima onako kako

kolerici u gostionicama zgrabe račun.

Prvo pitanje: Smatrate li da je u redu da čovjek ima samo dvije ruke, dvije noge, dva oka i uha?

Tu sam po prvi put pobrao plodove svoje sklonosti razmišljanju te sam bez oklijevanja napisao: „Čak ni četiri ruke, noge, ni četvore uši ne bi bile zadovoljile moj pregalački žar. Čovjek je oskudno opremljen.“

Drugo pitanje: S koliko telefona možete istodobno baratati?

I tu je odgovor bio lagan poput rješenja jednadžbe s jednom nepoznanicom. „Ako je samo sedam telefona“, napisao sam, „postanem nestrpljiv, tek kada ih je devet osjećam se posve uposlenim.“

Treće pitanje: Što radite poslije posla?

Moj odgovor: „Ne znam za pojam „poslije posla’ - na svoj petnaesti rođendan izbrisao sam ga iz svoga vokabulara jer u početku bijaše rad.“

Dobio sam posao. Doista, ni s devet telefona nisam se osjećao posve uposlenim. Vikao sam u telefonske slušalice: „Djelujte odmah!“ ili „Učinite nešto! - Nešto se mora dogoditi - Nešto će se dogoditi - Nešto se dogodilo - Nešto bi se trebalo dogoditi.“ No, najčešće - jer mi se to činilo primjereno cjelokupnu ozračju - koristio sam imperativ.

Zanimljive su bile podnevne pauze kada smo u kantini, okruženi bezglasnom vedrinom, objedovali jela bogata vitaminima. Wunsiedelova tvornica vrvjela je ljudima koji su izgarali od želje da prepričaju svoj životopis, upravo onako kako to čine osobe koje pršte od poduzetnosti. Njima je životopis važniji od njihova života, potrebno je samo pritisnuti dugme i oni ga dično izbljuju.

Wunsiedelov zamjenik bio je neki čovjek po imenu Broschek koji je stekao izvjesnu slavu jer je kao student noćnim radom uzdržavao sedmero djece i nepokretnu ženu, istodobno uspješno vodio četiri trgovačka zastupstva te usprkos tomu u roku od dvije godine s odličnim uspjehom položio dva državna ispita. Kada su ga reporteri pitali: „A kada spavate, Broschek?“, odgovorio je: „Spavanje je grijeh! “

Wunsiedelova tajnica pletenjem je uzdržavala nepokretna muža i

četvero djece, istodobno je doktorirala iz psihologije i zavičajne geografije, bavila se uzgojem ovčarskih pasa te se pod imenom „Vamp 7' proslavila kao barska pjevačica.

Sam Wunsiedel pripadao je onome soju ljudi koji su ujutro, tek što su otvorili oči, već odlučni nešto učiniti. „Moram nešto učiniti", misle dok energično zavezuju kućni ogrtač. „Moram nešto učiniti", misle dok se briju i slavodobitno gledaju dlačice brade dok ih zajedno sa sapunicom ispiru s brijaćega aparata: ti ostaci dlačica prve su žrtve njihove žudnje za radom. I vršenje intimnijih radnji kod tih ljudi stvara zadovoljstvo: žubori voda, troši se papir. Nešto se dogodilo. Jede se kruh, jajetu se reže vrh.

I najbeznačajnija aktivnost kod Wunsiedela je izgledala kao radnja: način na koji je stavljao šešir, kako je - sav treperav od energičnosti - zakopčavao kaput, poljubac koji bi dao ženi, sve je bilo čin i djelo.

Ulazeći u ured tajnici bi umjesto pozdrava doviknuo: „Nešto se mora dogoditi!" A ona je radosno odgovarala: „Nešto će se dogoditi!" Wunsiedel bi tada išao od odjela do odjela izvikujući svoj veseli: „Nešto se mora dogoditi!" Svi su odgovarali: „Nešto će se dogoditi!" Kada bi ušao u moju sobu, i ja sam mu ozareno dovikivao: „Nešto će se dogoditi!"

U prvome tjednu povećao sam broj telefona kojima sam baratao na jedanaest, a u drugome tjednu na trinaest, ujutro me u tramvaju zabavljalo smišljanje novih imperativa ili kako glagol dogoditi se provući kroz različita vremena, glagolska stanja, kroz kondicional i indikativ; po dva dana izgovarao bih jednu jedinu rečenicu jer mi je bila neobično lijepa: „Nešto se bilo trebalo dogoditi", a iduća dva dana drugu: „To se ne bi bilo smjelo dogoditi."

A tada, kada se nešto uistinu dogodilo, osjetio sam se stvarno uposlenim. Jednoga utorka ujutro - nisam još bio ni čestito sjeo - Wunsiedel mi bane u sobu izvikujući svoj „Nešto se mora dogoditi!" No, zbog nečega neobjašnjivoga na njegovu licu oklijevao sam veselo i živahno, u skladu s propisima, odgovoriti: „Nešto će se dogoditi!" Valjda sam predugo oklijevao pa je Wunsiedel, koji je inače rijetko vikao, na mene zagalamio: „Odgovorite! Odgovorite u skladu s propisima!" Odgovorio sam tiho i nevoljko poput djeteta koje tjeraju da kaže: ja sam zločesto dijete. Na jedvite jade istisnuo sam rečenicu: „Nešto će se dogoditi" i samo što sam to izgovorio, nešto se zaista

dogodilo: Wunsiedel se srušio na pod, u padu se prevrnuo na stranu i ostao poprečno ležati ispred vrata. Odmah sam znao ono u što sam se uvjerio kada sam, polako obišavši oko stola, prišao ispruženom Wunsiedelu: bio je mrtav.

Vrteći glavom prekoračio sam ga, odšetao hodnikom do Broschekove sobe i ušao ne pokucavši.

Broschek je sjedio za pisaćim stolom, u svakoj ruci držao telefonsku slušalicu, u ustima kemijsku olovku kojom je u blok bilježio napomene dok je bosim nogama opsluživao pletači stroj smješten ispod pisaćega stola. Tako on pridonosi kompletiranju odjeće svoje obitelji.

„Nešto se dogodilo“, rekao sam tiho.

Broschek je ispljunuo kemijsku olovku, odložio obje slušalice i oklijevajući otkvačio nožne palce od pletaćega stroja.

„A što se dogodilo?“ upitao je.

„Umro je gospodin Wunsiedel“, rekao sam.

„Ne“, rekao je Broschek.

,,Da“, rekao sam, „dođite!“

„Ne“, rekao je Broschek, „to nije moguće“, ali je nataknuo papuče i hodnikom pošao za mnom.

„Ne“, rekao je dok smo stajali pored Wunsiedelova mrtvog tijela, „ne, ne!“ Nisam mu proturječio. Oprezno sam okrenuo Wunsiedela na leđa, sklopio mu oči i zamišljeno ga promatrao.

Prema njemu sam osjetio gotovo nježnost i prvi put sam shvatio da ga nikada nisam mrzio. Na njegovu licu bilo je nečega svojstvenoga djeci koja se tvrdoglavo opiru prestati vjerovati u Djeda Mraza premda argumenti prijatelja s kojima se igraju zvuče vrlo uvjerljivo.

,,Ne“, rekao je Broschek, „ne.“

„Nešto se mora dogoditi“, rekao sam tiho Broscheku.

,,Da“, rekao je Broschek, „nešto se mora dogoditi.“

Nešto se dogodilo: Wunsiedel je pokopan, a mene su izabrali da iza lijesa nosim vijenac od umjetnih ruža jer ne samo da mi je priroda podarila sklonost zamišljenosti i dokolici nego i lik i lice koji izvrsno pristaju uz crna odijela. Koračajući iza Wunsiedelova lijesa i držeći u ruci vijenac od umjetnih ruža, očito sam izgledao izvrsno. Dobio sam ponudu jednoga otmjenoga pogrebnog poduzeća da za njih radim kao profesionalni žalovatelj. „Vi ste rođeni žalovatelj“, rekao je direktor

pogrebnoga poduzeća, „garderobu ćemo Vam dostaviti. Vaše lice - izvanredno!“

Broscheku sam dao otkaz s obrazloženjem da se ondje ne osjećam dovoljno uposlenim i da usprkos trinaest telefona dio mojih sposobnost ostaje neiskorišten. Odmah nakon svoga prvoga profesionalnog sudjelovanja u pogrebu znao sam: ovamo pripadaš, ovo je mjesto tebi namijenjeno.

Zamišljeno stojim iza lijesa u mrtvačnici držeći u ruci jednostavan stručak cvijeća dok svira Handelov ‘Largo’, djelo kojemu se poklanja premalo pozornosti. U grobljanskoj kavani stalan sam gost, ondje provodim vrijeme između profesionalnih nastupa, no ponekad hodam i iza lijesova za koje nisam naručen, iz vlastita džepa kupim cvijeće i pridružim se službeniku socijalne službe koji ispraća lijes kakvog beskućnika. S vremena na vrijeme posjetim i Wunsiedelov grob jer, naposljetku, njemu dugujem što sam otkrio svoj pravi posao, posao u kojemu je zamišljenost upravo poželjna, a nerad obveza.

Tek poslije palo mi je na pamet da se nikada nisam upitao što je zapravo proizvodila Wunsiedelova tvornica. Vjerojatno je to bio sapun.

SABRANA ŠUTNJA DOKTORA MURKEA

Svakoga jutra ulazeći u zgradu radija Murke se podvrgavao egzistencijalističkoj tjelovježbi: uskočio bi u industrijsko dizalo, ali ne bi izašao na drugom katu na kojemu se nalazio njegov ured, nego bi se dizalom odvezao u visinu prolazeći pored trećega, četvrtoga i petoga kata, i svaki put obuzimao ga je strah kada bi se kabina uzdignula iznad hodnika petoga kata, kada bi škripeći ušla u šupljinu u kojoj su nauljeni lanci, podmazane šipke i željezni mehanizam stenjući kabinu gurnuli iz uzlaznoga u silazni smjer, a Murke je sa strahom zurio u to jedino neožbukano mjesto u zgradi radija te bi odahnuo kada se kabina ispravila, prošla kroz okvir, ponovno postala dio niza te polako krenula nadolje prolazeći pored petoga, četvrtoga, trećega kata; Murke je znao da je njegov strah neutemeljen: jasno je da se nikada ništa neće dogoditi, baš ništa se nije moglo dogoditi, a ako bi se što dogodilo, u najgorem slučaju bio bi ravno gore kada bi se dizalo zaustavilo i ondje bi ostao zatvoren jedan, najviše dva sata. Uvijek je u džepu imao knjigu, uvijek sa sobom cigarete; no otkako postoji zgrada radija, već tri godine, dizalo se još nikada nije pokvarilo. Bilo je dana kada se dizalo servisiralo i kada se Murke morao odreći te četiri i pol sekunde straha pa je tada bio razdražljiv i nezadovoljan poput ljudi koji nisu doručkovali. Trebao je taj strah kao što drugi trebaju svoju kavu, svoju zobenu kašu ili voćni sok.

Kada bi zatim na drugome katu, na kojem je bio smješten odjel „Riječ kulture“, iskočio iz dizala, bio je vedar i opušten onako kako je vedar i opušten netko tko voli i razumije svoj posao. Otključao je vrata svojega ureda, otišao polako do fotelje, sjeo i zapalio cigaretu: na radnome mjestu uvijek je bio prvi. Bio je mlad, inteligentan i drag, a čak su mu opraštali i aroganciju koja bi katkada na trenutak bljesnula jer su znali da je studirao psihologiju i doktorirao summa cum laude.

No, Murke se već dva dana zbog posebna razloga odricao svoje jutarnje porcije straha: u radijsku kuću dolazio je već u osam i jurio ravno u studio gdje se morao latiti posla jer je od intendanta dobio zadatak da oba predavanja o biti umjetnosti, koja je znameniti Bur-Malottke snimio na magnetofonsku vrpcu, izreže u skladu s uputama Bur-Malottkea. Bur-Malottkea, koji je u vjerskome zanosu 1945.

godine doživio obraćenje, odjednom su „preko noći“, govorio je, „obuzele religiozne dvojbe“, „najednom se osjetio optuženim da je suodgovoran za religiozno zasićivanje radija“ pa je odlučio izbrisati Boga, kojega je u svoja oba polusatna predavanja o biti umjetnosti često citirao, i zamijeniti ga formulacijom koja bolje odgovara mentalitetu s kojim se poistovjećivao prije 1945. godine. Bur-Malottke je predložio intendantu da riječ Bog zamijene formulacijom „ono više biće koje štujemo“, ali nije bio spreman ponoviti predavanja, nego je zamolio da se Bog izreže iz predavanja i unutra zalijepi „ono više biće koje štujemo“. Bur-Malottke je intendantov prijatelj, ali to prijateljstvo nije bilo razlogom intendantovoj susretljivosti: Bur-Malottkeu jednostavno se nije proturječilo. Napisao je brojne knjige esejističko-filozofsko-religiozno-kulturnopovijesnoga sadržaja, sjedio je u redakciji triju časopisa i dvojih novina, bio je glavni lektor velike izdavačke kuće. Izrazio je spremnost u srijedu doći na četvrt sata u radijsku kuću i „ono više biće koje štujemo“ toliko puta snimiti na vrpcu koliko se puta u njegovim predavanjima pojavljivao Bog. Sve ostalo prepustio je tehničkoj inteligenciji zaposlenika radija.

Intendantu je bilo teško pronaći nekoga koga bi mogao ugnjaviti tim poslom; doduše, pao mu je na pamet Murke, ali brzina kojom se sjetio Murkea pobudila mu je sumnju - bio je vitalan i zdrav muškarac - pa je pet minuta razmišljao, sjetio se Schwendlinga, Humkoka, gospođice Broldin, ali se iznova vratio na Murkea. Intendant nije volio Murkea; bio ga je doduše zaposlio čim su mu ga predložili, zaposlio ga je onako kako direktor zoološkoga vrta, koji zapravo voli kuniće i srne, nabavlja i divlje zvijeri jer su one također dio zoološkoga vrta - no intendant je zapravo volio kuniće i srne, a Murke je za nj bio inteligentna zvijer. Naposljetku je pobijedila njegova vitalnost pa je Murkeu povjerio zadatak montaže Bur-Malottkeovih predavanja. Oba predavanja na programu su bila u četvrtak i petak, a Bur-Malottkeove moralne dvojbe javile su se u noći s nedjelje na ponedjeljak - čovjek je jednako mogao izvršiti samoubojstvo koliko i proturječiti Bur-Malottkeu, a intendant je bio suviše vitalan, a da bi pomislio na samoubojstvo.

I tako je Murke u ponedjeljak poslijepodne i u utorak ujutro triput preslušao oba polusatna predavanja o biti umjetnosti, izrezao Boga te

u kratkim stankama, koje je uzimao dok je s tehničarom šutke pušio cigaretu, razmišljao o intendantovoj vitalnosti i o nižem biću koje je štovalo Bur-Malottkea. Nikada nije pročitao ni jedan redak od Bur-Malottkea, nikada prije nije poslušao ni jedno njegovo predavanje. U noći s ponedjeljka na utorak sanjao je neko stubište koje je bilo tako visoko i tako strmo kao Eiffelov toranj; popeo se, ali je ubrzo primijetio da su stube namazane sapunom, a dolje je stajao intendant i vikao: „Naprijed, Murke, naprijed... pokažite što znate... naprijed!“ U noći s utorka na srijedu san je bio sličan: ništa ne sluteći, u nekom zabavnom parku pošao je na tobogan, platio trideset pfeniga nekom čovjeku koji mu se učinio poznatim, a kada se popeo na tobogan, najednom je vidio da je tobogan dug najmanje deset kilometara, znao je da nema povratka i palo mu je na pamet da je čovjek kojemu je dao trideset pfeniga - intendant. Oba jutra poslije tih snova više mu za doručak nije trebala bezazlena porcija straha gore u šupljini industrijskoga dizala.

Sada je bila srijeda i noću nije sanjao ni sapun ni tobogan ni intendanta. Smješkajući se, ušao je u radijsku kuću, ušao u dizalo i odvezao se na šesti kat - četiri i pol sekunde straha, škripa lanaca, neožbukano mjesto - zatim se spustio na četvrti kat, izašao i krenuo u studio u kojem se trebao naći s Bur-Malottkeom. Bile su dvije minute do deset kada je sjeo u zelenu fotelju, mahnuo tehničaru i zapalio cigaretu. Mirno je disao, iz džepa košulje izvadio je papirić i pogledao na sat: Bur-Malottke bio je točan, barem je kružio mit o njegovoj točnosti; a kada je sekundar preklopio šezdesetu minutu desetoga sata, kada je velika kazaljka stajala na dvanaest, a mala na deset, vrata su se otvorila i Bur-Malottke je ušao. Murke je ustao ljubazno se osmjehnuvši, prišao Bur-Malottkeu i predstavio se. Bur-Malottke mu je pružio ruku, osmjehnuo se i rekao: „Onda, na posao!“ Murke je sa stola uzeo papirić, stavio cigaretu u usta i s papirića čitao Bur-Malottkeu:

,,U oba predavanja Bog se pojavljuje točno dvadeset i sedam puta - dakle, morao bih vas zamoliti da dvadeset i sedam puta izgovorite to što možemo umetnuti i zalijepiti. Bili bismo vam zahvalni ako bismo vas mogli zamoliti da to izgovorite trideset i pet puta jer će nam prilikom lijepljenja dobro doći izvjesna rezerva. “

„Odobreno“, rekao je Bur-Malottke smješkajući i sjeo.

„Problem je doduše“, rekao je Murke, ,,u ovome: u riječi Bog, barem je tako u vašem predavanju, padežni odnosi - osim u genitivu - nisu izraženi[6], dok kod „onoga višeg bića koje štujemo’ oni moraju biti izraženi. Sve u svemu - ljubazno se osmjehnuo Bur-Malottkeu - treba nam: deset nominativa i pet akuzativa, dakle petnaest puta: „ono više biće koje štujemo’ - zatim sedam genitiva, dakle „onoga višeg bića koje štujemo’ - pet dativa: „onomu višem biću koje štujemo’ - i ostaje još jedan vokativ, mjesto na kojem kažete: „o Bože’. Dopustit ću si predložiti vam da zadržimo taj vokativ te da izgovorite: „O ti više biće koje štujemo!’“

Bur-Malottke očigledno nije mislio na te komplikacije; počeo se znojiti, brinula ga je promjena padeža. Murke je nastavio: „Sve u svemu“, rekao je ljubazno i ljupko, „za dvadeset i sedam novoizgovorenih rečenica trebat će nam minuta i dvadeset sekundi radijskoga programa dok je dvadeset i sedam spominjanja Boga iziskivalo samo dvadeset sekundi. Morat ćemo, dakle, zaradi promjene koju tražite iz svakoga predavanja izbaciti pola minute.“ Bur-Malottke se pojačano znojio; potiho je sam sebe proklinjao zbog svojih iznenadnih dvojba i upitao: „Već ste sve izrezali, zar ne?“ ,,Da“, rekao je Murke, iz džepa izvadio limenu tabakeru, otvorio ju i pružio Bur-Malottkeu: u tabakeri su bili kratki crni izresci magnetofonske vrpce, a Murke je tiho rekao: „Dvadeset i sedam puta Bog kojega izgovarate. Želite li to imati?“

,,Ne“, rekao je Bur-Malottke bijesno, „hvala. Razgovarat ću s intendantom zbog te dvije polovice minute. Koje emisije idu nakon mojih predavanja?“

„Sutra“, rekao je Murke, „poslije vašega predavanja ide rutinska emisija „Interno iz KUV-a’, emisija koju uređuje dr. Grehm. “

„Kvragu“, rekao je Bur-Malottke, „Grehm neće htjeti ni čuti. “

„A prekosutra“, rekao je Murke, „nakon vašega predavanja ide emisija „Zaplešimo zajedno’. “ „Huglieme“, zastenjao je Bur-Malottke, „još nikada Zabavni program nije Kulturi ustupio ni petinu minute. “

„Ne“, rekao je Murke, „još nikada, u svakom slučaju...“ - a svome mladenačkom licu dao je izraz besprijekorne čednosti - ,,u svakom slučaju još nikada otkako radim u ovoj kući. “

„Lijepo", rekaoje Bur-Malottke i pogledao na sat, „valjda će za

deset minuta sve biti gotovo, a onda ću s intendantom porazgovarati o toj minuti. Počnimo. Možete li mi ovdje ostaviti svoj papirić?“ „Vrlo rado“, rekao je Murke, „brojeve sam točno upamtio.“

Tehničar je odložio novine kada je Murke ušao u malenu staklenu kabinu. Tehničar se nasmiješio. Dok su u ponedjeljak i utorak šest sati preslušavali Bur-Malottkeova predavanja i poslije ih rezuckali, Murke i tehničar nisu izgovorili ni jednu jedinu privatnu riječ; samo bi se povremeno pogledali, jedanput bi u pauzi tehničar dodao Murkeu kutiju cigareta, drugi put Murke tehničaru, a vidjevši sada tehničara kako se smješka, Murke je pomislio: ako na ovome svijetu uopće postoji prijateljstvo, onda je ovaj čovjek moj prijatelj. Tabakeru s izrescima iz Bur-Malottkeova predavanja stavio je na stol i tiho rekao: „Počinjemo.“ Uključio se u studio i rekao u mikrofon: „Probno snimanje zacijelo možemo preskočiti, gospodine profesore. Najbolje da odmah počnemo: molio bih vas da počnete s nominativima.“

Bur-Malottke je kimnuo, Murke se isključio iz studija, pritisnuo dugme koje je unutra u studiju upalilo zeleno svijetlo, zatim je čuo kako Bur-Malottke svečana glasa i s pravilnim naglascima izgovara: „Ono više biće koje štujemo - ono više biće...“

Bur-Malottkeove usne zaoblile su se prema kruški mikrofona kao da ga želi poljubiti, niz lice mu je curio znoj, a Murke je kroz staklenu stjenku hladnokrvno promatrao kako se Bur-Malottke muči; zatim je iznenada isključio Bur-Malottkea, zaustavio magnetofonsku vrpcu koja je snimala Bur-Malottkeove riječi i uživao gledajući Bur-Malottkea nijemoga iza staklene stjenke poput neke debele vrlo lijepe ribe. Uključio se u studio i mirnim glasom rekao: „Žao mi je, vrpca nam je bila oštećena pa vas moram zamoliti da još jednom krenete ispočetka s nominativima.“ Bur-Malottke je opsovao, ali to su bile nijeme kletve koje je samo on čuo jer ga je Murke isključio te ponovno uključio tek kada je počeo izgovarati „ono više biće... ’ Murke je bio mlad i osjećao se suviše obrazovanim da bi volio riječ mržnja. No, ovdje iza staklene stjenke dok je Bur-Malottke izgovarao svoje genitive, odjednom je shvatio što je mržnja: mrzio je toga korpulentnoga, debeloga i lijepog čovjeka čije su knjige u dva milijuna i tristo pedeset tisuća primjeraka stajale u velikim i malenim knjižnicama, policama i knjižarama, i ni na sekundu nije mislio suzbiti tu mržnju. Murke se ponovno uključio nakon što je Bur-Malottke izgovorio dva genitiva i mirnim glasom

rekao: „Oprostite, nominativi su bili odlični, također i prvi genitiv, ali molim vas, još jednom od drugoga genitiva nadalje; malo mekše, malo opuštenije, pustit ću vam da čujete.“ I premda je Bur-Malottke žestoko odmahivao glavom, tehničaru je dao znak da u studiju pusti snimku. Vidjeli su da se Bur-Malottke trgnuo, počeo se još jače znojiti, zatim je rukama poklopio uši sve dok se vrpca nije zaustavila. Nešto je rekao, opsovao, ali ga Murke i tehničar nisu čuli, bili su ga isključili. Murke je hladnokrvno čekao sve dok s Bur-Malottkeovih usana nije mogao pročitati da je ponovno započeo s višim bićem, uključio je mikrofon i vrpcu, a Bur-Malottke je počeo s dativima: „onomu višem biću koje štujemo.“

Nakon što je izgovorio dative, zgužvao je Murkeov papirić, ustao obliven znojem i bijesan krenuo prema vratima, ali ga je Murkeov blag, ljubak mladenački glas pozvao da se vrati. Murke je rekao: „Gospodine profesore, zaboravili ste vokativ.“ Bur-Malottke mu dobaci pogled mržnje i izgovori u mikrofon: „O ti više biće koje štujemo!“

Kada je htio izaći, Murkeov glas još jednom ga vrati. Murke reče: „Oprostite, gospodine profesore, ali izgovorena na ovakav način, rečenica je neupotrebljiva.“

„Zaboga“, šapnuo mu je tehničar, „ne pretjerujte.“

Bur-Malottke zastane na vratima leđima okrenut prema staklenoj kabini kao da ga je Murkeov glas prikovao.

Bio je ono što nikada nije bio: bio je bespomoćan, a taj mladi, ljupki, tako beskrajno inteligentni glas kinjio ga je kako ga ništa do sada nije kinjilo. Murke je nastavio:

„Naravno, mogu to tako umetnuti u predavanje, no dopuštam si skrenuti vam pozornost, gospodine profesore, da to neće dobro zvučati.“

Bur-Malottke se okrene, priđe mikrofonu te reče tiho i svečano:

„O ti više biće koje štujemo.“

Izašao je iz studija ne osvrnuvši se prema Murkeu. Bilo je točno deset i petnaest i na vratima se sudario s mladom, zgodnom ženom koja je u ruci držala notne listove. Mlada žena bila je crvenokosa i jedra, energično je prišla mikrofonu, okrenula ga i gurnula stol da bi mogla slobodno stajati ispred mikrofona.

U staklenoj kabini Murke je pola minute razgovarao s Hugliemeom,

urednikom Zabavnoga programa. Huglieme je rekao pokazujući na kutiju cigareta: „Trebate li ju još?“ A Murke je rekao: „Da, trebam ju još.“ Unutra je crvenokosa mlada žena pjevala: „Uzmi moje usne takve kakve jesu, a lijepe su.“ Huglieme se uključio u studio i mirno rekao u mikrofon: „Molim te, još dvadeset sekundi začepi gubicu, nisam još sasvim spreman.“ Mlada se žena nasmijala, napućila usne i rekla: „Pederu glupi.“ Murke je rekao tehničaru: „Doći ću onda u jedanaest pa ćemo to izrezati i polijepiti.“

„Moramo li to poslije još i preslušati?“ upitao je tehničar. ,,Ne“, rekao je Murke, „ni za milijun maraka ne bih to još jednom preslušavao.“

Tehničar je kimnuo, umetnuo magnetofonsku vrpcu za crvenokosu pjevačicu, a Murke je otišao.

Stavio je cigaretu u usta, ali ju nije zapalio, nego je stražnjim hodnikom otišao do drugoga industrijskog dizala koje se nalazilo na južnoj strani i vozilo dolje do kantine. Tepisi, hodnici, namještaj i slike, sve ga je razdraživalo. Bili su to lijepi tepisi, lijepi hodnici, lijep namještaj i ukusne slike, ali odjednom je poželio tu negdje na zidu vidjeti kičastu sličicu Srca Isusova koju mu je poklonila majka. Zastao je, osvrnuo se, osluhnuo, izvadio iz džepa sličicu i zataknuo ju za vrata pomoćnoga redatelja Dramskoga programa. Sličica je bila šarena, kričava, a ispod crteža Srca Isusova stajalo je: „Pomolih se za Tebe u Sankt Jacobiju. “

Murke je nastavio hodati, ušao u dizalo i krenuo prema dolje. Na toj strani radijske kuće već su bile postavljene pepeljare Schrorschnauz koje su na natječaju osvojile prvu nagradu za najbolju pepeljaru. Visjele su pored osvijetljenih crvenih brojeva koji su označavali kat: crvena četvorka, pepeljara Schrorschnauz, crvena trojka, pepeljara Schrorschnauz. Bile su to lijepe bakrene pepeljare u obliku školjke s držačem koji je podsjećao na originalnu morsku biljku izlivenu u bakru: nekakve čvoraste alge - a svaka pepeljara koštala je dvjesto pedeset i osam maraka i sedamdeset i sedam pfeniga. Bile su tako lijepe da se Murke još nikada nije usudio onečistiti ih pepelom cigarete, a pogotovo ne nečim neestetskim poput opuška. Čini se da su isto osjećali i svi drugi pušači - prazne kutije cigareta, opušci i pepeo uvijek su ležali na podu ispod lijepih pepeljara: činilo se da nitko nije imao hrabrosti te pepeljare doista koristiti; bile su bakrene,

sjajne i uvijek prazne.

Murke je vidio kako mu se približava već peta pepeljara pored crveno osvijetljene nule, zrak je postao topliji, mirisalo je na jelo, Murke je iskočio iz lifta i zaglavinjao u kantinu. Za stolom u kutu sjedila su tri honorarna suradnika. Oko njih su stajale čašice za jaje, tanjuri s kruhom i vrčevi s kavom.

Njih trojica zajedno su napisali seriju radijskih emisija: „Pluća, ljudski organ', zajedno su primili honorar, zajedno su doručkovali, a sada su zajedno pili rakiju i natezali se oko porezne potvrde. Murke je poznavao jednoga od njih, Wendricha; ali Wendrich je upravo gromko uzviknuo „umjetnost!“ - „umjetnost“, viknuo je još jednom, „umjetnost, umjetnost!“, a Murke se prestrašeno trznuo kao žaba na kojoj je Galvani otkrio elektricitet. Posljednja dva dana Murke je prečesto čuo riječ umjetnost, iz Bur-Malottkeovih usta; u oba predavanja javljala se točno sto trideset i četiri puta; a ta je predavanja tri puta čuo, dakle četiristo i dva puta čuo je riječ umjetnost, prečesto a da bi osjetio želju za razgovorom o toj temi. Progurao se pored šanka u kut kantine ispod svodova i s olakšanjem odahnuo našavši kut prazan. Sjeo je u žutu tapeciranu fotelju, zapalio cigaretu, a kada je došla konobarica Wulla, rekao je: „Jabučni sok, molim“ i bio je zadovoljan što je Wulla odmah otišla. Zažmirio je, ali je nehotice prisluškivao razgovor honorarnih suradnika u kutu koji su se izgleda prepirali o umjetnosti; svaki put kada bi netko od njih uzviknuo „umjetnost“, Murke bi se trznuo. Kao da te netko ošine bičem, pomislio je.

Wulla, koja mu je donijela jabučni sok, zabrinuto ga je pogledala. Bila je stasita i snažna, ali ne i debela, imala je zdravo, vedro lice i dok je iz vrča u čašu točila jabučni sok, rekla je: „Trebali biste uzeti godišnji odmor, gospodine direktore, i bolje da ostavite pušenje.“

Nekada se zvala Wilfriede-Ulla, no poslije je, jednostavnosti radi, ime sažela u Wulla. Gajila je osobito poštovanje prema ljudima iz Kulturnoga programa.

„Pustite me na miru“, rekao je Murke, „molim vas, pustite me!“

„I trebali biste s nekom skromnom djevojkom otići u kino“, rekla je Wulla.

„To ću večeras i učiniti“, rekao je Murke, „to vam obećavam.“

„Ne mora to odmah biti jedna od onih fufica“, rekla je Wulla, „nego skromna, simpatična, mirna djevojka koja ima srca. Takvih još uvijek

ima.“

,,Znam“, rekao je Murke, „ima ih, a jednu čak i poznam.“ E pa onda, pomislila je Wulla i otišla k honorarnim suradnicima od kojih je jedan naručio tri rakije i tri kave. Jadna gospoda, ta od umjetnosti će još sasvim poludjeti. Voljela je honorarne suradnike i uvijek ih je nastojala učiti štedljivosti. Kada imaju novca, odmah gaproćerdaju, mislila je i vrteći glavom prenijela šankeru narudžbu tri rakije i tri kave.

Murke je pijuckao jabučni sok, u pepeljari ugasio cigaretu i sa strahom mislio na sate između jedanaest i jedan kada je morao izrezivati Bur-Malottkeove fraze i na određenim mjestima umetati ih u predavanje. Intendant je htio da mu se u dva sata oba predavanja puste u njegovu studiju. Murke je mislio na sapun za podmazivanje, na stube, strme stube i tobogane, mislio je na intendantovu vitalnost, pomislio je na Bur-Malottkea i uplašio se kada je ugledao Schwendlinga kako ulazi u kantinu.

Schwendling je na sebi imao crno-crvenu krupno kariranu košulju i odlučno se zaputio prema nadsvođenome kutu kantine u kojemu se skrivao Murke. Schwendling je pjevušio šlager koji je sada bio vrlo popularan: „Uzmi moje usne takve kakve jesu, a lijepe su...“, zastao ugledavši Murkea i rekao: ,,Oh, ti? Mislio sam da narezuješ Bur-Malottkeov sir.“

,,U jedanaest nastavljamo“, rekao je Murke.

,,Wulla, pivo“, zagrmio je Schwendling u smjeru šanka, „pola litre. - Pa“, rekao je Murkeu, „za to bi trebao zaraditi dodatni godišnji odmor, to mora biti odurno. Stari mi je ispričao o čemu se radi.“ Murke je šutio, a Schwendling je rekao: „Znaš li najnovije vijesti o Muckwitzu?“

Murke je prvo nezainteresirano odmahnuo glavom, ali je iz pristojnosti upitao: „Što je s njim?“ Wulla je donijela pivo, Schwendling je otpio, malo se pravio važan, a onda polako rekao: ,,Muckwitz sprema emisiju o tajgi.“

Murke se nasmijao i rekao: „Što radi Fenn?“

,,On“, rekao je Schwendling, „on radi emisiju o tundri."

„A Weggucht?“

,,Weggucht radi emisiju o meni, a poslije ću ja jednu o njemu u skladu s geslom: „Ti snimi mene pa ću ja snimiti tebe...”'

Jedan od honorarnih suradnika sada je poskočio i u zanosu zagrmio kantinom: „Umjetnost - umjetnost - jedino je ona važna.“

Murke se sagnuo kao što se saginje vojnik koji je iz neprijateljskih rovova čuo pucanje minobacača. Otpio je još jedan gutljaj jabučnoga soka i ponovno se trznuo kada je glas iz zvučnika rekao: „Gospodine doktore Murke, molimo javite se u studiju trinaest - Gospodine doktore Murke, molimo javite se u studiju trinaest.“ Pogledao je na sat, bilo je tek pola jedanaest, ali je glas neumoljivo ponavljao: „Gospodine doktore Murke, molimo javite se u studiju trinaest - Gospodine doktore Murke, molimo javite se u studiju trinaest.“ Zvučnik je visio iznad šanka kantine, točno ispod gesla koje je intendant dao naslikati na zidu: Disciplina je sve.

,,No“, rekao je Schwendling, „tu nema pomoći, idi.“

,,Ne“, rekao je Murke, „tu nema pomoći.“ Ustao je ostavivši na stolu novac za jabučni sok, progurao se pored stola honorarnih suradnika, ušao u dizalo i njime se prošavši pored pet pepeljara Schrorschnauz ponovno popeo na kat. Vidio je svoju sličicu Srca Isusova kako još uvijek stoji zataknuta za vrata pomoćnoga redatelja i pomislio:

„Hvala Bogu, sada je u radijskoj kući barem jedna kičasta slika.’

Otvorio je vrata staklene kabine u studiju, ugledao tehničara kako sam i spokojan sjedi ispred četiri kartonske kutije i umorno upitao: „Što se događa?“

„Završili su prije nego što su mislili pa smo dobili pola sata“, rekao je tehničar, „mislio sam da biste možda voljeli iskoristiti tih pola sata.“

„Doista bih volio“, rekao je Murke, ,,u pola jedan imam dogovor. Onda počnimo. A što je to s kutijama? “

,,Imam“, rekao je tehničar, „za svaki padež po jednu kutiju - u prvoj akuzative, u drugoj genitive, u trećoj dative, a u onoj ondje“ - pokazao je prema najudaljenijoj kutiji, malenoj kutiji na kojoj je pisalo ČISTA ČOKOLADA, i rekao - „a u njoj su oba vokativa, u desnom kutu onaj dobri, a u lijevome onaj loši.“

„Izvrsno", rekao je Murke, „vi ste, dakle, već izrezali to smeće.“

,,Da“, rekao je tehničar, „a ako ste zapisali redoslijed kojim se trebaju polijepiti padeži, bit ćemo gotovi najduže za sat vremena. Jeste li ih zapisali?“ „Jesam“, rekao je Murke. Izvadio je iz džepa papirić na kojem su bili zapisani brojevi od 1 do 27; iza svake brojke stajao je po jedan padež.

Murke je sjeo, dodao tehničaru kutiju cigareta; obojica su pušili dok

je tehničar na kolotur stavljao izrezane vrpce s Bur-Malottkeovim predavanjima.

,,U prvi izrezak", rekao je Murke, „moramo zalijepiti jedan akuzativ.“ Tehničar je zagrabio u prvu kutiju, izvadio komadić vrpce i zalijepio ga na prazno mjesto.

,,U drugi“, rekao je Murke, „jedan dativ.“

Radili su vješto, a Murkeu je laknulo jer su tako brzo napredovali.

„Sada“, rekao je, „dolazi vokativ; naravno, uzet ćemo onaj loši.“

Tehničar se nasmijao i na vrpcu zalijepio Bur-Malottkeov loši vokativ. ,,Dalje“, rekao je, ,,dalje!“ - ,,Genitiv“, rekao je Murke.

Intendant je pozorno čitao svako pismo slušatelja. Pismo koje je upravo čitao, glasilo je ovako:

Dragi Radio, zasigurno nemaš vjernije slušateljice od mene. Ja sam stara žena, bakica od sedamdeset i sedam godina, i već trideset godina svakodnevno te slušam. Nikada nisam škrtarila s pohvalama. Možda se sjećaš moga pisma o emisiji: „Sedam duša krave Kaweide.’ To je bila odlična emisija - ali sada se moram na tebe ljutiti! Zanemarivanje koje na radiju doživljava pseća duša, pomalo je već sramotna. Ti to nazivaš humanizmom. Hitler je sigurno imao svojih mana: ako se može vjerovati svemu što se priča, bio je oduran čovjek, ali jedno je imao: imao je srce za pse i za njih je nešto učinio. Kada će na njemačkome radiju psi napokon dobiti mjesto koje zaslužuju? Onako kako si to pokušao u emisiji „Kao pas i mačka’ sasvim sigurno ne: to je bila uvreda za svaku pseću dušu. Kada bi moj mali Lohengrin znao pričati, taj bi ti svašta rekao! I lajao je, srce moje, dok je išla tvoja neuspjela emisija, lajao je da čovjeku srce pukne od stida. Plaćam mjesečno dvije marke kao i svi slušatelji i koristim svoje pravo da upitam: Kada će pseća duša napokon na radiju dobiti mjesto koje zaslužuje?“

Srdačno - premda sam jako ljuta na tebe –
tvoja Jadwiga Herchen,
bez zanimanja

P. S. Ako ni jedan od ciničnih momaka koje si biraš za suradnike ne bude u stanju pseću dušu dostojno predstaviti, posluži se mojim

skromnim pokušajima koje ti šaljem u privitku. Honorara ću se odreći. Možeš ga odmah doznačiti društvu za zaštitu životinja.

U privitku: 35 rukopisa.

Tvoja J. H.

Intendant je uzdahnuo. Tražio je rukopise, no njegova ih je tajnica očigledno već maknula. Intendant je napunio lulu, zapalio ju, oblizao si vitalne usne, uzeo telefonsku slušalicu i tražio da ga spoje s Krochyjem. Krochy je imao minijaturnu sobicu s minijaturnim, ali ukusnim pisaćim stolom gore u redakciji „Riječ kulture“ i vodio je resor koji je bio jednako uzak kao i njegov pisaći stol: Životinja u kulturi.

,,Krochy“, rekao je intendant, kada mu se ovaj skrušeno javio, „kada smo posljednji put imali nešto o psima?“

„O psima?“ rekao je Krochy. „Gospodine intendante, mislim još nikada, barem ne otkada sam ja ovdje.“

„A otkada ste vi ovdje, Krochy?“ A Krochy je gore u svojoj sobi drhturio jer je intendantov glas postao tako blag; znao je da se ne sprema ništa dobro kada taj glas postane blag.

„Deset godina sam ovdje, gospodine intendante“, rekao je Krochy.

„Svinjarija je“, rekao je intendant, „da još nikada niste imali ništa o psima, napokon, to spada u vaš resor. Koji je bio naslov vaše posljednje emisije?“

„Moja posljednja emisija zvala se“, mucao je Krochy.

„Ne morate ponavljati rečenicu“, rekao je intendant, „nismo u vojsci.“

„Sove u starim zidinama“, rekao je Krochv plaho.

,,U iduća tri tjedna“, rekao je intendant sada ponovno blago, „želim čuti emisiju o psećoj duši.“ „Razumijem“, rekao je Krochy, čuo je škljocaj u slušalici kojim je intendant prekinuo vezu, duboko je uzdahnuo i rekao: „O moj Bože!“

Intendant je posegnuo za sljedećim pismom slušatelja.

U tom trenutku ušao je Bur-Malottke. Mogao si je dopustiti da dođe bilo kada bez najave, a tu je slobodu često koristio. Još uvijek se znojio, umorno je sjeo na stolicu nasuprot intendantu i rekao: „Dakle, dobro jutro.“

„Dobro jutro“, rekao je intendant i pismo čitatelja odložio sa strane. „Što mogu za vas učiniti?“ „Molim vas“, rekao je Bur-Malottke,

„poklonite mi jednu minutu.“

„Bur-Malottke“, rekao je intendant i napravio velikodušan i vitalan pokret rukom, „ne mora moliti minutu, vama su na raspolaganju sati, dani.“

„Ne“, rekao je Bur-Malottke, „nije riječ o minuti običnoga vremena nego o minuti programa. Moje je predavanje zbog izmjena duže za jednu minutu.“ Intendant se uozbiljio kao satrap koji dijeli provincije. „Nadam se“, rekao je mrzovoljno, „da se ne radi o političkoj minuti.“

,,Ne“, rekao je Bur-Malottke, „pola zavičajne i pola zabavne minute.“

„Hvala Bogu“, rekao je intendant, ,,u Zabavnome programu preostalo mi je još sedamdeset i devet sekundi, a u Zavičajnome programu još osamdeset i tri sekunde, rado ću jednome Bur-Malottkeu dati minutu.“

„Veoma mi je neugodno“, rekao je Bur-Malottke.

„Osim toga, mogu li još što učiniti za vas?“ upitao je intendant.

„Bio bih vam zahvalan“, rekao je Bur-Malottke, „kada bismo se zgodimice mogli posvetiti tomu da korigiramo sve vrpce koje sam snimio od 1945. naovamo. Jednoga dana“, rekao je - pogladio se po čelu i sjetno pogledao originalnoga Brollera koji je visio iznad intendantova stola - „jednoga dana“ - riječ muje zapela u grlu jer je vijest koju je morao prenijeti intendantu bila suviše bolna za naraštaje koji dolaze - „jednoga ću dana - umrijeti“, i ponovno je zastao dajući intendantu priliku da izgleda zaprepašteno i kao braneći se od toga odmahne rukom - ,,i nepodnošljiva mi je pomisao da se poslije moje smrti možda emitiraju vrpce na kojima govorim stvari u koje više nisam bio uvjeren. U zanosu godine četrdeset i pete osobito su me ponijele neke političke izjave koje me danas ispunjaju snažnim dvojbama i koje mogu pripisati samo ondašnjemu mladenaštvu koje je oduvijek krasilo moje djelo. Korekcije moga pisanog djela već otpočinju, a vas sam htio zamoliti da mi uskoro pružite priliku da korigiram i svoje govorno djelo.“

Intendant je šutio, malo kašljucao, a čelo mu se orosilo sićušnim, vrlo svijetlim graščima znoja: palo mu je na pamet da je Bur-Malottke od 1945. godine svakoga mjeseca govorio najmanje jedan sat pa je brzo računao dok je Bur-Malottke nastavljao govoriti: dvanaest sati puta deset iznosi sto dvadeset sati Bur-Malottkeova govora.

„Pedanteriju“, rekao je Bur-Malottke, „samo nečisti duhovi nazivaju nedostojnom genija, ali mi znamo“ - a intendant se osjetio polaskanim što je taj ,,mi“ njega uvrstio u one čiste duhove - „da su pravi, veliki geniji bili pedanti. Himmelsheim je jednom zgodom o vlastitu trošku dao nanovo uvezati cijelo tiskano izdanje njegova ‘Seelona’ jer mu se tri ili četiri rečenice u sredini djela više nisu činile prikladnima. Pomisao da se mogu emitirati moja predavanja u koja više nisam bio uvjeren odlazeći s ovoga svijeta - ta mi je pomisao nepodnošljiva. Koje biste rješenje predložili?“

Grašci znoja na intendantovu čelu postali su krupniji. „Prvo bi se“, rekao je tiho, „morao načiniti točan popis svih emisija koje ste snimili, a zatim pogledati u arhivi jesu li sve vrpce još uvijek ondje.“ „Nadam se“, rekao je Bur-Malottke, „da nije izbrisana nijedna vrpca, a da o tome nisam obaviješten. Nisu me o tome obavijestili, dakle nijedna vrpca nije izbrisana.“

„Sve ću poduzeti“, rekao je intendant.

„Ja bih vas molio“, rekao je Bur-Malottke odrješito i ustao. „Ugodan dan.“

„Ugodan dan“, rekao je intendant i ispratio Bur-Malottkea do vrata.

U kantini su honorarni suradnici odlučili naručiti objed. Popili su još više rakije, još više su razgovarali o umjetnosti, razgovor im je postao mirniji ali ne i manje strastven. Svi su uplašeno poskočili kada je iznenada u kantinu ušao Wanderbum. Wanderbum je bio visok tamnokos pjesnik melankolična izgleda, simpatična lica u koje je pomalo bila urezana stigma slave. Toga je dana bio neobrijan pa je izgledao još simpatičnije. Prišao je stolu trojice honorarnih suradnika, umorno sjeo i rekao: „Djeco, dajte mi nekakvo piće. U ovoj kući uvijek imam osjećaj da ću skapati od žeđi“

Dali su mu piće, rakiju koja je ondje još stajala i ostatak mineralne vode iz boce. Wanderbum je popio, spustio čašu, redom pogledao trojicu muškaraca i rekao: „Budite oprezni s radijem, tom pišljivom kutijom, tom ušminkanom, ulickanom, ljigavom kutijom. Upozoravam vas. Sve će nas doći glave.“

Njegovo je upozorenje bilo iskreno i veoma se dojmilo trojice mladića; ali trojica mladića nisu znali da je Wanderbum upravo došao s blagajne na kojoj je podignuo lijepe novce kao honorar za manju

obradu Knjige o Jobu.

„Režu nas“, rekao je Wanderbum, „izjedaju našu supstanciju, lijepe nas, a svi mi nećemo to izdržati.“

Popio je mineralnu vodu, spustio čašu na stol i krenuo prema vratima u kaputu koji se melankolično vijorio.

Točno u dvanaest Murke je završio lijepljenje. Upravo su zalijepili posljednji izrezak, jedan dativ, kada je Murke ustao. Već se primio za kvaku vrata kadli tehničar reče: „I ja bih volio imati tako istančanu i skupocjenu savjest. Što ćemo s kutijicom?“ Pokazao je na kutiju cigareta koja je stajala gore na polici između kartonskih kutija s novim vrpcama.

„Neka tu ostane“, rekao je Murke.

„Zašto?“

„Možda ju još zatrebamo.“

„Mislite li da je moguće da ga opet obuzmu moralne dvojbe?“

„Nije nemoguće“, rekao je Murke, „bolje da pričekamo. Doviđenja.“ Otišao je do prednjega dizala, odvezao se na drugi kat i po prvi put toga dana ušao u svoj ured. Tajnica je bila otišla na ručak, Murkeov šef, Humkoke, sjedio je za telefonom i čitao knjigu. Osmjehnuo se Murkeu, ustao i rekao: „Pa, još ste živi. Je li ovo vaša knjiga? Jeste li ju vi stavili na pisaći stol?“ Pokazao je Murkeu naslov, a Murke je rekao: „Da, moja je.“ Knjiga je imala zelenkasto-sivo narančasti omot, zvala se „Batleyjev lirski kanal’; bavila se nekim mladim engleskim piscem koji je prije stotinu godina sastavio katalog londonskoga slenga.

„Izvanredna knjiga“, rekao je Murke.

,,Da“, rekao je Humkoke, „izvanredna je, ali nikada nećete naučiti.“

Murke ga upitno pogleda.

„Nikada nećete naučiti da se izvanredne knjige ne ostavljaju na stolu kada se očekuje Wanderbuma, a Wanderbuma se uvijek očekuje. On ju je, naravno, odmah uočio, otvorio, pet minuta čitao - i što je posljedica?“

Murke je šutio.

„Posljedica je“, rekao je Humkoke, „dvije Wanderbumove jednosatne emisije o „Batleyjevom lirskom kanalu’. Taj će nam momak jednoga dana kao temu ponuditi i svoju vlastitu babu, a najgore je to

što je jedna od njegovih baka bila i moja baka. Molim vas, Murke, zapamtite: nikada izvanredne knjige na stol kada se očekuje Wanderbum, a ponavljam, on se uvijek očekuje. - Tako, a sada idite, imate slobodno poslijepodne, a pretpostavljam da ste slobodno poslijepodne zaslužili. - Je li gotova ona smijurija? Jeste li to još jednom preslušali?“

„Sve je gotovo", rekao je Murke, „ali ta predavanja ne mogu više slušati, jednostavno ne mogu.“ „„Jednostavno ne mogu’, vrlo je djetinjast izraz“, rekao je Humkoke.

„Ako danas još jednom budem morao čuti riječ umjetnost, postat ću histeričan“, rekao je Murke. „To već jeste“, rekao je Humkoke, „a čak dopuštam da za to imate i razloga. Tri sata Bur-Malottkea, to ubije u pojam, to dotuče i najjačega čovjeka, a vi čak i niste jak čovjek.“ Bacio je knjigu na stol, zakoraknuo prema Murkeu i rekao: „Kada sam bio u vašim godinama, morao sam za tri minute skratiti Hitlerov četverosatni govor pa sam govor morao triput poslušati prije nego što sam bio dostojan predložiti koje bi tri minute trebalo izrezati. Kada sam prvi put počeo preslušavati vrpcu, još sam bio nacist, ali nakon što sam triput preslušao govor, više nisam bio nacist; bila je to teška, užasna, ali vrlo djelotvorna terapija.“

„Zaboravljate“, rekao je Murke tiho, „da sam od Bur-Malottkea bio izliječen i prije negoli sam morao slušati njegove vrpce.“

„Ma vi ste zvijer“, rekao je Humkoke smijući se, „idite, intendant će to u dva sata još jednom poslušati. Morate samo biti dostupni ako se što dogodi.“

„Od dva do tri bit ću kod kuće“, rekao je Murke.

„Još nešto“, rekao je Humkoke i iz police koja je stajala pored Murkeova pisaćeg stola izvukao žutu limenku za kekse, „kakve to komadiće vrpce čuvate u ovoj limenci?“

Murke se zarumenio. „To su“, rekao je, „skupljam određenu vrstu ostataka.“

„Kakvu vrstu ostataka?" upitao je Humkoke.

„Šutnju“, rekao je Murke, „skupljam šutnju.“

Humkoke ga upitno pogleda, a Murke nastavi: „Kada moram izrezati vrpce na kojima su govornici ponekad napravili stanku - čak ni uzdahe, udisaje, potpunu šutnju - ne bacam to u koš nego skupljam. Međutim, s Bur-Malottkeovih vrpca nije bilo moguće izvući ni sekundu

šutnje.“ Humkoke se nasmijao: „Naravno, taj neće zašutjeti. - A što radite s tim odrescima?“

„Slijepim ih a onda navečer kod kuće preslušavam vrpcu. Zasad toga nema mnogo, imam tek tri minute - ali ni ne šuti se mnogo.“

„Moram vas upozoriti da je zabranjeno kući nositi dijelove vrpci.“

„Čak i šutnju?“ upitao je Murke.

Humkoke se nasmijao i rekao: „Odite već jednom!“ I Murke je otišao.

Kada je malo iza dva sata intendant ušao u svoj studio, Bur-Malottkeovo predavanje upravo je otpočelo:

„... i gdje god, kako god, zašto god i kada god započnemo razgovor o biti umjetnosti, moramo prvo pogledati ono više biće koje štujemo, moramo se sa strahopoštovanjem pokloniti onomu višem biću koje štujemo i umjetnost moramo primiti sa zahvalnošću kao dar onoga višeg bića koje štujemo. Umjetnost...“ Ne, pomislio je intendant, zaista ne mogu nikoga zagnjaviti time da sto i dvadeset sati preslušava Bur-Malottkea. Ne, pomislio je, ima stvari koje se jednostavno ne mogu učiniti, koje čak ni Murkeu neću priuštiti. Vratio se u svoju radnu sobu, uključio zvučnik i u tom času čuo Bur-Malottkea kako izgovara: „O, ti više biće koje štujemo...“ Ne, pomislio je intendant, ne i ne.

Murke je ležao kod kuće na kauču i pušio. Pored njega na stolici stajala je šalica čaja, a Murke je zurio u bijeli strop sobe. Za njegovim pisaćim stolom sjedila je prelijepa plavuša koja je ukočena pogleda kroz prozor gledala na ulicu. Između Murkea i djevojke na pušačkome je stoliću stajao magnetofon s uključenim snimanjem. Nitko nije izgovorio ni riječ ni pustio glas. Čovjek bi pomislio da je djevojka fotomodel, bila je tako lijepa i tako nijema.

„Ne mogu više“, rekla je djevojka iznenada, „ne mogu više, nečovječno je to što tražiš. Ima muškaraca koji od djevojke traže nemoralne stvari, ali gotovo bih rekla da je to što od mene tražiš još nemoralnije od onoga što drugi muškarci traže od djevojke.“

Murke je uzdahnuo. „O Bože“, rekao je, „draga Rina, sada sve to moram ponovno izrezati, daj budi razumna, budi dobra i odšuti mi

barem još pet minuta vrpce."

„Odšutjeti", rekla je djevojka i to na način koji se prije trideset godina nazivao „otresitim'. „Odšutjeti, to je neka tvoja izmišljotina. Vrpcu bih rado snimila- ali odšutjela..."

Murke je ustao i isključio magnetofon. „Ah, Rina", rekao je, „kada bi znala koliko mi je dragocjena tvoja šutnja. Navečer kada sam umoran, kada ovdje moram sjediti, tada si pustim tvoju šutnju. Molim te, budi ljubazna, odšuti mi barem još tri minute i poštedi me izrezivanja; znaš što za mene znači izrezivanje."

„ Neka ti bude", reče djevojka, „ali barem me ponudi cigaretom."

Murke se osmjehnuo, ponudio ju cigaretom i rekao: „Tako ću tvoju šutnju imati u originalu i na vrpci, to je sjajno." Ponovno je uključio snimanje i oboje su šutke sjedili jedno nasuprot drugomu sve dok telefon nije zazvonio. Murke je ustao, bespomoćno slegnuo ramenima i podignuo slušalicu.

„Dakle", rekao je Humkoke, „predavanja su glatko prošla, šef nije rekao ništa negativno... Možete otići u kino. - I mislite na snijeg."

„Na kakav snijeg?" upitao je Murke i pogledao van na ulicu okupanu jarkim ljetnim suncem.

„O Bože", rekao je Humkoke, „znate da sada moramo početi misliti na zimski program. Trebam pjesme o snijegu, priče o snijegu - ne možemo vječno posezati za Schubertom i Stifterom. - Izgleda da nitko ne sluti koliko nam nedostaju upravo pjesme i priče o snijegu. Zamislite samo bude li zima oštra i duga s puno snijega i hladnoće: odakle nam sve te emisije o snijegu. Pokušajte se sjetiti nečega snježnoga."

„Dobro", rekao je Murke, „sjetit ću se nečega." Humkoke je spustio slušalicu.

„Dođi", rekao je djevojci, „možemo otići u kino."

„Smijem li sada ponovno govoriti", rekla je djevojka. „Da", rekao je Murke, „govori!"

U to vrijeme pomoćni redatelj Dramskoga programa još jednom je preslušavao kratku radiodramu koja se te večeri trebala emitirati. Činila mu se dobrom, jedino krajem nije bio zadovoljan. Sjedio je pored tehničara u staklenoj kabini studija trinaest, žvakao šibicu i proučavao rukopis.

„(Akustika u velikoj praznoj crkvi)

Ateist: (govori glasno i razgovijetno) Tko će me se još sjetiti kada crvima postanem plijen?

(šutnja)

Ateist: (za nijansu glasnije) Tko će me čekati kada se ponovno pretvorim u prah?

(šutnja)

Ateist: (još glasnije) A tko će me se još sjetiti kada se ponovno pretvorim u lišće?

(šutnja)“

Bilo je dvanaest takvih pitanja koje je ateist izvikivao u crkvu, a iza svakoga pitanja stajala je? Šutnja.

Pomoćni režiser iz usta izvadi sažvakanu šibicu, stavi u usta novu i upitno pogleda tehničara.

„Da“, rekao je tehničar, „ako mene pitate: mislim da je malo previše šutnje.“

„I meni se čini“, rekao je pomoćni redatelj, „čak se i autoru tako čini pa me je ovlastio da to promijenim. Neki glas jednostavno bi trebao reći: Bog - ali to bi morao biti glas bez akustike crkve, glas bi to takoreći morao izgovarati u nekoj drugoj akustičnoj prostoriji. Ali, recite mi, gdje da sada nađem takav glas?“

Tehničar se nasmiješio, uzeo tabakeru kojaje još uvijek stajala gore na polici. „Ovdje je“, rekao je, „glas koji u neakustičnoj prostoriji govori ‘Bog’.“

Pomoćni redatelj od iznenađenja je progutao šibicu, malo se gušio pa ju izvukao naprijed u usta. „To je sasvim bezazleno“, rekao je tehničar smješkajući se, „morali smo to izrezati iz nekog predavanja, dvadeset i sedam puta.“

„Uopće ne trebam toliko često, samo dvanaest puta“, rekao je pomoćni redatelj.

„Naravno, jednostavno je “, rekao je tehničar, „izrezati šutnju i dvanaest puta unutra zalijepiti Boga - ako za to možete preuzeti odgovornost.“

„Vi ste anđeo", rekao je pomoćni redatelj, „mogu za to preuzeti odgovornost. Hajde, počnimo.“ Sav sretan pogledao je mat komadiće

vrpce u Murkeovoj tabakeri. „Vi ste doista anđeo“, rekao je, „hajdemo, na posao! “

Tehničar se smješkao radujući se komadićima šutnje koje će moći pokloniti Murkeu: bilo je tu mnogo šutnje, sve u svemu gotovo cijela minuta; toliko šutnje još nikada nije mogao pokloniti Murkeu, a taj mu je mladić bio drag.

„Lijepo“, rekao je smješkajući se, „počnimo.“

Pomoćni redatelj posegnuo je rukom u džep sakoa i izvadio kutiju cigareta; no istodobno je izvukao i zgužvan papirić, izravnao ga i pokazao tehničaru: „Zar nije smiješno kakve se kičaste stvari mogu naći na radiju? Ovo sam našao na svojim vratima.“

Tehničar je uzeo sličicu, pogledao ju i rekao:

„Da, smiješno“, i naglas je pročitao što je pisalo ispod:

Pomolih se za Tebe u Sankt Jacobiju.

DNEVNIK GLAVNOGA GRADA

Ponedjeljak

Nažalost sam stigao prekasno da bih još mogao izaći ili nekoga posjetiti; bilo je 23.30 kada sam došao u hotel i bio sam umoran. Tako mi je preostao samo pogled iz hotelske sobe na ovaj grad koji pršti životom; kako samo vrije, pulsira, gotovo kipi: tu se kriju energije koje još nisu do kraja oslobođene. Glavni grad još nije ono što bi mogao biti. Pušio sam cigaru posve se predajući tome fascinantnom naboju, oklijevao sam pitajući se mogu li još nazvati Inn, naposljetku sam se uzdahnuvši predao i još jednom stao proučavati svoj važni materijal. Legao sam oko ponoći: ovdje mi je uvijek teško otići u krevet. Ovaj grad ne pogoduje snu.

Zabilježeno noću:

Neobičan, vrlo neobičan san: hodao sam šumom spomenika; pravilni nizovi, na malenim prosjekama bili su uređeni ljupki parkovi na sredini kojih je opet stajao spomenik, a svi spomenici bili su isti, njih stotine, tisuće: čovjek u stavu „na mjestu otpust", očigledno časnik sudeći po naborima njegovih mekih čizama, ali prsa, lice i postolje na svim su spomenicima bili zastrti tkaninom - odjednom su svi spomenici istodobno otkriveni, a ja sam prepoznao, a da se zapravo nisam previše iznenadio, da to ja stojim na postolju; kretao sam se na postolju, smješkao, a kako je i s postolja pala tkanina, nekoliko tisuća puta pročitao sam svoje ime: Erich von Machorka-Muff. Smijao sam se, a smijeh mi se tisuću puta kao jeka vraćao iz mojih vlastitih usta.

Utorak

Ispunjen dubokim osjećajem sreće ponovno sam utonuo u san, probudio se okrijepljen i gledao se u zrcalu smijući se: takve snove čovjek sanja samo u glavnome gradu. Dok sam se još brijao, eto prvoga Inninog poziva. (Tako zovem svoju staru prijateljicu Innigu von Zaster-Pehnunz, od mlađega plemstva, ali od staroga roda: Innigin otac, Ernst von Zaster, primio je doduše od Wilhelma II. plemićku titulu samo dva dana prije njegove abdikacije, ali nemam dvojbi trebam li

Inn smatrati sebi ravnopravnom prijateljicom.)

Inn je na telefonu - kao i obično - bila dražesna, ubacila poneki trač i na svoj način dala mi do znanja da projekt radi kojega sam došao u glavni grad izvrsno napreduje. „Hambari su puni“, rekla je tiho, a zatim, nakon kratke stanke, „dijete će se već danas krstiti.“ Brzo je poklopila slušalicu kako bi spriječila da u nestrpljenju postavljam pitanja. Zamišljeno sam sišao u prostoriju za doručak: Je li doista već mislila na polaganje kamena temeljca? Mojoj iskreno krutoj vojničkoj naravi Innine su šifre još uvijek nejasne.

U prostoriji za doručak ponovno ono mnoštvo markantnih lica, pretežito dobre rase: prema navici vrijeme sam si kratio zamišljanjem tko bi bio dobar za koji posao i još prije negoli sam uspio oljuštiti jaje, na najbolji sam mogući način sastavio dva pukovnijska i jedan divizijski stožer, a još su preostali kandidati za glavni stožer; to su igre planiranja kakve leže poznavatelju ljudi poput mene. Sjećanje na san poboljšalo je moje dobro raspoloženje: neobično je šetati šumom spomenika na čijim postoljima vidiš samoga sebe. Neobično. Jesu li psiholozi doista istražili sve dubine našega Ja?

Naručio sam kavu u dvoranu, pušio cigaru i sa smiješkom promatrao sat: 9.56 sati - hoće li Heffling biti točan? Šest godina nisam ga vidio, povremeno sam se s njim dopisivao (uobičajena razmjena dopisnica kakva se njeguje s niže rangiranim časnicima).

Pritom se doista ulovim kako strepim za Hefflingovu točnost; naime, sklon sam sve gledati simptomatično: Hefflingova točnost za mene je postala pojmom za točnost nižih časnika. S ganućem sam se sjetio izreke svoga starog divizionara Welka von Schnomma koji je znao reći: „Macho, vi ste nepopravljiv idealist?“ (Obnoviti preplatu na cvjetne aranžmane za Schnommov grob!)

Jesam li idealist? Odlutao sam u mislima dok me nije prenuo Hefflingov glas: prvo sam pogledao na sat: deset i dvije minute (taj sićušni rezervat suvereniteta uvijek sam mu ostavljao) - zatim sam pogledao njega: momak se udebljao, usaljen vrat, prorijeđena kosa, ali u očima mu još uvijek ono falično iskrenje, a njegovo „Javljam se na dužnost, gospodine brigadiru“ zvučalo je kao u stara vremena. ,,Heffling!“ uzviknuo sam, potapšao ga po ramenima i naručio mu duplu rakiju. U stavu pozor uzeo je rakiju s konobareva pladnja; potegnuo sam ga za rukav, poveo u kut i ubrzo smo bili zadubljeni u

sjećanja: „Sjećate li se u ono doba kod Schwichi-Schwalochea, deveta pukovnija...?“ Lijepo je vidjeti koliko malo pomodne imponderabilije mogu nagristi čvrst duh naroda; pod jutenim ogrtačima još uvijek se nađe čestitosti, gromka smijeha muškaraca i vječne spremnosti na proste viceve. Dok mi je Heffling šaptao neke varijante prastare teme, vidio sam kako je Murcks-Maloche - prema dogovoru, ne obraćajući mi se - ušao u dvoranu i nestao u stražnjim prostorijama restorana. Pogledom na svoj ručni sat dao sam Hefflingu do znanja da mi se žuri, a on je zdravom pristojnošću prostoga puka odmah shvatio da mora otići. „Posjetite nas jednom, gospodine pukovniče, moja bi se žena obradovala.“ Srdačno se smijući, zajedno smo otišli do portirnice i obećao sam Hefflingu da ću ga posjetiti. Možda je to način da se spetljam s njegovom ženom; s vremena na vrijeme privlačila me priprosta erotika nižih klasa, a čovjek nikada ne zna kakve strelice Amor još čuva u svome tobolcu.

Sjeo sam pokraj Murcksa, naručio Hennessy, a kada je konobar otišao, rekoh na svoj izravan način;

„No, pričaj, jesmo li doista dotle došli?“

„Da, uspjeli smo.“ Dotaknuo me rukom i šaptom rekao: „Tako sam radostan, tako sam radostan, Macho.“

„I ja se radujem“, rekao sam srdačno, „što je ostvaren jedan od mojih mladenačkih snova. I to u demokraciji. “

„Demokracija u kojoj na svojoj strani imamo većinu parlamenta mnogo je bolja od diktature.“

Osjetio sam potrebu da ustanem; osjećao sam se svečano; povijesni trenuci uvijek me ganu. „Murcks“, rekao sam plačnim glasom, „dakle, to je zaista točno?“

„Točno je, Macho“, rekao je.

„Ona stoji?“

„Ona stoj i... danas ćeš održati govor povodom otvorenja. Prva predavanja već su zakazana. Zasad su sudionici još smješteni u hotelima dok se projekt javno ne predstavi.“

„Hoće li javnost - hoće li ona to progutati?“

„Progutat će - sve proguta“, rekao je Murcks.

„Ustani, Murcks“, rekao sam. „Nazdravimo, nazdravimo duhu kojemu će služiti ova zgrada: duhu vojnih sjećanja!“

Kucnuti smo se i pili.

Bio sam odveć ganut, a da bih prijepodne još bio sposoban za ikakve ozbiljne poslove; nemirno sam otišao u svoj sobu, odande u dvoranu, šetao sam tim očaravajućim gradom nakon što se Murcks odvezao u ministarstvo. Iako sam bio u civilnome odijelu, imao sam osjećaj da iza sebe, da pored sebe vučem mač; ima osjećaja kojima je mjesto samo u odori. Dok sam lutao gradom radujući se skorome razgovoru s Inn u četiri oka, osokoljen izvjesnošću što se moj plan ostvario - ponovno sam imao mnogo razloga sjetiti se jedne Schnommove izreke: „Macho, Macho“, govorio je, „uvijek s glavom u oblacima.“ To je govorio i onda kada je moja pukovnija brojila još samo trinaest ljudi i kada sam četvoricu među njima dao strijeljati zbog pobune.

Slaveći ovaj dan, počastio sam se aperitivom u blizini kolodvora, prelistao sam nekoliko novina, letimice pregledao nekoliko uvodnih članaka o obrambenoj politici i pokušao zamisliti što bi - da je živ - rekao Schnomm kada bi pročitao te članke: „Ti kršćani“, rekao bi, „ti kršćani - tko bi to od njih očekivao!“

Napokon sam mogao poći u hotel i presvući se za susret s Inn: zvuk njezine automobilske trube - neki Beethovenov motiv - pozvao me da pogledam kroz prozor; mahala mi je iz svoga limunski žutog automobila; limunski žuta kosa, limunski žuta haljina, crne rukavice. Nakon što sam joj rukom poslao poljubac, s uzdahom sam stao pred zrcalo, svezao kravatu i sišao stubama; Inn bi bila prava žena za mene, no već se sedam puta razvodila i razumljiva je njezina skepsa prema bračnom eksperimentu; također nas dijele i svjetonazorski ponori: ona potječe iz strogo protestantske, a ja iz strogo katoličke obitelji - pa ipak, brojke nas simbolično povezuju: kao što se ona sedam puta razvela, tako sam ja sedam puta ranjen. Inn!! Još uvijek se ne mogu sasvim naviknuti na to da me netko poljubi na ulici...

Inn me probudila oko 16.17 sati: poslužila je jak čaj i pecivo s đumbirom pa smo na brzinu još jednom prošli materijale od Hurlanger-HiBu, nezaboravnome maršalu čijoj uspomeni namjeravamo posvetiti kuću.

Dok sam s rukom na Inninu ramenu i zadubljen u sjećanje na njezin ljubavni dar još jednom proučavao spise o Hurlangeru, začuh koračnicu; obuzela me tuga jer mi je bilo neizrecivo teško u civilu

doživjeti tu glazbu kao i sve intimne doživljaje toga dana.

Koračnica i Innina blizina ometale su me u proučavanju spisa; no, Inn me usmeno dovoljno izvijestila da sam bio oboružan za govor. Dok mi je Inn točila drugu šalicu čaja, začu se zvono; uplašio sam se, no Inn se umirujuće osmjehne. „Visoki gost“, rekla je vrativši se s trijema, „kojega ovdje ne možemo primiti.“ Smijuljeći se, pokazala je na razbacani krevet koji je još stajao u slatkome ljubavnom neredu. ,,Dođi“, rekla je. Ustao sam, pošao za njom pomalo zbunjeno i iskreno sam se iznenadio našavši se u njezinu salonu licem u lice s ministrom obrane. Njegovo iskreno priprosto lice blistalo se. „Generale von Machorka-Muff, rekao je ozareno, „dobro došli u glavni grad!“

Nisam vjerovao svojim ušima. Smijuljeći se, ministar mi je uručio moje promaknuće.

Gledajući unatrag čini mi se kao da sam na trenutak oklijevao i suspregnuo suze; ali, ne znam sa sigurnošću što se doista odigralo u mojoj nutrini; još se samo sjećam da mi se omaklo: „Ali gospodine ministre - odora - pola sata prije početka svečanosti.. Smijuljeći se - oh, divne li čestitosti toga čovjeka! - pogledao je prema Inn, ona mu je uzvratila smijuljenjem, razmaknula zastor s cvjetnim uzorcima koji je odvajao jedan kut sobe, a ondje je visjela, visjela je moja odora, okićena odličjima... Događaji, doživljaji smjenjivali su se takvom brzinom da, gledajući unatrag, njihov tok mogu zabilježiti samo u kratkim crtama:

Ministra smo okrijepili pivom dok sam se presvlačio u Inninoj sobi.

Vožnja do parcele koju sam prvi put vidio: izuzetno me ganuo pogled na to zemljište na kojem treba zaživjeti moj najdraži projekt: ‘Akademija vojnih sjećanja’ u kojoj bi svaki bivši vojnik od bojnika naviše imao mogućnost u razgovoru s drugovima i u suradnji s Odjelom za povijest ratovanja našega ministarstva zapisati svoja sjećanja; mislim da bi šestotjedni tečaj bio dovoljan, no parlament je voljan staviti na raspolaganje sredstva i za tromjesečne tečajeve. Osim toga, mislio sam i na to da u zasebnome krilu zgrade smjestimo nekoliko zdravih narodskih djevojaka koje bi drugovima ispaćenima ratnim uspomenama mogle zasladiti sate večernjega počinka. Silan trud uložio sam u smišljanje prikladnih natpisa. Tako glavno krilo treba zlatnim slovima nositi natpis: MEMORIA DEXTERA EST, djevojačko krilo, u kojem trebaju biti smještene i kupelji, nosio bi natpis:

BALNEUM ET AMOR MARTIS DECOR. No, tokom vožnje iz razgovora s ministrom shvatio sam da taj dio svoga plana još ne trebam spominjati; bojao se - možda s pravom - protivljenja kršćanskih kolega zastupnika iako - kako je rekao smijuljeći se - čovjek se ne može požaliti na nedostatak liberalizacije.

Zastave su okruživale zemljište, kapela je svirala: ‘Imao sam druga’ dok sam s ministrom koračao prema pozornici. Budući da je ministar u svojoj uobičajenoj skromnosti odbio uzeti riječ, odmah sam se popeo na podij, promotrio red postrojenih ratnih drugova te ohrabren Inninim migom počeo govoriti:

„Gospodine ministre, drugovi! Ova zgrada koja će nositi ime ‘Akademija za vojna sjećanja Hurlanger-HiB“ ne treba nikakvo opravdanje. No, opravdanje je potrebno imenu Hurlanger-HiBa koje se dugo - a rekao bih i do danas - smatralo osramoćenim. Svi znate kakva je ljaga bačena na to ime: kada se armija maršala Emila von Hurlanger-HiBa kod Schwichi-Schwalochea morala početi povlačiti, Hurlanger-HiB je iskazao gubitke od samo 8500 ljudi. Prema proračunima Tapirovih iskusnih specijalista - tako smo, kao što znate, u povjerljivim razgovorima zvali Hitlera - njegova je armija uz odgovarajuću borbenu srčanost morala imati gubitke do 12.300 ljudi. Poznato vam je, gospodine ministre i kolege, kako se sramotno prema njemu postupalo: po kazni je dobio premještaj u Biarritz gdje je umro od trovanja jastogom. Svi materijali o Hurlangerovoj armiji pali su u ruke Tapirovih pomoćnika, a poslije u ruke saveznika, ali danas, danas“, povikao sam i zastao da bih idućim riječima dao potrebnu težinu - „danas se može smatrati dokazanim, a spreman sam javnosti predočiti materijale, može se smatrati dokazanim da je armija našega cijenjenog maršala kod Schwichi-Schwalochea imala gubitke od ukupno 14.700 ljudi - ponavljam: 14.700 ljudi; stoga se može smatrati dokazanim da se njegova armija borila neviđenom srčanošću, a njegovo je ime ponovno neokaljano.“

Dok sam podnosio zaglušujući pljesak i ovacije skromno skretao sa sebe na ministra, imao sam prigodu na licima ratnih drugova pročitati da je ta izjava i njih iznenadila; s koliko je samo spretnosti Inn provela svoje istraživanje!

Uza zvuke pjesme „Vidiš li na istoku zoru’ uzeo sam od zidara kamen i zidarsku žlicu i uzidao kamen temeljac koji je sadržavao

fotografiju Hurlanger-HiBa i jednu od njegovih epoleta.

Na čelu postrojbe koračao sam od parcele prema vili „K zlatnomu Zasteru[7]“ koju nam je Innina obitelj stavila na raspolaganje dok akademija ne bude gotova. Ondje se popila runda pića, ministar je uputio riječi zahvale i pročitan je kancelarov telegram prije nego je započela veselica.

Veselicu je otvorio koncert za sedam bubnjeva koji je izvelo sedam bivših generala; uz suglasnost skladatelja, nekoga kapetana s glazbenim ambicijama, objavljeno je da se koncert treba zvati „Septet u spomen Hurlanger-HiBa“. Veselica je bila pun pogodak: pjevale su se pjesme, pripovijedale anegdote, bratimilo se i sve su nesuglasice zaboravljene.

Srijeda

Ostalo nam je točno sat vremena da se pripremimo za svečanu misu; u labavoj pješačkoj formaciji u 7.30 krenuli smo prema stolnoj crkvi. Inn je u crkvi stajala pored mene, a nasmijalo me kada mi je šapnula da je u jednome ondje nazočnome brigadiru prepoznala svoga drugoga, u pukovniku svoga petoga, a u satniku svoga šestog muža. „A tvoj osmi“, šapnuo sam joj, „bit će general.“ Moja je odluka bila donesena; Inn se zarumenjela; nije oklijevala kada sam ju nakon mise poveo u sakristiju da bih ju predstavio svećeniku koji je slavio misu. „Doista, draga moja“, rekao je nakon što smo o tom pitanju razgovarali s gledišta crkvenoga prava, „budući da nijedan od vaših prethodnih brakova nije bio crkveno sklopljen, ne postoji prepreka da s gospodinom generalom von Machorka-Muffom brak zaključite u crkvenom obliku.“

Pod takvim auspicijem i u vedru raspoloženju protekao je naš doručak a deux; Inn je bila poletna kao nikada prije. „Tako se osjećam uvijek“, rekla je, „kada sam nevjesta.“ Naručio sam pjenušac.

Da bismo malo proslavili zaruke koje smo odlučili neko vrijeme držati u tajnosti, odvezli smo se do Petersberga gdje nas je Innina sestrična, rodom iz obitelji Zechin, pozvala na objed. Innina sestrična bila je dražesna.

Poslijepodne i večer posve su pripali ljubavi, a noć snu.

Četvrtak

Ne mogu se još sasvim naviknuti na to da ovdje živim i radim; previše je čarobno! Ujutro sam održao svoje prvo predavanje: „Sjećanje kao povijesna zadaća'.

U podne problemi. Murcks-Maloche posjetio me po nalogu ministra u vili „K zlatnomu Zasteru' i izvijestio o protivljenju oporbe našem projektu izgradnje akademije.

„Oporba", upitao sam, „što je to?"

Murcks me poučio. Kao da mi se srušio sav svijet. „Što je to sada", upitao sam nestrpljivo, „imamo li većinu ili nemamo?"

„Imamo", rekao je Murcks.

„No onda", rekao sam. Oporba - neobična riječ koja mi se nimalo ne sviđa; na fatalan način podsjeća me na vremena za koja sam mislio da su prošla.

Inn kojoj sam uz čaj pričao o svojim problemima, tješila me.

„Erich", rekla je i svojim malenim dlanom dotaknula mi ruku, „našoj obitelji još nitko nije odolio."

ŠKARTER

Već nekoliko tjedana pokušavam ne kontaktirati s ljudima koji bi me mogli upitati za zanimanje; kada bih posao kojim se bavim doista morao nazvati nekim imenom, bio bih prisiljen izgovoriti riječ koja bi prestrašila suvremenike. Stoga prednost dajem apstraktnome načinu te svoje ispovijesti bilježim na papir.

Još prije nekoliko tjedana u svakom trenutku bio bih spreman na usmenu ispovijest; gotovo da sam se na to prisiljavao, nazivao sam se izumiteljem, privatnim učenjakom, u nuždi i studentom, a u patosu početne opijenosti - neshvaćenim genijem. Sunčao sam se u radosnoj slavi kakvom može zračiti ofucan ovratnik, hvalisavom lakoćom kupovao sam na vjeresiju koju su mi nevoljko odobravali sumnjičavi trgovci gledajući kako u džepovima moga kaputa nestaju margarin, nadomjestak kave i loš duhan; kupao sam se u zapuštenosti i za doručak, ručak i večeru pio slatki nektar boemštine: taj duboki osjećaj sreće što nisam u skladu s društvom.

No, već nekoliko tjedana svakoga jutra oko 7.30 ulazim u tramvaj na uglu RoonstraBe, skromno kao i ostali kondukteru pokažem svoju tjednu kartu, odjeven sam u sivo dvoredno odijelo, zelenu košulju i zelenkastu kravatu, u plosnatoj aluminijskoj kutijici nosim doručak, a u ruci jutarnje novine savijene u laganu toljagu. Izgledom sam građanin kojemu je pošlo za rukom pobjeći od zamišljenosti. Nakon treće postaje ustanem da bih svoje mjesto ponudio nekoj od starijih radnica koje ulaze u naselju socijalnih stanova. Nakon što sam svoje sjedeće mjesto žrtvovao socijalnom suosjećanju, nastavljam čitati stojeći, povremeno pomirbeno podignem glas kada u jutarnjoj srdžbi moji suvremenici postanu nepravedni; ispravljam najgrublje političke i povijesne zablude (primjerice objašnjavajući suputnicima da postoji izvjesna razlika između SA[8] i USA); čim netko stavi cigaretu u usta, diskretno mu pod nos gurnem upaljač te mu sićušnim ali pouzdanim plamenom pripalim jutarnju cigaretu. Tako upotpunjujem sliku njegovana sugrađanina koji je još dovoljno mlad da se na njega može primijeniti izraz „dobro odgojen“.

Očigledno mi je pošlo za rukom uspješno navući onu masku koja isključuje pitanja o mome poslu. Slovim kao obrazovan gospodin koji trguje stvarima koje su dobro zapakirane i koje lijepo mirišu: kava, čaj,

začini, ili trguje malenim predmetima koji su ugodni oku: draguljima, satovima; koji svoj posao obavlja u ugodnoj staromodnoj poslovnici gdje na zidovima vise uljane slike predaka trgovaca; koji oko deset sati telefonira sa svojom suprugom i koji svome naizgled hladnokrvnu glasu zna dati nijansu nježnosti koja odaje ljubav i brigu. Budući da sudjelujem i u uobičajenim šalama i ne odbijam nasmijati se kada službenik gradske uprave svakoga jutra u SchlieffenstraBe u tramvaju zagrmi: „Pojačajte mi lijevo krilo![9]“ (nije li zapravo bila riječ o desnom krilu?), budući da se ne suzdržavam komentirati ni dnevne događaje ni rezultate sportske prognoze, vjerojatno slovim kao netko tko je, sudeći po kvaliteti odijela, zapravo imućan, no čije je životno zadovoljstvo duboko ukorijenjeno u načelima demokracije. Aura čestitosti okružuje me kao što je stakleni kovčeg okruživao Snjeguljicu.

Kada neki kamion, pretječući tramvaj, na trenutak stvori podlogu tramvajskome prozoru, provjerim izraz svoga lica: nije li odveć zamišljeno, gotovo bolno? Brižljivo uklonim ostatak zamišljenosti i nastojim svome licu dati izraz kakav treba imati: ni suzdržano ni prisno, ni površno ni dubokoumno.

Rekao bih da se uspješno prikrivam jer kada siđem na Marienplatzu i nestanem u vrevi staroga grada u kojem ima dovoljno ugodno staromodnih poslovnica, bilježničkih ureda i diskretnih pisarnica, nitko ne sluti da na stražnji ulaz uđem u ‘Ubiinu’ zgradu koja se može podičiti time da hrani tristo pedeset duša i da je osigurala živote četiri stotine tisuća ljudi. Portir me dočeka na ulazu za dobavljače, osmjehne mi se, prođem pored njega, siđem u podrum i započnem s poslom koji mora biti gotov do 8.30 kada se namještenici sjate u uredske prostorije. Posao koji obavljam ujutro između 8.00 i 8.30 u podrumu te ugledne tvrtke služi isključivo uništenju. Ja škartiram.

Godine sam posvetio tomu da izmislim svoje zanimanje, da ga učinim računski prihvatljivim; pisao sam rasprave; grafički prikazi prekrivali su - i još uvijek prekrivaju - zidove moga stana. Godinama sam se kretao apscisama, penjao po koordinatama. Rastapao sam se u teorijama i uživao u ledenoj opojnosti kakvu mogu izazvati formule. No, otkako prakticiram svoje zanimanje, otkako vidim ostvarenje svojih teorija, ispunja me ona tuga kakva može ispuniti generala koji

se iz visina strategije morao strmoglaviti u nizine taktike.

Ulazim u svoju radnu prostoriju, sako zamjenjujem sivom kutom i bez oklijevanja se laćam posla. Otvaram vreće koje je portir u ranim jutarnjim satima donio s glavne pošte, istresam ih u dva drvena korita koja, izrađena prema mojim nacrtima, vise desno i lijevo na zidu iznad moga radnog stola. Tako gotovo poput plivača moram samo ispružiti ruke i početi žurno razvrstavati poštu. Prvo razdvajam tiskanice od pisama, što je rutinski posao jer je dovoljan pogled na poštanske marke. Poznavanje poštanskih tarifa u ovom poslu štedi mi diferencirana razmišljanja. Izvježban dugogodišnjim pokusima, taj posao završim za pola sata, sada je pola devet: iznad glave čujem korake namještenika koji naviru u uredske prostorije. Pozvonim portiru koji razvrstanu poštu odnosi u pojedine odjele. Uvijek me rastuži gledati kako portir u limenoj košari veličine školske naprtnjače odnosi ono što je preostalo od sadržaja triju poštanskih vreća. Mogao bih likovati jer to - opravdanje moje teorije škartiranja - godinama je bilo predmetom mojih privatnih studija; ali ja začudo ne likujem. Imati pravo nipošto nije uvijek razlog za sreću.

Nakon što portir ode, preostaje još posao provjere velike hrpe tiskanica da se u njemu slučajno nije sakrilo neko pogrešno frankirano pismo, neki račun poslan kao tiskanica. Taj je posao gotovo uvijek suvišan jer je korektnost u poštanskome prometu upravo zapanjujuća. Ovdje moram priznati da moji proračuni nisu točni: precijenio sam broj varalica na poštanskim markama.

Mojoj pozornosti rijetko je kada promaknula neka dopisnica, pismo, neki račun poslan kao tiskanica; oko pola deset pozvonim portiru koji u odjele odnese preostale objekte moga pozornog proučavanja.

Sada je došao trenutak kada mi je potrebna okrepa. Portirova žena donese mi kavu, iz svoje plosnate aluminijske kutijice izvadim sendvič, doručkujem i s portirovom ženom čavrljam o njihovoj djeci. Je li se Alfred u međuvremenu popravio u aritmetici? Je li Gertrud uspjela popuniti praznine u poznavanju pravopisa? Alfred se nije popravio u aritmetici, dok je Gertrud uspjela popuniti praznine u poznavanju pravopisa. Jesu li rajčice dobro sazrele, jesu li se kunići udebljali i je li uspio eksperiment s lubenicama? Rajčice nisu dobro sazrele, ali su se zato kunići udebljali, dok je ishod eksperimenta s lubenicama još neizvjestan. Ozbiljni problemi poput onih treba li krumpire spremiti u

podrum ili ne, odgojna pitanja, treba li poučavati svoju djecu ili pustiti da te ona poučavaju, predmet su strasnih razmatranja.

Oko jedanaest odlazi portirova žena najčešće me moleći da joj prepustim neke turističke brošure; skuplja ih, a je se smješkam toj strasti jer čuvam sentimentalnu uspomenu na turističke brošure; kao dijete i ja sam skupljao turističke brošure koje sam vadio iz očeva koša za papir. Još zarana uznemiravala me činjenica da je poštu, koju je netom preuzeo od poštara, otac bacao u koš ne pogledavši ju. Taj postupak vrijeđao je moj uređeni osjećaj za ekonomiju: nešto je bilo zamišljeno, složeno, otisnuto, stavljeno u omotnicu, frankirano, prošlo je tajnovitim kanalima kojima pošta naše pošiljke doista šalje na naše adrese; to je nosilo teret znoja crtača, pisara, tiskara, poštanskoga naučnika; to je - na različitim razinama i u različitim tarifama - stajalo novca; sve to da bi, ne zavrijedivši ni jednoga jedinog pogleda, završilo u košu za smeće?

Još kao jedanaestogodišnjak stekao sam naviku da odbačenu poštu, čim bi otac otišao u ured, izvadim iz koša, pregledam, razvrstam i pohranim u škrinju koja mi je služila kao košara za igračke. Tako sam već kao dvanaestogodišnjak imao vrlo pristojnu zbirku ponuda za graševinu, posjedovao sam kataloge o umjetnome medu i o povijesti umjetnosti, moja zbirka turističkih brošura prerasla je u geografsku enciklopediju; Dalmaciju sam poznavao koliko i norveške fjordove, Škotska mi je bila prisna koliko i Zakopane, češke su me šume umirivale kao što su me valovi Atlantika uznemiravali; nudili su mi šarke, kuće u vlasništvu i dugmad, političke stranke molile su me da im dam glas, zaklade da im dam novac; lutrije su mi obećavale bogatstvo, sekte siromaštvo. Mašti čitatelja prepuštam da zamisli kako je izgledala moja zbirka kada mi je bilo sedamnaest godina i kada sam u napadu iznenadne malodušnosti zbirku ponudio nekom staretinaru koji mi je za nju platio sedam maraka i šezdeset pfeniga.

Završivši u međuvremenu realnu školu, krenuo sam očevim stopama i zakoraknuo na prvu prečku ljestvice koja vodi prema upravnoj službi.

Za sedam maraka i šezdeset pfeniga kupio sam svežanj milimetarskoga papira, tri bojice, a moj pokušaj da ostvarim karijeru u upravi za mene je bio bolan obilazni put jer u meni se skrivao sretni škarter dok sam u upravi radio kao nesretni naučnik. Sve moje

slobodno vrijeme pripadalo je složenim izračunima. Štoperica, olovka, logaritamsko računalo, milimetarski papir postali su rekviziti mojega ludila; izračunavao sam koliko je vremena potrebno da se otvori neka tiskovina manjega, srednjega, većega opsega, sa slikama, bez slika, da se letimice pogleda, da se uvjeri u njezinu beskorisnost i daju se zatim baci u koš za smeće; to je postupak koji iziskuje najmanje pet sekundi, a najviše dvadeset i pet; ako je tiskovina izazovna, tekstom i slikom, tada se može računati s minutama, a često i s četvrt sata. Za proizvodnju tiskovina također sam izračunavao minimalne troškove proizvodnje vodeći s tiskarama tobožnje pregovore. Neumorno sam provjeravao rezultate svojih studija, poboljšavao ih (tek nakon dvije godine palo mi je na pamet da u svoje izračune moram uključiti i radno vrijeme spremačica koje prazne koševe za papir); rezultate svojih istraživanja primjenjivao sam na poduzeća koja zapošljavaju deset, dvadeset, stotinu ili više radnika te sam došao do rezultata koje bi neki ekonomski stručnjak bez oklijevanja nazvao alarmantnima.

Slijedeći svoj nagon za lojalnošću, svoje spoznaje prvo sam ponudio ustanovi u kojoj sam radio; no, ako sam i računao s nezahvalnošću, razmjeri te nezahvalnosti zaprepastili su me; optužen sam za nesavjesnost u obavljanju dužnosti, osumnjičen za nihilizam, proglašen umobolnim i otpušten; na žalost svojih dragih roditelja napustio sam obećavajuću karijeru, započeo novu, nju također prekinuo, napustio toplinu roditeljskoga doma te jeo - kako već rekoh - kruh neshvaćenoga genija. Uživao sam u poniženju uzaludna torbarenja sa svojim izumom, proveo sam četiri godine u blaženu stanju asocijalnosti, toliko dosljedno da je na mojoj bušenoj kartici u središnjoj kartoteci, nakon što je odavno probušena na oznaci za umobolnost, utisnuta i tajna oznaka za asocijalnost.

S obzirom na te okolnosti svatko će razumjeti koliko sam se zaprepastio kada je napokon netko - direktor tvrtke ‘Ubia’ - pojmio pojmljivost mojih razmišljanja; duboko me pogodilo poniženje što nosim zelenkastu kravatu, ali i dalje moram nositi tu krinku jer strepim da me ne otkriju. Prestrašeno pokušavam svome licu dati pravi izraz dok se smijem na vic o Schlieffenu jer nema veće taštine od taštine šaljivčina koji se ujutro voze tramvajem. Katkada se bojim i da je tramvaj pun ljudi koji su jučer obavili posao koji ću ja još istoga jutra uništiti: tiskari, slovoslagari, crtači, pisci koji rade kao autori reklamnih

slogana, grafičari, slagačice, pakiračice, naučnici u najraznovrsnijim strukama: od osam do pola devet ujutro bezobzirno uništavam proizvode uvaženih tvornica papira, uglednih tiskara, grafičkih genija, tekstove darovitih pisaca; lakirani papir, sjajni papir, bakreni dubokotisak, sve to bez trunke sentimentalnosti, onako kako ispadne iz poštanske vreće, za trgovca starim papirom zavezujem u praktične pakete. U roku od jednoga sata uništim rezultat dvjesto radnih sati, tvrtki ‘Ubia’ uštedim daljnjih sto sati tako da ukupno (ovdje se moram poslužiti svojim vlastitim žargonom) ostvarujem koncentrat od 1 : 300. Nakon što portirova žena ode s praznim vrčem za kavu i turističkim brošurama, moje je radno vrijeme gotovo. Operem ruke, zamijenim kutu sakoom, uzmem jutarnje novine i na stražnji ulaz napustim zgradu ‘Ubie’. Šećem gradom i razmišljam kako bih mogao pobjeći taktici i vratiti se strategiji. Ono što me opijalo kao formula, razočarava me jer se pokazalo tako lako izvedivim. Primijenjenu strategiju mogu ostvarivati pomoćnici. Vjerojatno ću osnovati škole za škartere. Možda ću pokušati škartere zaposliti u poštama, a po mogućnosti i u tiskarama; mogle bi se iskoristiti ogromne energije, vrijednosti i inteligencije, moglo bi se uštedjeti na poštarini, možda bi se moglo otići čak tako daleko da se brošure još samo smišljaju, crtaju, slažu, ali da se više ne tiskaju. Svi ti problemi iziskuju da ih se još temeljito prouči.

Međutim, obično poštansko škartiranje zapravo me ne zanima; ono što se tu još da poboljšati proizlazi iz temeljne formule. Već odavno bavim se izračunima koji se bave papirom za zamatanje i ambalažom: to je još neiskorišteno zemljište, do sada se još ništa nije dogodilo, ovdje je još uvijek potrebno poštedjeti čovječanstvo svih onih beskorisnih napora pod kojima stenje. Svakodnevno se čine milijarde kretnji škartiranja, rasipaju se energije koje bi, kada bi se mogle iskoristiti, dostajale da se promijeni lice zemlje. Bilo bi važno dobiti odobrenje za provedbu eksperimenata u robnim kućama; je li moguće odreći se ambalaže ili uz pult za zamatanje odmah treba postaviti uvježbanoga škartera koji će netom zapakiranu robu ponovno raspakirati i papir za zamatanje odmah svezati u zavežljaj za trgovca starim papirom? To su problemi koji zahtijevanju promišljanje. U svakom slučaju, palo mi je na pamet da u mnogim trgovinama kupci preklinju da im kupljenu roba ne pakiraju, ali ih prisiljavaju da im ju

spakiraju. U psihijatrijskim klinikama sve su brojniji slučajevi pacijenata koji su prilikom otpakiranja bočice parfema, kutijice pralina ili prilikom otvaranja kutije cigareta dobili živčani slom pa sada temeljito proučavam slučaj mlađega čovjeka iz moga susjedstva koji je jeo tvrdu koricu kruha književnoga kritičara, ali povremeno nije mogao obaviti svoj posao jer nije bio u stanju razvezati pletenu žicu kojom su paketići bili omotani i koji, čak kada bi mu i uspio taj napor snage, nije uspijevao probiti debeli sloj gumiranog papira kojim je valoviti karton bio slijepljen. Taj mladi čovjek djeluje smeteno i počeo je pisati recenzije nepročitanih knjiga, a neotvorene pakete odlagati na policu s knjigama. Prepuštam mašti čitatelja da zamisli kakve bi posljedice taj slučaj mogao imati za naš intelektualni život.

Kada između jedanaest i jedan šećem gradom, uočavam mnoge pojedinosti; diskretno se zadržavam u robnim kućama, vrzmam se oko pultova za pakiranje; zastajem pred trgovinama duhana i ljekarnama, bilježim malene statistike; povremeno nešto i kupim da bih proceduru besmislenosti primijenio na sebi samome i otkrio koliko je potrebno truda da čovjek doista dobije u ruku predmet koji želi posjedovati.

Tako između jedanaest i jedan u svome besprijekornome odijelu upotpunjavam sliku čovjeka koji je dovoljno imućan da bi si priuštio malo dokolice i koji oko jedan odlazi u uredan omanji restoran, rastreseno odabere najbolji meni i na podlošku za čaše zapisuje bilješke koje bi mogli biti burzovni tečajevi koliko i lirski pokušaji, koji kakvoću mesa zna hvaliti ili kuditi argumentima koji i najlukavijem konobaru odaju znalca i koji se prilikom izbora deserta profinjeno nećka između sira, kolača ili sladoleda, a svoje bilješke završava živahnošću koja dokazuje da je ipak bilježio burzovne tečajeve. Užasnut rezultatom svojih proračuna odlazim iz restorančića. Lice mi je sve zamišljenije dok tražim omanji kafić u kojemu mogu provesti vrijeme do tri sata i pročitati večernje novine. U tri ponovno na stražnji ulaz uđem u zgradu tvrtke ‘Ubia’ da bih obradio poslijepodnevnu poštu koja se gotovo isključivo sastoji od tiskovina. Treba mi jedva četvrt radnoga sata da iz te hrpe izvadim deset ili dvanaest pisama; poslije toga čak ni ne moram oprati ruke, nego ih samo otresem, portiru odnesem pisma, izađem iz zgrade, na Marienplatzu uđem u tramvaj sretan što se na povratku kući ne moram smijati šali o Schlieffenu. Kada tamna cerada kamiona u prolasku stvori podlogu tramvajskome

prozoru, pogledam svoje lice: opušteno je, a to znači - zamišljeno, gotovo zadubljeno i uživam u pogodnosti što ne moram namjestiti nijedno drugo lice jer nijedan od jutarnjih suputnika nije u to vrijeme već gotov s poslom. U RoonstraBe siđem s tramvaja, kupim svježega peciva, komad sira ili salame, mljevenu kavu i popnem se u svoj maleni stan čiji su zidovi prekriveni grafičkim prikazima i ushićenim krivuljama, između apscise i ordinate uhvatim crte vrućice koja neprestano raste: ni jedna moja krivulja ne pada, ni jedna moja formula ne donosi mi smirenje. Stenjući pod teretom svoje ekonomske fantazije, uzimam, dok voda za kavu još ključa, logaritamsko računalo, bilješke, olovku i papir.

Stan mi je oskudno namješten, prije sliči nekom laboratoriju. S nogu popijem kavu, na brzinu pojedem sendvič, već odavno nisam onakav hedonist kakav sam bio još u podne. Operem ruke, zapalim cigaretu, zatim uključim štopericu i otpakiram sredstvo za umirenje koje sam prijepodne kupio u šetnji gradom: vanjski papir za zamatanje, celofanska ovojnica, kutijica, unutrašnji papir za zamatanje, gumicom pričvršćene upute za uporabu: trideset i sedam sekundi. Moje kidanje živaca prilikom otpakiranja veće je nego okrepa koju bi mi moglo pružiti sredstvo za umirenje, ali to može imati subjektivne razloge koje ne želim uvrstiti u proračune. Sigurno je da ambalaža predstavlja veću vrijednost negoli sadržaj te da cijena za dvadeset i pet žućkastih tableta nije razmjerna njihovoj vrijednosti. No, to su procjene koje bi mogle zadirati u pitanja morala, a ja bih se načelno htio suzdržati od moralnih pitanja. Razina moje spekulacije čista je ekonomija.

Brojni predmeti čekaju da ih otpakiram, mnogi listići žude za analizom: zeleni, crveni, plavi tuš, sve je spremno. Najčešće bude već kasno kada legnem u krevet, a kada zaspim, proganjaju me moje formule, preko mene se kotrljaju cijeli svjetovi beskorisna papira; neke formule eksplodiraju poput dinamita, prasak eksplozije zvuči kao gromoglasan smijeh: to je moj vlastiti smijeh na šalu o Schlieffenu, smijeh koji dolazi od straha pred činovnikom državne uprave. Možda on ima pristup kartoteci s bušenim karticama, možda je pronašao moju karticu i u njoj otkrio ne samo obilježje „duševno bolestan“ nego i ono drugo, još opasnije „asocijalan“. Ništa nije teže zapuniti nego tako sićušnu rupicu u bušenoj kartici; možda je moj smijeh na šalu o

Schlieffenu cijena moje anonimnosti. Ne bih volio usmeno priznati ono što mi je lakše napisati: da sam škarter.

KOLODVOR ZIMPREN

Za željezničke službenike okruga Wohnisch kolodvor Zimpren odavno je pojam grozote.

Ako je netko nesavjestan u službi ili se na neki drugi način zamjeri svojim pretpostavljenima, ljudi se došaptavaju: „Nastavi li tako, još će ga premjestiti u Zimpren.“ A ipak je još prije dvije godine premještaj u Zimpren bio san svih željezničkih službenika okruga Wohnisch.

Kada su u blizini Zimprena obavljena uspješna probna bušenja, a tekuće je zlato šiknulo iz zemlje u mlazovima debljine metra, cijene zemljišta isprva su deseterostruko porasle. No, kako je crno zlato i nakon četiri mjeseca šikljalo iz zemlje u mlazovima debljine metra, mudri seljaci pričekali su da se cijena ustostruči. Poslije toga cijena više nije rasla jer su se mlazovi stanjili na osamdeset, na šezdeset i tri i naposljetku na debljinu od četrdeset centimetara; ta debljina zadržala se pola godine, a cijene zemljišta koje su prvo pale na pedeseterostruki iznos početne cijene, ponovno su narasle na šezdesetdeveterostruku vrijednost. Dionice poduzeća „Sub Terra Spes’ napokon su se stabilizirale nakon mnogo kolebanja.

Samo se jedna jedina osoba u Zimprenu othrvala toj neočekivanoj blagodati: šezdesetogodišnja udovica Klipp koja je sa svojim maloumnim slugom Goswinom nastavila obrađivati zemlju dok su oko njezinih polja nicale kolonije baraka od valovita lima, kiosci, kina, a radnička su se djeca u naftnim lokvama igrala „tragača za naftom“. Uskoro su u stručnim sociološkim časopisima osvanule prve studije o fenomenu Zimpren, pametni radovi, spretne analize koje su u odgovarajućim krugovima pobudile odgovarajuće zanimanje. Napisan je i reportažni roman „Raj i pakao Zimprena’, snimljen film, a neka mlada plemkinja u ilustriranom je časopisu objavila svoje krajnje decentne memoare „Kao uličarka u Zimprenu’. Broj žitelja Zimprena u dvije je godine porastao s tristo osamdeset i sedam na pedeset i šest tisuća osamsto devetnaest.

Željeznička uprava brzo se prilagodila toj novoj blagodati: velika, moderna zgrada kolodvora s velikom čekaonicom, benzinskim bazenom, filmskim projekcijama aktualnosti, knjižarom, restoranom i špedicijom izgrađena je takvom brzinom koja je naočigled opovrgnula zabludu o poslovičnoj sporosti željezničke uprave. Načelnik okruga

Wohnisch lansirao je krilaticu koja je još dugo ostala u općoj uporabi: „Budućnost našega okruga leži u Zimprenu.“ Zaslužni službenici čije je promaknuće izostalo zbog nedostatka planiranih radnih mjesta sada su brzo promaknuti i premješteni u Zimpren pa su se na taj način u Zimprenu okupili najbolji radnici toga okruga. Na žurno sazvanoj izvanrednoj sjednici povjerenstva za vozni red Zimpren je podignut na razinu postaje za ekspresne vlakove. Razvoj je toj revnosti isprva dao za pravo: još uvijek su se mnogi slijevali u Zimpren u potrazi za poslom i žudno čekali pred uredima za kadrovska pitanja.

U gostionicama koje su se otvorile u Zimprenu dobrodušna udovica Klipp i njezin sluga Goswin postali su omiljeni likovi: kao dio folklora, kao predstavnici prastanovništva oboje je pružalo dokaze iznenađujuće dobre baždarenosti na alkohol i sklonosti izrekama koje su došljacima uskoro postale stalnim izvorom zabave. Voljeli su Floru Klipp počastiti čašom jakoga piva ne bi li čuli kako govori: „Ne vjerujte zemlji nikada, nikada joj ne vjerujte jer sto osam centimetara duboko“; a Goswin bi nakon dvije, tri rakije koliko god je puta trebalo ponavljao izreku koja je većini njegovih slušatelja bila poznata iz ispovijedi mlade plemkinje koja se - uostalom pogrešno - hvalila i intimnim odnosima s Goswinom; tko bi se Goswinu obratio, čuo bi: „Vi ćete vidjeti, vidjet ćete vi.“

U međuvremenu je Zimpren nezaustavljivo napredovao; ono što je nekoć bila neuredna hrpa baraka, kućeraka od valovita lima i sumnjivih krčmi, pretvorilo se u uređen gradić koji je jednom čak ugostio i kongres urbanista. „Sub Terra Spes’ odavno je prestala nagovarati udovicu Klipp da proda svoja polja koja su bila vrlo zgodno smještena u blizini kolodvora i isprva se činilo da na loš način ometaju razvoj. No, poslije su ih mudri arhitekti uvrstili u urbanistički plan i hvalili kao „iznimno rijetku uljuđenost“ pa su upravo na onome mjestu gdje je „Sub Terra Spes’ željela sagraditi svoju glavnu upravnu zgradu i bazen za vodeće inženjere rasle glavice kupusa, krumpir i repa.

Flora Klipp ostala je neumoljiva, a Goswin je neumoljivo ponavljao svoju izreku kao da je odgovor u litaniji: „Vi ćete vidjeti, vidjet ćete vi.“ Sebi svojstvenim marom i nježnošću i dalje je trijebio repu, u pravilne redove sadio krumpir i neartikuliranim glasovima žalio se na naftnu čađ koja nagrđuje zelenilo lišća.

Zvučalo je kao glasina pa se kao takva šaptom pronosila - da su

se mlazovi nafte stanjili i da nisu više debljine ni četrdeset nego - govorkalo se - trideset i šest centimetara; zapravo su bili debeli još samo dvadeset i osam centimetara, a kada je službeno objavljeno da im je debljina trideset i četiri centimetra, iznosila je još samo devetnaest. Poluslužbena laž otišla je tako daleko da je naposljetku, kada više ništa, ama baš ništa nije izviralo iz strpljive zemlje, objavljeno kako debljina mlaza još iznosi petnaest centimetara. I tako su, kada nafta već četrnaest dana više uopće nije tekla, pustili da i dalje teče; pod okriljem noći s udaljenih bušotina „Sub Terre Spes' cisternama su dopremali naftu i neupućenoj upravi željeznice isporučivali radi pretovara kao naftu iz Zimprena. No, u službenim izvješćima o proizvodnji debljina mlaza polako se smanjivala: s petnaest na dvanaest, s dvanaest na sedam - a onda odvažnim skokom na nulu uz tvrdnju da je izvor privremeno presušio premda su upućeni znali da je to konačno.

Za kolodvor Zimpren upravo je to vrijeme postalo vrijeme procvata; premda je manje vlakova-cistemi s naftom napuštalo kolodvor, upravo su sada u potrazi za poslom ljudi navirali takvim intenzitetom koji se mora pripisati umješnosti šefa za tisak poduzeća „Sub Terra Spes'; no, istodobno su otpušteni radnici već odlazili iz Zimprena, a čak i oni koji su sasvim dobro mogli zarađivati za život još godinu dana radeći na demontaži postrojenja, davali su otkaze uznemireni glasinama pa su šalter prodaje karata i garderoba doživjeli takvu navalu da je zdvojni šef kolodvora zatražio pojačanje vidjevši da njegovim najboljim službenicima prijeti potpuni slom. Sazvana je izvanredna sjednica upravnoga vijeća i za Zimpren je žurno odobreno novo - petnaesto - plansko radno mjesto. Navodno je - ako je vjerovati glasinama - na izvanrednoj sjednici bilo vrlo burno; mnogi članovi upravnoga vijeća bili su protiv odobrenja novoga radnog mjesta, ali je načelnik okruga Wohnisch navodno rekao: „Naša je dužnost da na neopravdano pesimističko gunđanje mase odgovorimo optimističkom gestom."

I konobar u kolodvorskom restoranu u Zimprenu doživio je navalu sličnu onoj na šalteru prodaje karata: otpušteni su morali zalijevati svoj očaj, a pridošlice svoju nadu sve dok se naposljetku, jer se uz pivo jezici brzo razvežu, to svake večeri ne bi pretvorilo u očajnu pijanku koja je povezivala dvije skupine. U pijančevanjima se ispostavilo da je maloumni Goswin itekako sposoban svoj litanijski odgovor iz futura

prebaciti u prezent jer je sada govorio: „Sada vidite, vidite li sada?“

Cjelokupno više tehničko osoblje „Sub Terre Spes’ očajnički je pokušavalo natjerati naftu da ponovno poteče. Iz neke daleke zemlje zrakoplovom su doveli nekog preplanulog čovjeka odvažna izgleda u kaubojskom odijelu; danima su snažne eksplozije potresale zemlju i ljude, ali ni Preplanulome nije pošlo za rukom iz mračne zemlje izmamiti ni jedan jedini mlaz debljine milimetra. S polja na kojem je upravo vadila mrkve Flora Klipp je satima promatrala nekog vrlo mladog inženjera kako očajnički okreće ručicu pumpe; naposljetku je prešla preko ograde, primila ga za rame i vidjevši mladića uplakana, privila ga na grudi i tješila: „Pobogu, mladiću, krava koja više ne daje mlijeko, jednostavno ga više ne daje“

Budući da je presušivanje izvora bilo u tako očiglednu proturječju s prognozama, sve zlokobnije glasine dodatno su zaoštrene riječju koja je mozgovima trebala odvratiti pozornost: sabotaža. Nisu prezali od toga da Goswina uhite i saslušaju i premda su ga u nedostatku dokaza morali osloboditi, ipak su iz njegova prijašnjeg života objavili pojedinost koja je izazvala podosta negodovanja: u mladosti je dvije godine živio u bloku kuća u kojem je živio i neki komunistički željezničar. Čak ni dobrodušnu Floru Klipp nisu poštedjeli sumnji; pretražili su im kuću, ali nisu našli nikakvih dokaza osim crvene podvezice čije je postojanje Flora Klipp objasnila razlogom koji nije sasvim uvjerio povjerenstvo: rekla je da je u mladosti rado nosila crvene podvezice.

Dionice „Sub Terre Spes’ pale su kao što u jesen pada lišće, a kao razlog za napuštanje poduzeća u Zimprenu navedeno je: na povlačenje ih prisiljavaju politički razlozi objava kojih je u suprotnosti s dobrobiti države.

Zimpren je brzo opustio; naftni su tornjevi razmontirani, barake rasprodane, cijena zemljišta pala je na polovicu početne vrijednosti, ali ni jedan jedini seljak nije imao hrabrosti uhvatiti se ukoštac s tom prljavom, razgaženom zemljom. Stambeni blokovi prodani su kao ruševine, kanalizacijske cijevi iščupane su iz zemlje. Cijelu jednu godinu Zimpren je bio El Dorado trgovaca otpadom i staretinara koji čak nisu koristili ni željezničku špediciju jer su svoj plijen prevozili starim kamionima: tako su garderobni ormarići i bolnička oprema, pivske krigle, pisaći stolovi i tramvajske tračnice ponovno odneseni iz

Zimprena.

Dugo vremena načelnik okruga Wohnisch svakoga je dana dobivao anonimnu dopisnicu s tekstom: „Budućnost našega okruga leži u Zimprenu.“ Svi pokušaji da se otkrije pošiljatelj bili su bezuspješni. Još pola godine, jer je kao takav bio upisan u međunarodne vozne redove, Zimpren je ostao postaja za ekspresne vlakove. I tako su se strasno zahuktali vlakovi zaustavljali na tom novom novcatom kolodvoru srednje veličine na kojem nitko nije ni ulazio ni izlazio; nerijetko se putnik, zijevajući i provirivši kroz prozor, upitao ono što se mnogi pitaju na mnogim postajama: „A zašto smo ovdje stali?“ Vidi li on to dobro: suze u očima ovoga željezničkog službenika inteligentna izgleda koji je bolnim trzajem ruke podignuo palicu da bi otpravio vlak?

Putnik je dobro vidio: šef kolodvora Weinert doista je plakao, on koji je svojedobno iz Hulkihna, besperspektivne postaje brzih vlakova, zatražio premještaj u Zimpren, vidio je kako ovdje uludo troši svoju inteligenciju, iskustvo, svoj administrativni dar. I još jedna osoba putniku koji je zijevao ovu je postaju učinila nezaboravnom: onaj odrpanac koji je oslonjen o svoju motiku za repu dovikivao za vlakom koji je iza rampe polagano kretao: „Sada vidite, vidite li sada?“

Tokom dviju otužnih godina u Zimprenu se doduše ponovno stvorila zajednica, vrlo malena jer je mudra Flora Klipp, kada je cijena zemljišta napokon pala na desetinu svoje nekadašnje vrijednosti, pokupovala gotovo cijeli Zimpren nakon što su staretinari i trgovci otpadom temeljito očistili zemlju; ali i špekulacija gospođe Klipp pokazala se ishitrenom jer nije uspjela u Zimpren privući dovoljno ljudi za obradu zemlje.

Jedino što je u Zimprenu ostalo nepromijenjeno bio je novi kolodvor; planiran za gradić od sto tisuća duša, sada je bio u službi njih osamdeset i sedam. Velik je taj kolodvor, moderan, opremljen svim komforom. Uprava okruga svojedobno nije oklijevala odobriti uobičajeni postotak troškova gradnje za umjetničko uljepšavanje; tako sada golema freska genijalnoga Hansa Otta Winklera ukrašava sjeverno pročelje zgrade na kojem nema prozora; freska pored koje je uprava željeznice ispisala geslo „Čovjek i kotač“ izrađena je u predivnim sivo-zelenim, crnim i narančastim nijansama i predstavlja povijest kulture kotača; no, kako su službenici željeznice izbjegavali

sjevernu stranu, njezin jedini promatrač dugo je vremena bio maloumni Goswin koji je pred freskom u podne jeo svoj sendvič dok je zemljište, koje je nekoć pokrivala utovarna rampa poduzeća „Sub Terra Spes', pripremao za sadnju krumpira.

Kada je izašao novi vozni red u kojem je Zimpren konačno izbrisan s popisa postaja ekspresnih vlakova, slomio se hinjeni optimizam koji su željeznički službenici gajili nekoliko mjeseci. Ako su se pokušavali tješiti riječju kriza, sada više nisu mogli previdjeti da neprolaznost dosegnutoga stanja više ne mogu opravdavati riječju kriza. Svejedno je petnaest službenika - od toga šest s obiteljima - nastanjivalo taj kolodvor pored kojega bi ekspresni vlakovi sada samo prezirno projurili, pored kojega bi svakoga dana u tišini prošla tri teretna vlaka i na kojem su se doista zaustavljala još samo dva vlaka: jedan putnički koji dolazi iz Senstettena i nastavlja prema Hohnkimmeu; i drugi koji dolazi ih Hohnkimmea i nastavlja prema Senstettenu; Zimpren je zapravo nudio još samo dva radna mjesta dok ih je ondje bilo popunjeno petnaest.

Načelnik okruga - odvažan kao i uvijek - predložio je da se radna mjesta jednostavno ukinu, da se zaslužni službenici premjeste na perspektivne kolodvore, ali je „Interesna udruga željezničkih službenika" protiv te odluke uložila prigovor i upozorila - s pravom - na zakon koji ukidanje radnoga mjesta čini jednako nemogućim kao i smjenu njemačkoga kancelara. Interesna udruga također je pribavila mišljenje stručnjaka za istraživanje nafte koji je tvrdio da se u Zimprenu nije dovoljno duboko bušilo i da je koplje prerano bačeno u trnje. Smatrao je da još uvijek postoji nada da se u Zimprenu pronađe nafta, ali i da je poznato kako stručnjaci za istraživanje nafte tvrtke „Sub Terra Spes' ne vjeruju u Boga.

Spor između uprave željeznice i interesne udruge povlačila se od jedne instance do druge, stigla pred sud za presedane koji je presudio protiv uprave željeznice pa su radna mjesta u Zimprenu sačuvana i uvijek moraju biti popunjena.

Osobito žučno žalio se mladi željeznički tajnik Suchtok kojemu su nekoć u školi proricali svijetlu budućnost, a koji je sada u Zimprenu već dvije godine na čelu odjela koji nije imao ni jednu jedinu mušteriju: garderoba. Šefu odjela prodaje karata malo je bolje, ali samo malo bolje. Ljudima u odjelu signalizacije ipak ostaje utjeha što čuju da žice

- premda ne za Zimpren - zuje, što dokazuje da se negdje - premda ne u Zimprenu - nešto događa.

Žene starijih službenika osnovale su klub za bridž, a žene mlađih službenika okupile su ekipu za badminton, ali i igračicama bridža i igračicama badmintona užitak je pokvarila Flora Klipp koja se, budući da joj nedostaje radne snage, na poljima oko kolodvora ubijala od posla pa je s vremena na vrijeme prekidala rad da bi zagalamila prema zgradi kolodvora: „Bagro činovnička, trutovi.“ Znali su se čuti još i gori izrazi, prostote koje ipak ne priliče književnosti. Goswin je također osjećao da ga provociraju lijepe mlade žene koje su oko kolodvora igrale badminton pa je obogaćenost svoga vokabulara dokazivao vičući: „Kurve, ništa nego kurve!“ - izreka koju su mlađi, neoženjeni željeznički službenici objašnjavali njegovim poznanstvom s mladom plemkinjom.

Naposljetku su se i mlađe i starije dame suglasile da neće trpjeti te opetovane kritike; podnesene su tužbe, sazvana su ročišta, doputovali su odvjetnici, a željeznički tajnik Suchtok, koji je dvije godine uzalud čekao mušterije, zadovoljno je trljao ruke: u jednom jedinom danu predane su na čuvanje dvije aktovke i tri kišobrana. No, kada je te predmete htio osobno zaprimiti, njemu podređeni željeznički kondukter Uhlscheid poučio ga je da on, tajnik, doduše obavlja nadzor, ali da je zaprimanje stvari njegova, Uhlscheidova zadaća. Uhlscheid je uistinu imao pravo, a Suchtoku je preostao samo trijumf da je navečer, kada je prtljaga ponovno podizana, smio naplatiti pristojbe: pet puta trideset pfeniga; prvi put u dvije godine zazvonila je nova novcata registarska blagajna.

Mudri šef kolodvora u međuvremenu je s Florom Klipp postigao kompromis; ona je izrazila spremnost da prestane sa svojim - kako je uvidjela - neopravdanim pogrdama; osim toga pristala je jamčiti da si ni Goswin više neće dopustiti nikakvo vrijeđanje. Zauzvrat, ali takoreći privatno jer službeno to nije moguće, on je udovici Klipp stavio na raspolaganje muški zahod da ga koristi za čuvanje poljoprivrednih alatki, a ženski zahod da ga koristi u skladu sa svrhom koju mu je namijenio arhitekt. Udovica Klipp čak smije - ali to strogo mora ostati u tajnosti jer daleko nadilazi prirodu usluge - svoj traktor ostavljati u spremištu za robu, a svoj sendvič u podne smije jesti na mekim tapeciranim sjedalima golemoga restorana. Iz puke dobrote, jer joj je

žao mladoga Suchtoka, udovica Klipp povremeno na garderobi ostavi svoj zavežljaj s obrokom ili kišobran.

Samo je nekolicini službenika do sada pošlo za rukom dobiti premještaj iz Zimprena; no, ispražnjena radna mjesta moraju se iznova popuniti, a u okrugu Wohnisch odavno je javna tajna da je Zimpren kazneni kolodvor: ondje se gomilaju nasilnici i pijanci, buntovnički elementi na užas pristojnih elemenata kojima još nije uspjelo progurati svoj premještaj.

Prije nekoliko dana šef kolodvora snuždeno je stavio svoj potpis na godišnje financijsko izvješće koje je prikazalo prihode u visini trinaest maraka i osamdeset pfeniga; prodane su dvije povratne karte za Senstetten: to je bio crkvenjak iz Zimprena sa svojim jedinim ministrantom kada su išli na tradicionalni zajednički godišnji izlet u Senstetten da bi ondje posjetili prekrasnu lurdsku špilju; dvije povratne karte za Hohnkimmer, postaju prije Zimprena, to je bio stari Bandicki koji je sa sinom išao otologu; jedna jednosmjerna karta za Hohnkimme: to je bila prastara majka Glusch koja je ondje posjetila svoju obudovjelu snahu da bi joj pomogla ukuhati šljive; natrag ju je povezao Goswin na prtljažniku bicikla; osam puta prtljaga - dvije aktovke i tri odvjetnička kišobrana, dvaput zavežljaj s obrokom, jednom kišobran Flore Klipp. I dvije peronske karte: to je bio svećenik koji je crkvenjaka i ministranta ispratio na vlak i poslije došao po njih.

Sumorna je to bilanca za talentiranoga šefa kolodvora koji se svojedobno odjavio ih Hulkihna jer je vjerovao u budućnost. Već odavno više ne vjeruje u budućnost. On je taj koji svome šefu još uvijek potajno šalje anonimne dopisnice i koji ga s vremena na vrijeme čak nazove izmijenjena glasa da bi mu usmeno ponovio ono što piše na dopisnicama: „Budućnost našega okruga leži u Zimprenu."

Odnedavno je Zimpren postao mjestom hodočašća mladoga studenta umjetnosti koji je nakanio doktorirati na djelu u međuvremenu preminuloga Hansa Otta Winklera; taj mladi čovjek provodi sate u praznoj, komfornoj zgradi kolodvora da bi dočekao povoljno vrijeme za fotografiranje i da bi ondje upotpunio svoje bilješke; ondje i pojede sendvič jadikujući što se nigdje ne toče pića. Mlaka voda iz slavine odurna je njegovu grlu; s čuđenjem je otkrio da se u muškome zahodu čuvaju „neželjeznički predmeti". Taj mladić dolazi prilično često jer golemu fresku samo parcijalno može

fotografirati; ali on nema pozitivnoga učinka na kolodvorsku blagajnu jer posjeduje povratnu kartu, a ne koristi ni garderobu. Jedini koji ima izvjesnu korist od studentove želje za putovanjem jest mladi Brehm, željeznički kondukter koji je zbog pijanstva u službi po kazni premješten u Zimpren; njemu je dopušteno probušiti studentovu povratnu kartu što je povlastica sudbine koja u njegovih kolega izaziva zavist. Također je on bio taj koji je zaprimio pritužbu na stanje muškoga zahoda i izazvao skandal koji je na neko vrijeme Zimpren ponovno učinio zanimljivim. Valjda se svatko još sjeća sudskoga procesa koji se bavio „neželjezničkom uporabom željezničkih zgrada“. Ali i to je odavno zaboravljeno. Šef kolodvora ponadao se da će mu taj skandal donijeti kazneni premještaj iz Zimprena, no jalova je bila njegova nada - kazneni se premještaj dobiva samo u Zimpren, ali ne i iz njega.

NE PLAČI ZBOG SCHMECKA

I

Kada je Mullerova mučnina dosegnula točku u kojoj je pražnjenje postalo neizbježno, u predavaonici je vladao svečan, uzvišen muk. Njegovano bezvučan, snagom visoke kulture kontrolirano hrapav glas profesora Schmecka sada je (sedamnaest minuta prije kraja predavanja) prešao u ono blago, koliko uspavljujuće toliko i iritantno brundanje koje je određeni tip studentica (onaj intelektualni koji se nekoć nazivao neprivlačnim štrebericama) gotovo seksualno uzbuđivalo; u tom času za Schmecka su bile spremne umrijeti. Sam je Schmeck - u intimnom razgovoru - tu točku predavanja obično opisivao kao točku u kojoj „racionalnost dotjerana do vrhunca, do krajnjega ruba svojih mogućnosti počinje djelovati iracionalno i“, znao je dodati, „prijatelji moji, ako razmislite da misa pristojno traje četrdeset i pet minuta, koliko i ljubavni čin - tada ćete shvatiti, prijatelji moji, da su ritam i dosada, pojačavanje i slabljenje, vrhunac i izdisaj - sastavni dijelovi mise, ljubavnoga čina kao i - barem po mome mišljenju - akademskog predavanja.“

U toj točki, otprilike u trideset i trećoj minuti predavanja u dvorani više nije bilo ravnodušnosti: samo obožavanje ili odbojnost; slušatelji koji su ga obožavali mogli su u svakome trenutku započeti neartikuliranu ritmičnu viku koja bi slušatelje kojima je on bio odbojan (a bili su u manjini) potaknula na provokativnu galamu. No u tom trenutku, kada je postojala opasnost od tako neakademskoga ponašanja, Schmeck je usred rečenice zastao i prozaičnom gestom postigao otrežnjenje koje mu je bilo potrebno da predavanje dovede do saglediva završetka: u krupno kariran šaren rupčić (kakvi su nekoć bili poznati pod nazivom kočijaška maramica) ispuhao je nos, a neizostavni pogled u rupčić prije negoli će ga strpati u džep otrijeznio je i posljednju studenticu u dvorani kojoj je možda na ustima već stajala lagana pjenica. „Potrebno mi je obožavanje“, govorio je Schmeck, „a svejedno ga ne podnosim.“

Predavaonicom se pronio dubok uzdah, stotine su se zaklinjale da više nikada neće doći na Schmeckovo predavanje - a u utorak poslijepodne tiskali su se na vratima predavaonice, pola sata prije

početka već su stajali u repu, propuštali predavanje Schmeckova suparnika Livoma samo da bi slušali Schmecka (koji je termine svojih predavanja objavljivao tek nakon Livoma; kada bi za popis predavanja morao objaviti termine svojih predavanja, Schmeck se nije ustručavao uvijek otputovati tako daleko da se do njega ni telegrafski ne može doći; u prošlome semestru poduzeo je ekspediciju na područje Indijanaca Warrau, tjednima je bio nedostupan na ušću Orinoka, a po završetku ekspedicije iz Caracasa je telegrafom poslao svoj termin predavanja koji se u potpunosti poklapao s Livomovim. Ta činjenica potaknula je službenicu u računovodstvu da primijeti: „On, dakako, i u Venezueli ima svoje žbire“).

Duboki uzdah učinio se Mulleru zgodnom prilikom da napokon učini ono što je trebao učiniti još prije četvrt sata, ali nije riskirao: izaći i rasteretiti želudac. Kada je ustao u prvom redu pod rukom lagano stišćući aktovku i stao se probijati kroz krcate redove, u prolazu je uočio izraze zgražanja i čuđenja na licima studenata koji su ga nevoljko propuštali: čak se i Schmeckovim protivnicima vjerojatno činilo nezamislivim da može postojati netko - a povrh svega odlučni Schmeckov pristaša o kojem se šuškalo da će se kandidirati za mjesto prvoga asistenta - tko će makar i djelomice propustiti tu perfidnu briljantnost. Kada je Muller napokon stigao do izlaza, na pola uha još je čuo drugu polovicu rečenice koju je Schmeck prekinuo da bi ispuhao nos - „o srži problema: je li hubertus slučajna ili tipična odjeća? Je li on sociološki reprezentativan?"

II.

Muller se u zadnji čas dokopao zahoda, otpustio je čvor kravate, raskopčao košulju, čuo kako je zvecnulo dugme koje je otpalo s košulje i otkotrljalo se u susjednu kabinu, aktovku je jednostavno bacio dolje na pločice - i povratio; osjetio je kako je hladan znoj na njegovu ponovno toplom licu postao još hladniji, ne otvarajući oči potegnuo je vodokotlić tapkajući u potrazi za dugmetom i bio začuđen što se na neki konačan način osjetio ne samo oslobođenim nego i pročišćenim. Ono što je otplavila voda bilo je više od bljuvotine: polovica svjetonazora, potvrda jedne sumnje, bijes - smijao se od olakšanja, rupčićem je obrisao usta, nehajno ponovno pritegnuo

kravatu, podignuo aktovku i izašao iz kabine. Već su ga stotinu puta zbog toga ismijavali, ali sada se pokazalo koliko je korisno što sa sobom uvijek nosi ručnik i sapun, stotine puta rugali su mu se zbog njegove „malograđanske“ kutijice za sapun; otvorivši ju, poželio je poljubiti majku koja mu ju je nasilu utrpala kada je prije tri godine kretao na fakultet: sapun je bio upravo ono što je sada trebao; oklijevajući, posegnuo je za kravatom pa odustao, sako je objesio na kvaku zahodskih vrata, dobro se umio i oprao ruke, oplahnuo je vrat i žurno izašao iz toaleta: hodnici su još bili prazni, a ako se požuri, stići će u sobu prije Marie. Pitat ću ju, pomislio je, može li gađenje, koje je nedvojbeno mentalna podrijetla, čovjeku tako žestoko udariti na želudac.

III.

Bio je blag, vlažan pretproljetni dan i po prvi put u tri godine fakulteta promašio je posljednju, treću stubu na glavnome ulazu - računao je da su samo dvije - pa je posmuvši te hvatajući ravnotežu i pokušavajući ponovno uhvatiti korak osjetio posljedice proteklih užasnih petnaestak minuta; hvatala ga je vrtoglavica, a svijet oko njega kao da je bio simpatično, sanjarski rasplinuti impresionistički čulna bila su lica djevojaka za koje bi rekao da su germanistice, tromo su se gegale sa svojim aktovkama i knjigama ispod zelenih stabala, a čak su i katolici sa šarenim kapama, koji su se ispred zgrade okupili na nekakvom studentskom zboru, djelovali manje odbojno nego inače: njihove raznobojne vrpce i kape mogle su biti komadići duge koja se rasplinjuje. Muller je nastavio glavinjati, mehanički je uzvraćao pozdrave, borio se protiv struje koja se sada, oko pola dvanaest, slijevala u sveučilište, struja radnika između dviju smjena.

IV.

Tek u tramvaju, prošavši već tri postaje, ponovno je progledao kao da je stavio nekakve naočale koje su mu korigirale dioptriju; iz predgrađa u centar grada, iz centra ponovno u neko drugo predgrađe: gotovo sat vremena, razmisliti i sve „ispravno sagledati“. To ne može biti istina! Zar je Schmecku bilo potrebno da njega - Rudolfa Mullera,

studenta šestoga semestra - potkrada? Ta on je predložio Schmecku da osmisle ciklus predavanja „Sociologija odijevanja', a da kao prvi naslov svoga rada odabere: „Ogled o sociologiji hubertusa', Schmeck se s time oduševljeno suglasio, čestitao i dao mu zadatak da nadgleda cijeli ciklus predavanja koji je trebalo osmisliti. I zar on nije Schmecku u njegovu kabinetu pročitao prve stranice svoje „Sociologije hubertusa', rečenice koje je danas doslovno iste čuo iz Schmeckovih usta? Muller je ponovno problijedio, otvorio aktovku i prekopao ju: kutijica za sapun pala je na pod, zatim Schmeckova knjiga: „Osnove sociologije'. Gdje mu je rukopis? Je li to što je iznenada vidio pred sobom san, sjećanje ili halucinacija: Schmeckov smiješak na vratima kabineta, bijeli listovi rukopisa u Schmeckovoj ruci. „Dakako da ću rado pogledati vaš rad!“ Zatim uskršnji praznici - najprije kod kuće, potom sa studijskom grupom tri tjedna u Londonu - a danas Schmeckovo predavanje „Ishodišta sociologije odijevanja, prvi dio: o sociologiji hubertusa'...

V.

Presjedanje. Automatski je izašao i ponovno ušao kada mu je stigao tramvaj, zabrinuto je uzdahnuo kada ga je postarija kondukterka prepoznala sa svoga prijestolja. Hoće li se opet našaliti kao što se uvijek šali otkako je vidjela njegovu studentsku iskaznicu? Šalila se na način: „E, gospodo studenti, već u pol dvanaest posao gotov - pa sad s curami van, šta ne?“ Putnici su se nasmijali, Muller se zacrvenio, progurao se prema naprijed, najradije bi izašao i trčao brže od tramvaja da napokon stigne kući u svoju sobu i da se uvjeri. Njegov dnevnik bio bi dokaz - ili bi možda Marie mogla biti korisna kao svjedok? Za njega je pretipkala taj rad, još se sjećao njezina prijedloga da napravi kopiju, vidio je njezinu ruku kako uzima indigo-papir, ali odmahnuo je rukom objašnjavajući da je to samo nacrt, skica - i vidio je Marieinu ruku kako vraća paus-papir u ladicu i počinje pisati. „Rudolf Muller, stud. phil., Ulica heljde 17“ - i dok joj je diktirao zaglavlje rada, palo mu je na pamet: mogla bi se napisati i sociologija jela: heljdina kaša, palačinke, junetina u pacu - koja je u radničkome naselju u kojemu je odrastao slovila kao vrhunac gurmanskoga užitka i koja je na skali blaženstva kotirala jednako visoko kao i spolni užici -

riža s cimetom, juha od graška sa slaninom; i prije nego što je počeo Marie diktirati svoj rad, maštao je o tome da nakon sociologije hubertusa napiše sociologiju pečenih krumpira. Ideje, pregršt ideja - a znao je da je sposoban te ideje i ostvariti.

VI.

Te beskrajno duge prigradske ulice, rimske, napoleonske - kućni brojevi već su prešli 900. Krhotine sjećanja: Schmeckov glas - iznenadna mučnina kada je prvi put izgovorena riječ hubertus - osam ili devet minuta ondje sprijeda u prvome redu, nagon za povraćanjem - zatim trideset i treća minuta, Schmeckov rupčić i pogled na rezultat svoga glasnog naprezanja - napokon zahod - omaglica ispred fakulteta - čulno rasplinuta lica germanistica - katoličke šarene vrpce poput ostataka umiruće duge; ući u dvanaesticu, presjesti u osamnaesticu - kondukterkina šala - i već kućni brojevi MainzstraBe 980, 981. Izvadio je jednu od triju cigareta koje je ponio u gornjemu džepu sakoa kao prijepodnevnu porciju; tapkajući je tražio upaljač.

„Dođi ovamo, studentu, daj i meni vatre." Ustao je i umorno se osmjehnuo pošavši prema stražnjem dijelu gdje se stara kondukterka pokušavala iskobeljati sa svoga prijestolja. Prinio je upaljač njezinome opušku, zapalio i svoju cigaretu i ugodno se iznenadio da mu nije pozlilo. „Brige, mladiću?" Kimnuo je glavom, proučavao je njezino priprosto lice prošarano kapilarama plašeći se neslane šale koju bi mogla ponuditi kao utjehu, no samo je kimnula, rekla „Hvala, kavaliru", primila se za njegovo rame dok je tramvaj skretao u zavoj posljednje postaje, izašla ispred njega kada se tramvaj zaustavio i odgegala se do prvoga vagona gdje je vozač već otvarao svoju termosicu.

VII.

Tako su malene bile te sive kuće i tako uske uličice. Već bi ih i parkirani motocikl zakrčio; prije trideset godina ondašnji poklonici napretka nisu vjerovali da bi automobili mogli postati stvarnost; snovi o budućnosti ovdje su postali sadašnjost i umrli; sve što bi poslije htjelo biti napredno i buduće, smatrano je neprijateljskim; sve ulice bile su iste, od Aleje javora do Ulice luka; kamilica i poriluk, kapucinka[10] (što

je isprva odbačeno jer je zvučalo vrlo klerikalno, ali je uprava onda to ipak odobrila kao nedvojbeno botanički pojam i klerikalno nesumnjiv) te kalina[11] - sve „što raste“ bilo je ovdje zastupljeno u imenima ulica; obrubljivala ih je Marxova aleja, a središte je bilo na Engelsovom trgu (ulice Marxa i Engelsa već su bile zauzete u starijim radničkim naseljima). Poslije je izgrađena crkvica kada se ispostavilo da su deklarirani ateisti svi u braku s pobožnim ženama - kada je izborna jedinica ,,Cvjetnjak“ (pobožne majke na svoju su stranu u međuvremenu pridobile odrasle sinove i kćeri) jednoga dana morala javiti da je više glasova pripalo centru nego SPD-u[12] i kada su stari socijalisti crveneći se od srama utapali brigu u alkoholu te odlučno prešli u KPD[13]. Sada je crkvica već odavno bila premalena, nedjeljom je bila dupkom puna, a u zgradi rektorata ljudi su se mogli diviti maketi planirane nove crkve. Vrlo moderne. Izvan Marxove aleje susjedna je župa sv. Bonifacija darovala zemlju za novu crkvu svetoga Josipa, zaštitnika radnika. Građevinski kranovi već su slavodobitno stršali u proljetno nebo.

Muller se pokušao osmjehnuti, ali nije uspio kad god bi se sjetio svoga oca: uvijek mu se činilo kao da se ovdje još može nanjušiti prosvjetiteljski ateistički zanos dvadesetih godina, kao da još uvijek vlada klima slobodne ljubavi, a premda ih se više nije moglo čuti, činilo mu se da u tim ulicama još odzvanjaju zvuci koračnice „Budi se istok i zapad“[14]; nije se uspio nasmiješiti. Ulica ružmarina, Ulica tulipana, Put majčine dušice - pa ponovno ciklus ulica abecednim redoslijedom: Poljana akacija, napokon Ulica heljde - „sve što raste“; tu je kućni broj 17, a on se uspio osmjehnuti ugledavši Mariein bicikl: bio je naslonjen na željeznu ogradu kojom je tetak Willi ogradio kantu za smeće, poluprljavi, rasklimani bicikl baronese von Schlimm, mlađa loza. Želju da i biciklu iskaže nježnost ostvario je laganim udarcem nogom u felgu stražnjega kotača. Otključao je vrata, u uski hodnik iz kojega su još mirisali pečeni krumpiri viknuo je „dobar dan, teta“, podignuo paket koji je stajao na donjoj stepenici i pojurio gore. Stubište je bilo tako usko da je svaki put laktovima dodirivao crvenkasto-smeđu jutenu zidnu oblogu, a teta Kathe tvrdila je da po tragovima habanja može iščitati silovitost i broj njegovih uspinjanja stubištem - tokom tri godine stvorilo se utanjeno mjesto čija je osnovna nijansa podsjećala na

ćelavu glavu.

VIII.

Marie. Svaki put iznova bio je ganut snagom svojih osjećaja prema njoj i svaki put (sada se s njom sastao već više od tristo puta, uz pomoć svoga dnevnika o tome je vodio neku vrstu statistike), svaki put činila mu se mršavijom negoli mu je ostala u sjećanju. Tokom svakog susreta kao da se popunila, u sjećanju mu je ostala punašna i uvijek se nanovo iznenadio kada bi ju ugledao u njezinoj izvornoj, nepromijenjenoj mršavosti. Izula je cipele i čarape, ležala na njegovu krevetu, tamnokosa a tako blijeda da se još uvijek nije mogao oteti pomisli da je to znak sušice.

„Molim te“, rekla je tiho, „nemoj me ljubiti, cijelo jutro slušala sam proste viceve o svim vrstama ljubavi. Ako želiš biti drag, izmasiraj mi stopala.“ Bacio je svoju aktovku i paket, kleknuo ispred kreveta i uzeo u ruke njezina stopala. „Ah, drag si“, rekla je, „samo se nadam da nećeš dobiti kompleks bolničara - s vama čovjek nikad ne zna što vam može naštetiti, i molim te“, rekla je tiše, „ostanimo kod kuće, preumorna sam da bismo još nekamo išli na objed. Činjenicu da u podne uvijek izbivam, naša skrbnica koja se brine za dobro radno ozračje ionako već bilježi kao ponašanje koje šteti zajedništvu.“

„Kvragu“, rekao je, „što ne prekineš s tim mrcvarenjem. Ta stoka.“

„Na koga misliš? Na šefove ili na kolegice?“

„Šefove“, rekao je, „ono što ti nazivaš prostim vicevima, izraz je jedine radosti koju imaju te djevojke; tvoje građanske uši...“

„Ja imam feudalne uši, ako je mojim ušima uopće potreban ikakav sociološki pridjevak.“

„Feudalizam se nije odupro građanstvu, oženio se industrijom koja ga je urbanizirala; brkaš ono što je na tebi slučajno s onim što je na tebi tipično; pridavati toliku važnost imenu, a smatrati ga toliko bezvrijednim kao ti svoje, to je također kasnograđanski idealizam. Nije li ti dovoljno što ćeš se uskoro - pred Bogom i pred ljudima, kako vi to kažete - zvati Marie Muller?“

„Imaš dobre ruke“, rekla je. „Kada ćeš biti u stanju njima hraniti ženu i djecu?“

„Čim se potrudiš izračunati koliko će nam ostati od stipendije kada

se vjenčamo, a ti nastaviš raditi?“

Uspravila se i poput školarke izrecitirala: „Mjesečno dobivaš dvjesto četrdeset i tri marke, najvišu stopu, kao pomoćni asistent zarađuješ dvjesto od čega je sto dvadeset i pet neoporezivo jer je zarada u vezi sa studijem: ukupno tristo šezdeset i osam - no, tvoj otac zarađuje sedamsto deset maraka neto, to jest dvjesto i šezdeset više od neoporezivoga dohotka, pa će ti se zato što si jedinac ponovno odbiti sto i trideset, što znači da posao pomoćnoga asistenta radiš posve besplatno - efektivni ostatak: dvjesto trideset i osam. Čim se vjenčamo, polovica od onoga što zarađujem preko tristo - dakle točno dvije marke i petnaest pfeniga - odbit će ti se pa će tvoj efektivni prihod kao oženjenoga stipendista iznositi dvjesto i trideset maraka i osamdeset i pet pfeniga.“

„Čestitam“, rekao je, „dakle, zaista si se time pozabavila.“

,,Da“, rekla je, „a osobito sam izračunala da potpuno besplatno crnčiš kod toga krmka Schmecka...“

Odmaknuo je ruke od njezinih nogu. „Krmak Schmeck, otkuda ti to?“

Pogledala ga je, spustila noge, sjela na krevet, on joj je dodao svoje papuče. „Što je sa Schmeckom? Nešto novo? Reci mi - pusti sada moja stopala - reci što je?“

„Možeš li trenutak pričekati?“ rekao je, podignuo s poda aktovku i paket, izvadio iz džepa dvije preostale cigarete, obje zapalio, jednu dao Marie, bacio aktovku i paket na krevet pored Marie, otišao do police s knjigama i izvukao svoj dnevnik, podeblju školsku bilježnicu koja je stajala između Kierkegaarda i Kotzebuea te sjeo ispred kreveta do Marieinih nogu.

„Pazi“, rekao je. „Ovdje. 13. prosinca. U šetnji s Marie, dok smo hodali parkom, iznenada mi je sinula ideja o „sociologiji hubertusa’“

,,Da“, rekla je Marie, „odmah si mi o tome pričao i sjećaš se mojih prigovora.“

„Naravno.“ Nastavio je listati. „Ovdje. 2. siječnja. Započeo prve studije. Skice, misli - pregledao i materijale. Otišao do krojača hubertusa i uzalud pokušavao dobiti popis kupaca... Zatim, siječanj, veljača, svakoga dana zapisi o napretku rada.“

„Da, naravno“, rekla je Marie, „a krajem veljače diktirao si mi prvih tridesetak stranica.“

„Da, a ovo, to sam tražio: 1. ožujka. Odlazak k Schmecku kojemu sam pokazao prve stranice skice, djelomično i pročitao. Schmeck me zamolio da mu ostavim rukopis radi provjere...“

„Da, idućega dana otputovao si kući.“

„Zatim u Englesku. Jučer sam se vratio - danas je bilo Schmeckovo prvo predavanje, a slušateljstvo je bilo tako zainteresirano, tako zaneseno, tako opijeno kao nikada prije jer je tema bila tako nova i uzbudljiva - barem slušateljima. Možeš pogađati o čemu je Schmeck predavao. Hajde pogodi, draga moja barunice.“

„Ako me još jednom nazoveš barunicom, reći ću ti da si - ne“, nasmiješila se, „ne boj se, neću ti to reći makar me zvao barunicom. Bi li te povrijedilo da te tako nazovem?“

„Ako me ti tako nazoveš, ne“, rekao je tiho, „možeš me zvati kako god želiš - ali ne bi vjerovala kako je lijepo kada za tobom viču, šapću, kada pored tvoga imena na ploči napišu: Rudolf radničko dijete. Ja sam prava rijetkost, čudo nad čudima, jedan sam od onih kakvih ima samo pet na stotinu, samo pedeset na tisuću i - što više povećavaš referentnu veličinu, to je nevjerojatniji odnos - jedan sam od onih kakvih ima samo pet tisuća na stotinu tisuća: doista sin radnika koji studira na zapadnonjemačkom sveučilištu.“

„Bit će da je na istočnonjemačkim sveučilištima obratno; ondje su od stotinu njih devedeset i petero radnička djeca.“

„Ondje bih bio smiješno svakodnevna pojava; ovdje sam slavan primjer u diskusijama, u argumentima i protuargumentima, stvarno, istinsko, nepatvoreno radničko dijete - i to nadareno, nadareno; ali još uvijek nisi pokušala pogoditi koja je bila tema Schmeckovih današnjih velebnih izlaganja.“

„Možda televizija.“

Muller se nasmijao. „Ne, veliki snobovi sada su za televiziju.“

„Nije valjda“ - Marie je ugasila cigaretu u pepeljari koju je Muller držao u ruci - „nije valjda sociologija hubertusa?“

„A što drugo“, rekao je Rudolf tiho, „a što drugo?“

,,Ne“, rekla je Marie, „to ipak ne može učiniti.“

„Ali je to učinio, a ja sam u njegovu predavanju prepoznao rečenice za koje se još sjećam koliko me zabavljalo formulirati ih...“

„Previše te zabavljalo...“

„Da, znam - citirao je cijele odlomke.“

Ustao je s poda i uzšetao se po sobi. „Znaš kako je kada pokušavaš razabrati citiraš li sebe samoga ili nekoga drugoga - kada čuješ nešto što ti se čini da si već jednom čuo, već rekao i tada pokušavaš otkriti jesi li to nekada sam rekao ili tek pomislio, prepoznaješ li to ili si to pročitao - i to te izludi jer te sjećanje ne služi.“

,,Da“, rekla je Marie, „prije sam uvijek razmišljala o tome jesam li ili nisam pila vodu - prije svete pričesti. Misliš da si popio vodu jer si već toliko puta u životu, već tisuću puta pio vodu na prazan želudac - a ipak nisi popio vodu...“

„I ne dođeš do uvjerljivog rezultata - zato je dnevnik osobito važan.“

„Mogao si se poštedjeti mozganja o tome: sasvim je jasno da te Schmeck pokrao.“

„I da mi je uzeo disertaciju.“

„O, Bože“, rekla je Marie - ustala je s kreveta, stavila Rudolfu ruku na rame, poljubila ga u vrat - „o, Bože, imaš pravo - to je istina - prerezao ti je žilu kucavicu - zar ga ne možeš tužiti?“

Muller se nasmijao. „Sva sveučilišta na cijelome svijetu, od Massachusettsa preko Gottingena do Lime, od Oxforda do Nagasakija složno bi prasnule bi luđački smijeh kada bi tamo neki Muller, Rudolf, radničko dijete, istupio tvrdeći da ga je Schmeck pokrao. Štoviše, i pripadnici naroda Warrau[15] podrugljivo bi se smijali jer čak i oni znaju da mudri bijeli čovjek Schmeck zna sve što se događa među ljudima - a kada bi, kao posljedica moje tužbe, istupio Schmeck i rekao da ga je pokrao izvjesni Muller, svi bi kimali glavom, čak i Botokudi.[16]“

„Treba ga ubiti“, rekla je Marie.

„Napokon si počela negrađanski razmišljati.“

„Ne razumijem da se još možeš smijati“, rekla je Marie.

„To što se još mogu smijati, ima vrlo jak razlog“, rekao je Muller. Otišao je do kreveta, uzeo poštanski paket, stavio ga na stol i počeo razvezivati. Strpljivo je razvezivao višestruke čvorove uzice, toliko polako da je Marie otvorila ladicu, izvadila nož i pružila mu ga bez riječi.

„Ubiti, da“, rekao je Muller, „to bi bila dobra ideja - ali ni za što na svijetu ne bih prerezao ovu uzicu: to bi bio rez ravno u srce moje majke koja uzice brižljivo odmata, namata, ponovno koristi - kada idući put dođe, pitat će me za uzicu, a ne budem li ju mogao pokazati,

proreći će skoru propast svijeta.“

Marie je ponovno sklopila nož, vratila ga u ladicu, naslonila se na Mullera dok je odmotavao papir sa svoga paketa i brižljivo ga slagao. „Uopće mi nisi rekao kako se još možeš smijati“, rekla je, „pa to je najperfidnija, najodvratnija, najprljavija podlost koju ti je Schmeck mogao učiniti - on koji te htio uzeti za prvoga asistenta i koji ti je predvidio blistavu budućnost.“

„Pa“, rekao je Muller, „zaista želiš znati razlog?“

Kimnula je. „Reci“, kazala je.

Ostavio je paket i poljubio ju. „Kvragu“, promrmljao je, „da nije tebe, bio bih učinio nešto iz očaja.“

„Svejedno učini“, rekla je tiho.

„Što?“

„Učini s njim nešto iz očaja“, rekla je Marie, „pomoći ću ti.“

„A što da učinim, da ga doista ubijem?“

„Učini s njim nešto tjelesno, ništa umno - napola ga ubij“

„Kako to misliš?“

„Možda batine - ali hajdemo prvo jesti. Gladna sam i za trideset i pet minuta moram ponovno sjesti na bicikl“

„Nisam baš siguran da ćeš sjesti na bicikl.“ Brižljivo je razmotao i drugi sloj pakpapira, razvezao slabiju uzicu koja je bila omotana oko srži paketa, oko kutije za cipele, skinuo je papirić koji je bio umetnut između uzice i poklopca kutije (,,U svaki paket gore staviti duplikat adrese“) i napokon je, dok je Marie uzdisala, s kutije za cipele skinuo poklopac: krvavica, slanina, kolači, cigarete i paketić glutamina. Marie je sa stola uzela papirić i tiho čitala: „Dragi sine, drago mi je što si mogao tako jeftino sudjelovati u dalekom putovanju u Englesku. Danas na sveučilištima čine svakakve stvari. Pričat ćeš nam o Londonu kada dođeš u posjet. Ne zaboravi koliko se tobom ponosimo. Dakle, sada si zaista na doktoratu - uopće ne mogu vjerovati. Voli te mama.“

„Doista su ponosni na mene“, rekao je Muller.

„I to s punim pravom“, rekla je Marie. Sadržaj paketa spremila je u ormarić ispod police s knjigama i izvadila načeti paketić čaja. „Idem brzo dolje skuhati nam čaj.“

IX.

„Neobično“, rekla je Marie, „kada sam danas u podne naslonila bicikl na ogradu, odmah sam znala da se nakon podnevne pauze neću vratiti biciklom u plastični pakao; postoje takvi predosjećaji - jednoga dana kada sam došla iz škole, kod kuće sam kao i svakoga dana u podne bacila bicikl na živicu, on bi uvijek napola u nju propao, prevrnuo se, upravljač bi se zakvačio za neku deblju granu, a prednji kotač visio bi u zraku - i dok sam tako bacala bicikl, znala sam da idućega dana više neću ići u školu i da nikada više neću ići u bilo koju školu. Nisam samo bila sita toga - štoviše, znala sam da bi bilo neprilično ići onamo i jedan jedini dan duže. Otac nije mogao prijeći preko toga jer se to dogodilo točno četiri tjedna prije mature, ali sam mu rekla: „Jesi li čuo za grijeh neumjerenosti u jelu i piću’ ‘Da’, rekao je, „ali ti sa školom nisi bila neumjerena.’ „Ne’, rekla sam, „to je samo primjer - ali ako popiješ gutljaj kave više ili pojedeš komad kolača više nego što bi do određenoga trenutka trebao pojesti ili popiti, zar to nije neumjerenost?’ „Da’, rekao je, „i mogu zamisliti što bi bila intelektualna neumjerenost, samo što’ - ali tu sam ga prekinula i rekla: „U mene jednostavno više ne stane, već sada osjećam se kao šopana guska.’ „Šteta’, rekao je otac, „što ti se to moralo dogoditi četiri tjedna prije mature. Vrlo je praktično imati ju.’ „A za što?’ upitala sam, „možda za fakultet?’ „Da’, rekao je, a ja sam rekla: „Ne, ako već idem u tvornicu, onda barem u pravu’ - to sam i učinila. Boli li te kada ti takvo što pričam?“

,,Da“, rekao je Muller, „prilično boli kada čovjek odbaci nešto o čemu toliki sanjaju i za čim čeznu. Možemo se smijati i odjeći, prezirati ju ako nam visi u ormaru ili ako uvijek imamo mogućnost nabaviti ju - možemo se smijati svemu što nam je prirodno i normalno.“

„Ali, uopće se tomu nisam smijala i uopće to nisam prezirala, doista sam radije otišla u pravu tvornicu nego na fakultet. “

„Vjerujem ti“, rekao je, „tebi vjerujem, čak i to da si katolkinja.“

„Inače, jučer sam od kuće dobila paket“, rekla je Marie, „pogodi što je bilo unutra?“

„Krvavica, slanina, kolači, cigarete“, rekao je Muller, „ali ne i glutamin - i naravno da si škarama prerezala uzicu, zgužvala papir i...“

„Točno“, rekla je Marie, „točno, samo si nešto zaboravio...“

,,Ne“, rekao je Muller, „ništa nisam zaboravio, nego si me prekinula

- zatim si istoga časa odgrizla komad krvavice, komad kolača i odmah zapalila cigaretu.“

„Hajdemo, ustaj, idemo u kino, a zatim ćemo Schmecka napola ubiti, još danas“

„Još danas?“ upitao je Muller.

„Naravno, još danas“, rekla je Marie, „sve što čovjek smatra ispravnim, treba učiniti odmah - a žena treba biti uz svoga muža.“

X.

Kada su izašli iz kina, već se smračilo, a čuvar bicikala bio je ljut kao ris; čuvao je još jedino Mariein prljavi, kloparavi bicikl. Starac u kaputu koji mu se gotovo vukao po podu trljao je ruke grijući ih, šetao gore-dolje i sebi u bradu potiho psovao.

„Daj mu napojnicu“, rekla je Marie tiho. Plašljivo je zastala pored lančane ograde koja je dijelila parkiralište za bicikle od Opernoga trga.

„Moji principi zabranjuju mi davati napojnicu, osim kada je ona dio plaće. To vrijeđa dostojanstvo čovjeka.“

„Možda imaš pogrešnu predodžbu o dostojanstvu čovjeka: moj predak, prvi Schlimm, prije sedamsto godina kao napojnicu je dobio cijelu baruniju.“

„Možda zato imaš tako malo osjećaja za ljudsko dostojanstvo. O, Bože“, rekao je tiho, „koliko se daje u ovakvom slučaju?“

„Mislim dvadeset ili trideset pfeniga ili odgovarajući broj cigareta. Hajde, molim te, naprijed i pomogni svojoj pomagačici. Strašno mi je neugodno.“

Muller je oklijevajući prišao čuvaru, pružio ispred sebe sićušni papirić kao kakvu iskaznicu u koju kao da ni sam ne vjeruje, a kada se starčevo bijesno lice okrenulo prema njemu, trgnuo je iz džepa kutiju cigareta i rekao: „Žao mi je, malo smo zakasnili“ - starac je uzeo cijelu kutiju, strpao je u džep kaputa, s nijemim prezirom pokazao na bicikl i pored Marie pošao na tramvajsku postaju.

„Tko voli lake muškarce“, rekla je Marie, „ima tu prednost da ih može povesti na prtljažniku bicikla.“ Između zaustavljenih automobila vozila je naprijed sve do crvenoga semafora. „Pazi, Mulleru“, rekla je, „da im nogama ne ogrebeš lak na autu, na to su osjetljivi, to im je gore nego da im je žena ogrebena.“ Kada je vozač automobila koji je stajao

pored nje spustio prozorsko staklo, glasno je rekla: „Na tvome mjestu napisala bih sociologiju automobilskih marki. Vožnja automobila, to je škola iskorištavanja drugih - a najgore pojave takozvani su vitezovi za volanom: od te grčevite demokratske ljubaznosti doista ti se bljuje; to je savršeno licemjerje jer zahtijevaju odlikovanja za nešto što bi se takoreći trebalo podrazumijevati.“

„Da“, rekao je Muller, „a najgore je što svi oni misle da upravo oni izgledaju drugačije od ostalih, pritom... “

Vozač automobila brzo je ponovno zatvorio prozor.

„Žuto je, Marie“, rekao je.

Marie je krenula popreko ispred automobila na desnu stranu ceste dok je Muller propisno ispružio desnu ruku.

„Upecao sam dobro pomoćnicu“, rekao je kada su skrenuli u mračnu sporednu ulicu. „Pomoćnica je“, rekla je Marie napola se okrenuvši, „loš prijevod za adjutorium - u tome ima još više značenja: podrška, a i malo radosti. Gdje on stanuje?“

„MommsenstraBe“, rekao je Muller, „broj 37.“

„Hvala Bogu, zapalo ga je ime ulice koje ga živcira kad god ga pročita, izgovori ili napiše - a nadam se da sve to mora svakoga dana triput. Sigurno mrzi Mommsena.“

„Mrzi ga iz dna duše.“

„Pravo mu budi što živi u MommsenstraBe. Koliko je sati?“

„Pola osam.“

„Imamo još petnaest minuta“

Odvezla ih je u još mračniju sporednu ulicu koja je izlazila na park, zakočila, Muller je sišao i pomogao joj progurati bicikl kroz ogradu. Zašli su na mračan put, zastali pored žbunja, a Marie je bacila bicikl na grm, bicikl je napola unutra propao i zakvačio se za granu. „Skoro kao kod kuće“, rekla je Marie, „za bicikle nema ništa bolje od grmlja.“

Muller ju je zagrlio, poljubio u vrat, a Marie je šapnula: „Nisam li malo premršava za ženu?“ „Budi tiho, pomoćnice“, rekao je.

„Užasno se bojiš“, rekla je, „nisam znala da se doista može osjetiti nečije bilo - reci, je li te strah?“

„Naravno“, rekao je, „ovo je moj prvi prepad na nekoga - i posve mi je nevjerojatno da zaista ovdje stojimo da bismo Schmecka namamili u zamku i istukli ga. Uopće ne mogu vjerovati da je to istina.“

„Ti vjeruješ u intelektualna oružja, u napredak i tome slično, a

takve se zablude plaćaju; ako je uopće ikada postojalo intelektualno oružje - danas ga više ne možeš upotrijebiti."

„Shvati me", šapnuo je, „svjesni proces: dakle, ovdje stojim..."

„Vi morate postati shizofreni, vi siroti momci. Voljela bih da nisam tako mršava. Čitala sam da mršave žene navodno nisu dobre za shizoidne osobe."

„Kosa ti doista miriši na tu prljavu plastiku, a ruke su ti zaista vrlo grube."

,,Da", rekla je tiho, „ja sam djevojka kao iz modernog romana. Naslov: Barunica okreće leđa svojoj klasi i odlučuje živjeti stvarnim životom. Koliko je sada sati?"

„Gotovo petnaest do."

„Znači da uskoro mora doći. Mislim da je vrlo lijepo što ćemo ga uloviti u njegovoj vlastitoj taštini. Šteta što nisi čuo njegov glas kako govori radijskome reporteru: „Pravilnost, ritam, to je moj princip. Oko sedam i petnaest lagan obrok, zapravo samo pokoji zalogaj - usto jak čaj - a u petnaest do osam redovita večernja šetnja u gradskoj šumi' - dakle, znaš kako se to treba odigrati?"

,,Da", rekao je Muller, „čim skrene iza ugla, ti ćeš na putu ispriječiti bicikl, a kada ja viknem tsss, tsss, potrčat ćeš i leći pored bicikla - on će potrčati prema tebi."

„Ti ćeš izaći iz zasjede, premlatiti ga tako da će mu trebati vremena da se pribere, a mi ćemo dati petama vjetra..."

„To ne zvuči jako fer."

„Fer", rekla je, „to su tako nekakve predodžbe."

„A što ako počne zapomagati? Ako me uspije svladati? Od mene je teži ravno pedeset kilograma. I, kao što sam rekao, ne sviđa mi se izraz zasjeda."

„Naravno, vi imate neke svoje predodžbe. Fer izborna kampanja i tome slično - i onda, naravno, uvijek izgubite. Ne zaboravi da ću prići i pomoći ti i pošteno ću ga mlatnuti - a u slučaju nužde bicikl ćemo morati ostaviti. "

„Kao corpus delicti? Mislim da je to jedini bicikl u gradu s jedinstvenom fizionomijom."

„Srce ti tuče sve jače i brže, sigurno umireš od straha."

„A ti ne?"

„Naravno", rekla je, „ali znam da imamo pravo i da je to jedina

mogućnost izvršenja svojevrsne presude dok je cijeli svijet, uključujući i Botokude, na njegovoj strani.“

„Kvragu“, rekao je Muller tiho, „eno, zaista dolazi.“

Marie je izašla na put, izvukla bicikl iz grmlja i spustila ga nasred mokroga puta. Muller je promatrao Schmecka koji je bez šešira i otvorena, raskopčana kaputa silazio uskom cestom. „Bože“, šapnuo je Marieji, „zaboravili smo na psa, pogledaj tu živinu, ovčar velik skoro kao tele.“ Marie je ponovno stajala pored njega i preko njegova ramena gledala Schmecka koji je hrapavim glasom vikao „Soveig, Solveig“ odgurujući psa koji je na njega veselo naskakivao, zatim je s ceste uzeo kamen i bacio ga u grmlje na jedva deset metara od Mullera.

„Kvragu“, rekla je Marie, „nema nikakve svrhe upuštati se u okršaj s tim psetom; oštar je i dresiran da ga sluša - vidi se na njemu. Imat ćemo komplekse jer to ipak nismo učinili - ali nema svrhe.“ Izašla je na put, podignula bicikl, pogurnula Mullera i tiho rekla: „Hajde, moramo poći, što još čekaš?“

,,Ništa“, rekao je Muller; primio je Marie za ruku, „samo više nisam znao koliko ga mrzim.“ Schmeck je zastao ispod ulične svjetiljke milujući psa koji mu je ispred nogu spustio kamen; podignuo je pogled kada je par ušao u snop svjetlosti lampe, još jednom je pogledao psa, zatim iznenada dignuo pogled i raširenih ruku pošao prema Mulleru. ,,Mulleru“, rekao je srdačno, „dragi Mulleru, da vas ovdje sretnem“ - no Muller je uspio pogledati Schmecka, a ipak gledati kroz njega; ne sresti se sa Schmeckovim pogledom; ako ga sretnem, pomislio je, gotov sam, ne moram se pretvarati kao da ga ovdje nema; on je tu i uništit ću ga pogledom - jedan korak, dva, tri - na nadlaktici je osjećao stisak Mariejine ruke, a dah mu je bio težak kao poslije strašnoga napora.

,,Muller“, povikao je Schmeck, „to ste vi - zar ne razumijete šalu?“

Ostatak je bio lak: jednostavno nastaviti hodati, brzo a ipak ne prebrzo... Čuli su kako je Schmeck još jednom viknuo Muller, glasno, zatim tiše. Muller, Muller, Muller - potom su napokon zašli za ugao.

Marie je uzdisala tako teško da se uplašio; kada se okrenuo prema njoj, vidio je da plače. Iz ruke joj je uzeo bicikl, naslonio ga na ogradu vrta, kažiprstom joj obrisao suze, a slobodnu ruku spustio joj na rame. ,,Marie“, rekao je tiho, „što ti je?“

„Bojim te se“, rekla je, „to nije bio prepad nego ubojstvo. Bojim se da će šapućući Muller, Muller, Muller vječno lutati tom jadnom gradskom šumicom - a to je kao vrlo ružan san: Schmeckov duh sa psom, u mokrom grmlju, brada mu raste, toliko mu je duga da ju za sobom vuče kao raščupani remen - i neprestano šapće: Muller, Muller, Muller. Zar ne bih trebala pogledati kako je?“

,,Ne“, rekao je Muller, „ne, ne gledaj kako je, njemu je sasvim dobro. Ako s njim suosjećaš, pokloni mu za rođendan hubertus. Ne možeš pojmiti što mi je učinio; od mene je napravio čudo od djeteta, poticao me, tako se to kaže, i vjerojatno očekuje hubertuse kao danak koji se podrazumijeva- ali ja mu taj danak neću dati, ne dragovoljno. Sutra ujutro reći će u prolazu svome prvom asistentu Wegelotu: „Inače, Muller je ipak prešao u reakcionarni tabor k Livornu, jučer me nazvao i rekao da želi napustiti seminar’ - još jednom će zatvoriti vrata, prići Wegelotu i reći: „Šteta Mullera, vrlo darovit, samo što je nacrt njegove disertacije jednostavno jadan, neupotrebljiv. Teško je tim ljudima koji se moraju boriti ne samo s okolinom nego i s vlastitim miljeom. Šteta’ - zatim će još jednom zagristi usnice i otići.“

„Jesi li baš siguran da će tako biti?“

„Posve siguran“, rekao je Muller, „hajde, idemo kući. Ne plači zbog Schmecka, Marie.“

„Nisam plakala zbog Schmecka“, rekla je Marie.

„Nego zbog mene?“

„Da - tako si silno hrabar.“

„To sada doista zvuči kao u nekom vrlo modernom romanu. Idemo kući?“

„Imaš li što protiv ako poželim pojesti barem jedan (slovima jedan) topli obrok?“

„Lijepo“, Muller se nasmijao, „vozi me u najbliži restoran.“

„Hajdemo radije pješice. U ovo doba mnogo je policajaca: gradska šuma, malo svjetiljki, proljetni zrak - pokušaji silovanja - a prekršajna prijava košta nas koliko i dvije porcije gulaša.“ Muller je gurao bicikl. Polako su hodali cestom uzduž gradske šume; kada su izašli iz svjetlosti sljedeće ulične svjetiljke, ugledali su policajca koji je duboko u sjeni iza ograde stajao naslonjen na stablo.

„Vidiš“, rekla je Marie tako glasno da ju je policajac mogao čuti, „već smo uštedjeli dvije marke za prekršajnu prijavu, ali čim izađemo

iz vidokruga, možeš sjesti na bicikl.“

Kada su skrenuli iza idućega ugla, Marie se popela na bicikl oslanjajući se na rubnik i sačekala da i Muller sjedne.

Brzo je krenula, nagnula se napola unatrag i doviknula mu: „Što ćeš sada raditi?“

,,Molim?“

„Pitam što ćeš raditi?“

„Sada ili inače?“

„Sada i inače.“

„Sada s tobom idem nešto pojesti, a inače ću sutra otići do Livorna, kod njega se upisati, prijaviti i dati mu prijedlog za disertaciju.“

„O čemu?“

„Kritičko vrednovanje Schmeckova opusa.“

Marie je prišla rubniku, zakočila i na sjedalu se okrenula: „O čemu?“

„Pa rekao sam: Kritičko vrednovanje Schmeckova opusa. Znam ga gotovo napamet - a mržnja je dobra tinta. “

„Ljubav nije?“

„Ne“, rekao je Muller, „ljubav je najgora tinta koja postoji. Vozi, pomoćnice.“

O PISCU

Heinrich Böll (1917.-1985.) prvi je od modernih njemačkih književnika (Gunter Grass, Uwe Johnson ...) koji su u drugoj polovici XX. stoljeća njemačku književnost učinili zanimljivom.

Böll je osim toga u sebi utjelovio "angažiranog pisca"; svoje je društvene uvide ilustrirao fikcionalnim pričama i uvijek izravno sudjelovao u društvenim pitanjima svog vremena. Smatrali su ga savješću nacije. Kao predsjednik svjetskog PEN-a zauzimao za slobodu riječi i pisaca u neslobodnim zemljama. Zahvaljujući tom angažmanu za Heinricha Bolla su znali i oni koji nisu čitali lijepu književnost. Godine 1972 je dobio Nobelovu nagradu.

Zabilješke

[←1]

Prema psalmu 37, 3. (nap. prev.)

[←2]

Prema nekim tumačenjima izraz „cvijeće bez" značilo je da se cvijeće može kupiti bez tada obaveznih bonova za osnovne životne potrepštine, (nap. prev.)

[←3]

„Ne zavezuj usta volu koji vrši!“ (1 Kor 4:9-11)

[←4]

Vjerojatno je posrijedi autorov lapsus. Prema svemu sudeći riječ je o Antarktici. (nap. prev.)

[←5]

Slavna švedska glumica i pjevačica. Vrhunac karijere ostvarila sredinom 30-ih godina 20. stoljeća. Umrla u Štokholmu 1981. godine, (nap. prev.)

[←6]

U njemačkome jeziku uz riječ Gott (Bog) u pravilu se ne koristi član pomoću kojega se inače sklanjaju imenice. Zbog toga, osim u genitivu, imenica Gott u svim padežima zadržava isti oblik. (nap. prev.)

[←7]

„Zaster“. prezime Innine obitelji u kolokvijalnome govoru znači lova, pare. (nap. prev.)

[←8]

Sturmabteilung (SA): u razdoblju do Drugoga svjetskog rata uniformirana i naoružana postrojba njemačke Nacionalsocijalističke stranke (NSDAP). (nap. prev.)

[←9]

„Pojačajte mi desno krilo“ navodno su posljednje riječi pruskoga general-feidmaršala i načelnika glavnog stožera Alfreda von Schlieffena (1833. - 1913.) izgovorene u bunilu pred smrt. (nap. prev.)

[←10]

Ljekovita biljka poznata i kao dragoljub, (nap. prev.)

[←11]

Biljka poznata i pod imenom liguster. (nap. prev.)

[←12]

Njemačka socijaldemokratska stranka, (nap. prev.)

[←13]

Njemačka komunistička stranka, (nap. prev.)

[←14]

Ta izvorno ruska revolucionarna pjesma („Смело, товариши, в ногу!“) bila je jedna od omiljenih pjesama radničkoga pokreta poslije Drugoga svjetskog rata, a postala je i stranačkom himnom njemačkoga SPD-a („Brüder zur Sonne, zur Freiheit“). U nas je poznata pod nazivom „Budi se istok i zapad“, (nap. prev.)

[←15]

Indijanski narod na području Venezuele, Gvajane i Surinama. (nap. prev.)

[←16]

Indijanska plemena iz istočnoga Brazila, (nap. prev.)